

naše planine

9–10 1966

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

»The Mountains«

»Unsere Berge«

»Nos Montagnes«

»Le nostre Montagne«

Redakcijski odbor PS Hrvatske: Arh Lota, dipl. ing. kemije; Blašković dr Vladimir, sveuč. profesor; Božićević Srećko, dipl. ing. geologije i Pražić dr Mihajlo, sveuč. prof.

Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak, Zagreb,
Cesarčeva 5/II

Preplata iznosi godišnje 10 nd. Cijena pojedinom dvobroju 2 nd. Uplate se šalju čekom na tekući račun PS Hrvatske (3071-8-231). Na poleđini treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izlazi godišnje u šest dvobroja. Izdavač: Planinarski savez Hrvatske. — Tisak: Radionice Grafičkog školskog centra, Zagreb

G. XVIII SEPTEMBAR—OKTOBAR 1966. BR. 9—10

SADRŽAJ

H. Čaušević: Rađanje jednog planinarstva	193
F. Kušan: Biljni svijet Velebita	201
Prof. dr M. Pražić: »Svjetla pod zemljom«	209
V. Oštrić: Goranova pjesma sa tihih putova	210
V. Majnarić: Greben-grad	211
N. Mihoković: Gorsko Zrcalo	212
M. Šehić: Planinarske transverzale u Jugoslaviji	213
P. Tabak: Jamarska pustolovina	220
D. Entraut: Počeci alpinizma u BiH	225
B. Kotlajić: Planine oko Grbaje u Prokletijama	227
PSH do danas priznao 82 naslova »alpinista«	231
U. Beširović: U carstvu divokozna	232
Ing. V. Ržehak: Speleološki objekti u BiH	233
Iz literature	236
Vijesti	237

Na naslovnoj stranici: NA VRHU POD OBLACIMA

Foto: S. Božićević

Snimka nagrađena prvom nagradom žirija na Smotri planinarske fotografije
PD »Sljeme« juna 1966. u Zagrebu.

Doša planine

GODINA XVIII SEPTEMBAR - OKTOBAR 1966 BROJ 9 - 10

H. ČAUŠEVIĆ, Sarajevo

Rađanje jednog planinarstva

Skica za studiju o počecima planinarstva u Bosni i Hercegovini

II

Planinarstvo kao moderni pokret unišlo je u Bosnu i Hercegovinu u svome punom obliku — kao uostalom i u većinu drugih jugoslavenskih zemalja — na ledima učenjaka i turista. Živi interes za Bosnu i Hercegovinu, koji se naročito rasplamsao u svijetu polovicom XIX stoljeća, da za vrijeme ustanka 1875. dođe do svoga vrhunca, nije prestajao ni poslije austro-ugarske okupacije (1878). Bosna je i nadalje »ostala u modi« kako kaže jedan francuski putopisac. Veliki politički i vojno-strateški značaj Bosne i Hercegovine uznenirivao je neprestano duhove državnika i političara, a naravno i publicista i novinara. S druge strane, dok su lucidni teoretičari državnog prava lomili koplja oko čudnog i neriješenog njezinog državno-pravnog statusa, ostali ljudi od nauke vidjeli su u Bosni obećanu zemlju naučnih istraživanja. A uporedno s političkim i naučnim interesom za ovu pokrajину raslo je i zanimanje brojnih i znatiželjnih turista, kojima je ona u to doba predstavljala posljednji ostatak Istoka na Zapadu.

Nova vlast je na vrijeme osjetila ogromnu turističku vrijednost gotovo svakog dijela novookupirane pokrajine, i to ne samo vrijednost lakodostupnih prirodnih ljepota, kulturno-historijskih spomenika i šarolikog života, nego i čudesnu privlačnost bosansko-hercegovačkih planina, o kojima su još za turske uprave rijetki entuzijasti pisali čitave knjige pune žara, zabluda i pogrešaka prvih istraživača. Zbog toga se relativno vrlo rano pristupa obrađivanju pojedinih planina u bližoj i daljoj okolini Sarajeva. Pored vojno-strategijskih planinskih puteva, prosječenih uglavnom u prvim decenijama poslije okupacije (put preko Vel. Vratla na Treskavici, put Kalinovik—žandarmerijska kasarna Borilovac na Zelengori, cesta na vrh Trebevića itd.) provlače se kroz gotovo nedirnute planinske predjele nove tzv. turističke ili lovačke staze, osposobljene i za prelazak jahačih i tovarnih konja, po Prenju, Čvrsnici, Bjelašnici, Trebeviću, Treskavici, dok priličan broj dobro lociranih turističko-planinarskih objekata (kuća, skloništa, koliba), podignutih u relativno kratkom periodu, omogućava siguran pristup i boravak u planinama.

Pored izgradnje planinarske kuće pod samim vrhom Trebevića (1892) i osposobljavanja tzv. »sobe za turiste« u meteorološkom opservatoriju na vrhu Bjelašnice (podignut 1894) izgrađuju se skloništa na Plasi i Čvrsnici, planinarske kuće u Tisovici i Glogovu na Prenju, u Jablan dolu na Treskavici, u Štirni dolu pod vrhom Bjelašnice, na Hrasničkom Stanu na Igmanu, na Vukelinim vodama (Jahorina) i dr. Troškom zemaljske vlade podignut je u Jablanici za ono doba reprezentativan hotel, prvenstveno namijenjen posjetiocima Prenja i Čvrsnice. U željezničkim stanicama Prenj i Ivan-sedlo osposobljene su sobe za planinare-turiste, dok su takve sobe postojale i u gotovo svakoj žandarmerijskoj kasarni i lugarskoj kući.

Razvitak banje Ilidže kod Sarajeva, koja je prema koncepcijama zajedničkog ministra finansija Kallaya trebala da postane ljetovalište evropskog ranga, mnogo je pridonio turističko-planinarskoj obradi pojedinih planina (naročito Bjelašnice, Treskavice, Čvrsnice i Prenja). Naime, za posjetioce Ilidže organizirani su posebni turistički i lovački izleti na pojedine planine i zato je direkcija banje Ilidže na inicijativu svoga poduzetnog direktora Julija Pojmana uređivala i održavala pojedine planinske staze i puteve.

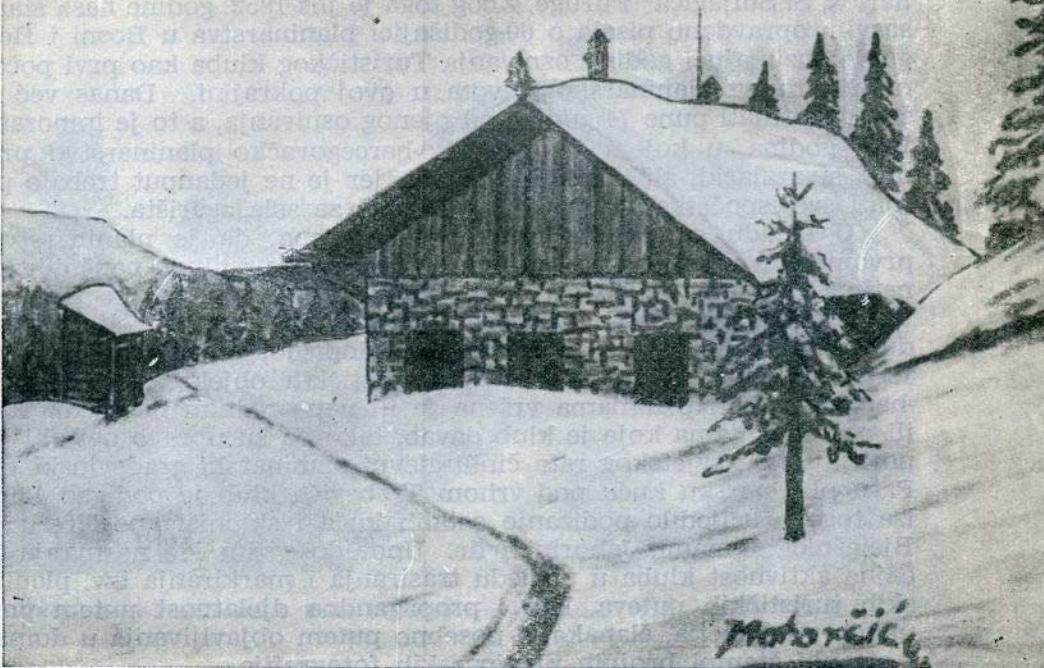
U ovako pogodnoj turističko-planinarskoj klimi, koja je zahvatila Bosnu već u prvim decenijama poslije okupacije, razumljivo je i logično što veoma rano dolazi do stvaranja prve planinarske organizacije. To je bilo još u ono doba kada je planinarstvo u svijetu dobivalo tek svoju fizionomiju i puniju samostalnost. Zbog toga nije čudo što u Bosni i Hercegovini već u početku dolazi do poistovjećivanja pojmove turizam i planinarstvo (pod utjecajem austrijske planinarske škole), tako da je i kasnije, između dva rata, za planinarstvo često upotrebljavan naziv »turistika« (planinarsko društvo »Prijatelj prirode« imalo je i poslije Prvog svjetskog rata službeni naziv Turističko društvo »PP«).

*

Zahvaljujući okolnosti da je u Bosni i Hercegovini bio priličan broj intelektualaca-činovnika, većinom doseljenika, ali i suvremenih domaćih ljudi, koji su imali manje-više izgradene pojmove o odnosu čovjeka i planine, ili koji su se za planine zanimali iz čisto naučnih pobuda, već u prvoj polovici 1892. godine osniva se u Sarajevu »Bosansko-hercegovački turistički klub« (Bos. herz. Touristenklub), kao prva planinarska organizacija u Bosni i Hercegovini, a jamačno druga u jugoslavenskim zemljama (nakon Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu; prvo legalizirano planinarsko društvo u Sloveniji osnovano je krajem 1892).

U planinarskoj literaturi postojao je nesporazum oko godine osnivanja Turističkog kluba. Iznešena je čak tvrdnja da je osnivanje uslijedilo 1885. godine. Međutim, danas se sa sigurnošću može utvrditi da je klub osnovan 1892. godine, dakle u vrijeme kad je u Bosni i Hercegovini društveni život bio u svojim začecima, kad još nije bilo ni preciznih propisa o udruživanju i kad je u Sarajevu postojalo svega još desetak drugih društava.

Činjenica da su u Turističkom klubu bili učlanjeni dobrim dijelom stranci i drugi doseljenici ni najmanje ne umanjuje historijsko

Prvi planinarski dom pod vrhom Trebevića (sagrađen oko 1896, izgorio 1909)

značenje kluba u razvitku planinarstva Bosne i Hercegovine. Zbog nesretnog našeg nacionalnog i historijskog razvijanja, planinarske ideje, koje su se tek formirale na Zapadu, nisu mogle naprečac uzeti korijena među domaćim ljudima. Ne treba ispustiti iz vida da je u Srbiji — i pored povoljnijih nacionalno-političkih uvjeta — tek početkom ovog stoljeća stvoreno prvo planinarsko društvo (Srpsko planinarsko društvo, osnovano 1901. godine). Sjetimo se osim toga da je dr Simonović još 1909. godine gotovo s gorčinom pisao: »Ja sam četiri godine svakog ljeta putovao pješačeći po Velebitu i većinom sam morao ići sâm, jer nisam mogao dobiti saputnika... Putujući po lijepom Velebitu doznao sam, da onuda jedva ako svake godine zablude dva do tri Nijemca da botaniziraju. Naši učeni ljudi vrlo rijetko idu... Pa kada prevrćete na raznim mjestima knjigu posjetilaca, uvjerit ćete se da najviše putuju stranci naučenjaci, a najmanje baš Bosanci i Hercegovci. Napokon, i u drugim društvima, koja su osnovana na široj osnovi izvan uskih vjerskih ili nacionalnih okvira, doseljenici su imali redovito znatan utjecaj (gimnastička, pčelarska, lovačka, tipografska i dr.), ali to sigurno ne umanjuje značaj dotičnih organizacija za razvitak društvenog života u Bosni i Hercegovini. Pejanović navodi, da su čak i u radničkim društvima, koja su osnovali socijal-demokrati, bili »glavni kontingenat stranci-doseljenici«.

Međutim, u Turističkom klubu nisu nedostajali ni domaći ljudi. Prvi predsjednik kluba bio je sarajevski trgovac Risto Samouković,

dok među aktivnim klubskim radnicima susrećemo V. Čurčića, dr Sunarića, S. Suljagića* i druge. Zbog toga je još 1952. godine naša štampa sasvim opravdano pisala o 60-godišnjici planinarstva u Bosni i Hercegovini, uzimajući godinu osnivanja Turističkog kluba kao prvi početak organiziranog planinarskog života u ovoj pokrajini. Danas već možemo izbrojati pune 74 godine od njenog osnivanja, a to je impozantan broj godina, u kojem je bosansko-hercegovačko planinarstvo prešlo dugi stvaralački, ali i mukotrpan put, jer je ne jedanput trebalo počiniti sve ispočetka i raščišćavati u drač zarasla zgarišta.

U skladu sa shvatanjima onog vremena, da je planinarstvo u prvom redu namijenjeno ljudima koji sjede u uredima, naučnim kabinetima i školama, Turistički klub je bio ograničen na uži krug članova, te u odnosu na strukturu svoga članstva nije imao dovoljno širine i dubine, ali je i pored toga dao ne mali doprinos razvitku planinarstva. Izgradnja gotovo svih planinarsko-turističkih objekata po bosansko-hercegovačkim planinama vršena je ili neposrednim naporima kluba ili po intencijama koje je klub davao, tako da su upravo ovi objekti i poslije Prvog svjetskog rata činili glavni planinarski građevinski fond. Prvu planinarsku kuću pod vrhom Trebevića klub je podigao 1892., a iza toga je slijedilo podizanje ostalih kuća i skloništa po Treskavici, Bjelašnici, Igmanu, Jahorini i dr. Uporedo s tim ide ne manje značajna aktivnost kluba u pogledu trasiranja i markiranja tzv. planinarskih turističkih puteva, kao i propagandna djelatnost putem povremenih publikacija, članaka, a posebno putem objavljuvanja u domaćoj i stranoj štampi brojnih planinarskih fotografija.

Trinaest godina poslije osnivanja Turističkog kluba Bosna i Hercegovina dobiva još jednu planinarsku organizaciju: Turističko društvo »Prijatelj prirode« (Touristenverein »Die Naturfreunde«). Osnovano na inicijativu i pod utjecajem austrijskih radnika, među kojima su planinarsko-turističke ideje već ranije dobine svoje odredene društvene i organizacione forme, »Prijatelj prirode« je već od početka imao oko 150 članova (većinom radnika, najviše željezničara — bilo doseljenih ili domaćih). Ciljevi društva su bili, pored okupljanja radnika i priređivanja kolektivnih izleta, još i borba protiv alkoholizma i podizanje radničke klasne svijesti. Zbog toga je društvo održavalo nazušu vezu s ondašnjim radničkim političkim organizacijama u monarhiji. U našoj planinarskoj literaturi danas se suglasno prihvata da je ovo značajno planinarsko društvo osnovano 4. travnja 1905. godine, iako Pejanović navodi 1906. kao godinu osnivanja. Isto tako i u iskazu postojećih društava kalendar »Bošnjak« za 1907. godinu (tiskan 1906.) ne spominje Turističko društvo »PP«, nego to čini tek 1908. Ova protivrječnost vjerovatno je nastala zbog toga što je društvo »Prijatelj

* Sulejman Suljagić (1885—1962) financijski službenik i aktivni planinarski radnik od 1903. godine. U svoje doba slavio kao jedan od najboljih poznavalaca bos.-herc. planina i planinske flore. Kao fotograf-amater posjedovao vlastitu i veoma bogatu zbirku planinarskih fotografija, snimljenih u skladu sa shvatanjima fotografске »realističke« škole. Dao značajne priloge u publikaciji »Kroz planine Bosne i Hercegovine«. Napisao je nekoliko planinarskih članaka. Između ostalog objavio uspjele opise planine Prenja u časopisu »Novi behar« (1935) i u kalendaru »Narodna uzdanica« (1937).

Kuća Društva planinara u Bosni i Hercegovini (sagrada 1927, izgorila 1954)

prirode« službeno registrirano zbog spore i dugotrajne upravne procedure tek 1906. godine, iako je osnivačka skupština održana godinu dana ranije.

Pojava »Prijatelja prirode« dala je novi impuls planinarskom životu, jer je ovo društvo djelovalo na jednom sasvim novom području, gdje se utjecaj Turističkog kluba nije gotovo ni osjećao, i to među radništvom grada Sarajeva (a kasnije i među radnicima drugih industrijskih sjedišta u Bosni i Hercegovini). Društvo je od početka imalo širu platformu svoga rada, neposredniju i bližu običnom čovjeku, i upravo u toj širini vidimo glavno značenje »Prijatelja prirode«. Već pod austro-ugarskom upravom društvo »PP« je odgojilo velik broj oduševljenih radnika-planinara i tako snažno pridonijelo stvaranju one planinarske tradicije, koja se naročito ispoljila u periodu između dva rata kada su radnici predstavljali veoma značajan faktor u planinarskom životu Sarajeva i još nekih bosanskih mjesta.

*

Ovakav razvitak planinarstva pod austro-ugarskom upravom nužno i logično je ostavio svoj trag i u publicistici onog vremena. Dok se prvih godina poslije okupacije putopisci i ostali publicisti koji putuju Bosnom, uglavnom zadržavaju na razmatranju političkih i ekonomskih reperkusija novog državno-pravnog i političkog položaja ove zemlje (npr. Vicomte de Saint-Aymour, koji je već 1879. proputovao Bosnu i Hercegovinu i svoj putopisni dnevnik objavio u pariškoj štampi četiri godine kasnije), dotle već devedesetih godina prošlog

stoljeća nalazimo ozbiljne planinarsko-turističke opise pojedinih bosansko-hercegovačkih planina ili planinarskih predjela u raznim časopisima i drugim publikacijama austro-ugarske monarhije. (Ovdje navedno nemamo u vidu brojne studije, pisane punom naučnom akribijom, koje se pojavljuju nekako u isto doba posebno u sarajevskom Glasniku zemaljskog muzeja, a koje opisuju život na planinama, planinske stanove, floru, faunu, jezera, i dr.).

U većini ovih opisa upadaju u oči dvije karakteristične crte:

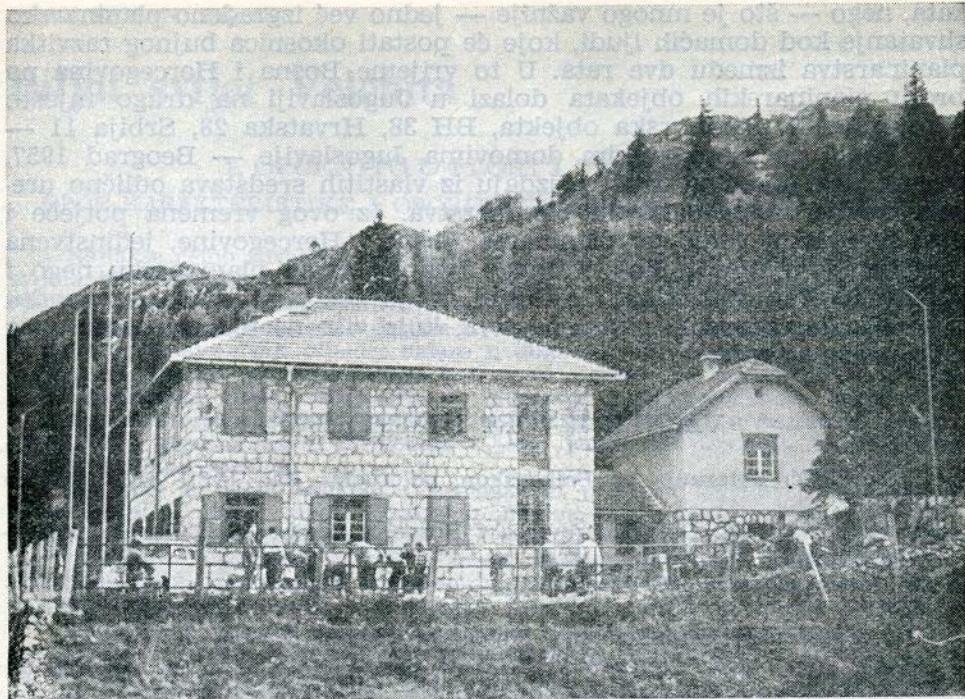
a) potpuno identificiranje planinarstva s turizmom u najširem smislu riječi i

b) ekskluzivnost i pomanjkanje društvene širine (planinarstvo-turizam se smatra isključivo potrebom tzv. intelektualnih slojeva).

Francuski putopisac A. Bordeaux, koji je u dva maha putovao kroz Bosnu (1890. i 1903.) oduševljava se kao i svaki turista bosanskog egzotikom, ali i neobičnim planinama ove zemlje. Za njega je Bosna — kao i za one prve planinare, koji su za turskog vremena krstarili Bosnom — »Švicarska na Orijentu«. Na isti način promatra bosansko-hercegovačke planine Henrik Renner, koji je 1897. objavio svoj opsežni putopis. Njemu se posebno ne može osporiti pomanjkanje planinarskog zanosa kada govorи o Zelengori (smatra je ljepšom od švicarskih Alpa), o Boračkom jezeru, o tjesnacu Sutjeske (to je »mjesto za pjesnike i prijatelje prirode...«), a naročito o nenadmašivom Prenju.

Deset godina poslije pojave Rennerove knjige B. Wieman u svome malo poznatom i rijetko citiranom putopisu vješto kombinira svoje turističko putovanje sa svojim planinarsko-turističkim pohodima na pojedine bosansko-hercegovačke planine i na Durmitor. Wieman pokazuje posebno zanimanje za život i običaje bosanskih i crnogorskih gorštaka, ali ne propušta i da nam dade kroki-opise s relativno uspјelim fotografijama planinskih predjela. S planinarskog gledišta ovaj putopis je posebno značajan zbog toga što nam autor daje jamačno prvi opis prelaza preko Visočice od Bjelimića do prostrane visoravni ispod padina Bjelašnice, gdje ga u Umoljanima i drugim planinskim »turskim« selima dočekuje jedinstveni spektakl narodnih nošnji i običaja.

Međutim, uporedo s pojavom prilično čestih turističkih — da ih tako nazovemo — članaka i publikacija, veoma rano nalazimo putopise i rasprave pisane isključivo sa planinarskog stanovišta. Dr Radivoj Simonović već 1893. objavljuje svoje bilješke s puta kroz Drežnicu i Hercegovinu, da kasnije nastavi sa svojim oduševljenim opisima Čvrsnice i Prenja. U tom pogledu posebno mjesto pripada Simonovićevom članku »Putovanje po planinama«, u kojem ovaj veliki planinar i planinarski pisac iznosi svoje mišljenje — doduše, još opterećeno uskim shvatnjima onog vremena — o planinarstvu i planinarenju. Svoje članke, objavljene u bosansko-hercegovačkoj štampi, Simonović potkrepljuje upravo jedinstvenim fotografijama s Prenja, Čvrsnice i drugih planina te se tako predstavlja i kao prvi i najkompetentniji protagonist planinarstva u Bosni i Hercegovini. Vrlo su značajne i karakteristične (kao ilustracija vremena i prilika) napomene,

Novi planinarski dom na Trebeviću (sagradiло ga je PD »Željezničar« iz Sarajeva 1960)

Foto: D. Avdagić

kojim uredništvo službenog kalendara »Bošnjak« popraća objavljivanje Simonovićevih članaka i fotografija: »Te su slike novi i lijepi pri-lozi za unapređenje naše turistike, koja se s godine na godinu sve bolje razvija i sve više stranih putnika privlači. Članak dra Simonovića ima napose tu svrhu da uz ove slike propagira našu turistiku među nama samijem, kao ustanovu koja je u mnogom obziru ne samo ugodna već i korisna po mnoge slojeve našeg društva. Bosna i Hercegovina obiluje neobičnim krasotama i dražima lijepo i veličanstvene prirode u razno-likim vidovima pa za to se turistika ne može dosta preporučiti.«

I u drugim časopisima i listovima, koji su izlazili u Bosni i Hercegovini (»Nada«, »Bosanska vila« i dr.) nalazimo sporadično objavljene članke ili fotografije s planina, pisane svakako bez Simonovićeve erudi-cije i oduševljenja, dok već u prvom deceniju ovog stoljeća hrvatski planinari (Hirc, Protić, Maldini i dr.) počinju publicirati svoje planinarske opise i doživljaje iz Bosne.

III

Više od dvadeset godina organiziranog planinarstva u Bosni i Hercegovini pod austro-ugarskom upravom nije moglo ostati bez vidnog traga u društvenom životu ove zemlje. Po završetku Prvog svjetskog rata novoformirane planinarske organizacije dobine su u nasljeđe od svojih predratnih prethodnika ne samo veći broj planinarskih obje-

kata, nego — što je mnogo važnije — jedno već izgrađeno planinarsko shvatanje kod domaćih ljudi, koje će postati okosnica bujnog razvitka planinarstva između dva rata. U to vrijeme Bosna i Hercegovina po broju planinarskih objekata dolazi u Jugoslaviju na drugo mjesto (Slovenija 64 planinarska objekta, BH 38, Hrvatska 28, Srbija 11 — Isp. Vodič po planinarskim domovima Jugoslavije — Beograd 1957, str. 4), dok pojedina društva izdaju iz vlastitih sredstava odlično uređene revije za propagandu planinarstva. Iz ovog vremena potječe i prvi kompletni vodič po planinama Bosne i Hercegovine, jedinstvena publikacija u zemlji, koja i danas ima ne samo planinarsku nego i znatnu naučnu vrijednost. Međutim, to je već zrelo doba u razvitku bosansko-hercegovačkog planinarstva, koje više ne ulazi u okvir ovog našeg razmatranja.

VAŽNIJI IZVORI I LITERATURA

- *P. Matković*: Putovanja po Balkanskom poluotoku, Rad JAZU XLIX Zagreb 1879.
- *Dr Ćiro Truhelka*: Opis Dubrovnika i Bosne iz godine 1658. Glasnik zemaljskog muzeja u BH XVII — 1905.
- *Dr Hazim Šabanović*: Evlija Čelebija — Putopis, knjiga I i II, Sarajevo 1954—1957.
- *Riza Muderizović*: Kronika Mula Mustafe Bašeskiye, Glasnik ZM XXX
- *Midhat Šamić*: Les Voyageurs français en Bosnie à la fin de 18-e siècle et au début du 19-e et le pays tel qu'ils l'ont vu — Paris 1960.
- Voyage en Bosnie dans les années 1807, et 1808. par M. Amedée Chaumette-Des-Fossée — Paris 1816.
- Pogled u Bosnu ili kratak put u onu krajинu, učinjen 1839—40. po Jednom Domorodcu — u Zagrebu 1842. (putopis Matije Mažuranića).
- *Franz Maurer*: Eine Reise durch Bosnien... Berlin 1868.
- *Antun Knežević*: Prolet kroz Bosnu — »Obzor« br. 94—103, 1871.
- *Fra Grga Martić*: Zapamćenja, Zagreb 1906.
- Bosnie et Herzégovine, souvenirs de voyage pendant l'insurrection par Chárles Yriarte, Paris 1876.
- *Artur Dž. Evans*: Kroz Bosnu i Hercegovinu pješke tokom pobune augusta i septembra 1875. — Sarajevo 1965.
- *Vj. Klaić*: Bosna, Zagreb 1878.
- *Dr Otto Blau*: Reisen in Bosnien und der Herzegovina, Berlin 1877.
- *Dorđe Pejanović*: Kulturno-prosvjetna, humana i socijalna društva u BH za vrijeme austro-ugarske okupacije, Sarajevo 1930.
- *Albert Bordeaux*: La Bosnie populaire, Paris 1904.
- *Henrik Renner*: Herceg Bosnom uzduž i poprijeko, Mitrovica 1900.
- Bosnisches Tagebuch von Bernard Wieman, München 1908.
- *Dr Željko Poljak*: Pregled sadržaja 1898—1958. »Naše planine« br. 1—2, godina 1959.
- Kalendar »Bošnjak«, godišta 1901—1911.
- Časopisi »Nada«, »Bosanska vila«, »Novi behar«, »Naše ljepote«, »Glas planinara«, dnevnik »Sarajevski list« i dr.
- *Dr Jovan Popović*: Kroz planine Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1935.
- *Dr Josip Fleger*: Prilozi za povijest planinarstva u Bosni i Hercegovini. — »Hrv. planinar« 1940, 331 i 1941, 25.

Biljni svijet Velebita

I. OPĆENITO O FLORI I VEGETACIJI

OPCE KARAKTERISTIKE I OSOBITOSTI BILJNOG SVIJETA VELEBITA

Najlakše ćemo shvatiti osnovne karakteristike u sastavu i rasporedu biljnog svijeta Velebita, ako svratimo pažnju na njegov geografski smještaj, na dužinu i smjer pružanja njegovih gorskih lanaca, kao i na njegovu povezanost preko Velike Kapele sa Gorskim Kotarom i dalje s istočnim Alpama. Odmah će nam biti jasno da se njegovi sjeverni dijelovi nalaze u domeni srednjoevropske vegetacije, za razliku od njegovih južnih ogranaka koji se već spuštaju u znatno toplijе predjele istočnojadranske obale, skoro sve do područja sa vazdazelenom vegetacijom. I u tome sukobljavanju dviju različitih vegetacijskih oblasti, u miješanju srednjoevropskih i mediteranskih elemenata i jeste jedna od osnovnih karakteristika biljnog svijeta Velebita.

U tome je dosta velikom i prijelaznom prostoru velebitski biljni svijet, slično biljnom svjetu ostalih Dinarskih planina, bio izložen brojnim sekularnim klimatskim promjenama, koje su sve od tercijara ovamo ostavile na njemu mnoge vidljive tragove, iako neke od njih u znatno manjoj mjeri nego drugdje u Evropi. I na Velebitu je, naime, bio znatno oslabljen utjecaj brojnih glacijacija, što se naročito odrazilo u održavanju i dalnjem razvitku većeg broja tercijarnih biljaka.

Nadalje, do Velebita su dopirale i tu se sukobljavale razne migracije biljaka, od kojih su neke bile naročito odlučne za današnji sastav njegova biljnog svijeta. Od mlađih je migracija osobito bila važna ona s istoka, preko Panonske nizine. Njome se je flora Velebita obogatila za veliki broj stepskih vrsta. Pod utjecajem ponovnog zatopljenja i mediteranizacije, u Velebitu su s mora zašle naknadno i mnoge mediteranske biljke, koje u svojim brojnim metamorfozama predstavljaju danas važan dio velebitskog biljnog svijeta.

Blizina je mora već i sama po sebi u mnogočem utjecala na izbor i raspored velebitskog biljnog svijeta i to ne samo na njegovoj primorskoj strani nego i u unutrašnjosti, sa strane kopna, gdje je utjecaj Mediterana na inače nadmoćnu srednjoevropsku regiju prema jugu sve jači. S pravom se može reći (Horvat) da je za razvitak biljnog svijeta na Velebitu od mlađeg tercijera na ovamo bio odlučan utjecaj mediteranske i pontske klime. Osim toga na Velebitu su, kao malo gdje kod nas, postojale sve mogućnosti za održanje starijih biljaka, kao i za naseljavanje novijih, kojima nije stajala na putu nikakva veća planinska barijera. Pa iako na Velebitu zbog razmjerno neznatne visine nema izraženog planinskog pojasa, ipak je njegova vegetacija baš zbog izrazite razvedenosti i bogatog reljefa ove planine neobično diferencirana i u vertikalnom i u horizontalnom smjeru. Toj raznolikosti vegetacije doprinosi na Velebitu i česta pojava obrata vegetacije (naročito u ponikvama i depresijama s vrlo hladnim zrakom), s obrnutim visinskim rasporedom šumske vegetacije (npr. u dnu ponikava klekovina, a okolo po pristrancima bukova šuma).

Prilikom upoznavanja biljnog svijeta Velebita ne smijemo nikako zanemariti ni veliki utjecaj karbonatne podloge, koja je tu svojim krškim karakterom (i postojanjem raznih krških forma) stvorila i naročiti režim vode koji se vidno odražuje i u formiranju biljnih oblika. Zbog krškog karaktera podloge prevladava na Velebitu, uza svo obilje oborina kojih ima na najvišim grebenima i vrlo mnogo, dugotrajna površinska suhoča, koja je samo nešto umanjena na mjestima sa dubljim tlom i sa gušćim biljnim pokrovom, naročito na kopnenoj strani, gdje osim toga ima i vrlo vlažnih, čak i močvarnih terena. Znatno su vlažnija i mjesta s dužim ležanjem snijega, gdje se onda razvija izuzetno bujna i vrlo raznolika vegetacija. Takve se površine sa snježnim nanosom vrlo često nalaze ispod razvijenijih stijena, kao i u ponikvama. Zbog obilja vlage u vrlo hranjivom tlu, ta su mjesta redovito gusto obrasla bujno razvijenim zelenima, među kojima je zbog niske temperature (sjena, veća visina, otvorenost terena, nezaštiće-

nost itd.) najviše pretpolinskih i planinskih biljaka, vrlo često glacijalnih reli-kata. Prema svojim ekološkim svojstvima tu su se okupile u posebnim zajednicama krajnje prilagođene i zbog toga vrlo zanimljive biljke. Redovito se ponavljaju u sličnim, skoro identičnim skupinama po čitavom Velebitu. Naročito su česte u pojusu sa pretpolinskom bukvom i sa klekovinom planinskog bora koji, stalno potiskivan, ostavlja sve više slobodnog prostora za razvitak planinske vegetacije.

Oskudica zemlje je opća karakteristika velebitskih terena. Zato su i velebitske biljke najčešće i prilagođene na skeletna, plitka i kamenom bogata tla. Velebit se osim toga i odlikuje obiljem stijena, koje na svojim velikim i razvijenim plohama raznog nagiba i ekspozicije nose, kao najnepovoljnija podloga, samo malobrojne biljke. Ništa više nisu povoljni za naseljavanje biljaka pokretni kameni tereni na strmim padinama, tzv. točila, sipine, lazovi koji se stalno popunjaju drobljenjem sa »izvora« ispod brojnih prodora ili lomova u više smještenim liticama i stijenama.

Ogoljeni, uski i vrlo izloženi vrhovi, koji su međusobno povezani u duge i razgranjene grebene, redovito nisu ni obrasli drvećem. Na njima dominiraju biljke krševa i stijena. Vegetacija je pretežno otvorena, s mnogo nižih ili viših stijena ili kamenih gromada, kojima je rastrgn tako biljni pokrov. Na ogoljenim su se grebenima, na stijenama i na točilima i naselile najzanimljivije biljke Velebita.

Na takvim je površinama sa degradiranjem obnavljanje biljnog svijeta vrlo usporeno. Pod utjecajem intenzivne erozije, koja je naročito izražena na strminama (i sa preko 40—50°), na iskidanim i kamenim obroncima, obnavljanje je biljnog svijeta skoro posve onemogućeno. Zbog toga i mjestimična pustoš na stranama koje su izložene buri i žarkom suncu. Bura je od klimatskih faktora najutjecajnija ne samo u formiranju nego i u rasporedu velebitskog biljnog svijeta.

Ogoljelost i pustoš velebitskih pristranaka najvećim je ipak dijelom posljedica raznog djelovanja čovjeka, naročito u prošlosti kada je iskorisćivanje nekad vrlo prostranih šuma bilo vrlo nemilosrdno i neracionalno. Iskorisćivanjemdrvne grade, proširivanjem površina za obradu i naselja, prekomjernom pašom i brštenjem (nekad je i na Velebitu bilo mnogo koza) te učestalim požarima nekadašnje su se bogate i prostrane šume, kojih je još u 16. i 17. st. bilo mnogo i na primorskoj strani, pretvorile u niske šikare. Navodno su nekada i na primorskoj strani Velebita rasle jеле, dok su bukove šume u sjevernom Primorju mjestimice sezale sve do mora. O bogatstvu i rasprostranjenosti nekadašnjih šuma govore i brojni toponiimi (npr. Velika Gora poviše Jablanca, Hrastova Strana ispod Karlobaga, Bukova Glava, Jelov Vrh, Hrastova Kosa, Tisov Klanac, Grabova Strana, Hrastovača, Jelovac itd.). Zbog razvijenih šuma klima je u to vrijeme na većem dijelu Velebita bila sigurno znatno vlažnija. Nestajanjem i potiskivanjem šuma klima se znatno izmjenila. Zavladala je jače ili slabije izražena suša.

Šume su većim dijelom devastirane i u unutrašnjosti Velebita, u pojusu sa bukvom, jelom i smrćom. Naročito su stradale crnogorične šume, kojih je nekada bilo daleko više nego danas. Prostranijih je crnogoričnih šuma bilo nekada i u južnom Velebitu, gdje danas prevladava bukva. Postoji predaja da su npr. istočni obronci Svetog brda bili još pred 70—80 godina »crnici« od jеле. Na crnogorične šume su nekada bile vezane i divokozе.

Pojačanju erozije uz razorno djelovanje čovjeka znatno su pridonijele i razne tektonske promjene kojima je prolazio Velebit. Zbog tih su sila i slojevi karbonata primorskim i južnije smještenim djelovima Velebita najviše načeti i iskidani. Tu su i najtrošniji tereni, za razliku od velebitske pozadine gdje su zbog blaže položenih strana i više uravnoteženih klimatskih faktora prilike znatno povoljnije. Uza sve devastiranje šuma nije tu nigdje dovedeno u pitanje održavanje kompaktnijeg biljnog pokrova. Na povoljnim i redovito višim terenima u unutrašnjosti Velebita, kao i na kopnenoj strani, biljni je svijet u svome razvitku i povijesnom slijedu bio izložen pravilnjim i kompletnijim izmjenama. Tu je i moglo doći do cijelokupne smjene generacija, do bržeg izjednačivanja i niveliранja.

Historijski starije biljke su ustupale, najčešće u potpunosti, mjesto mladima. Nasuprot na primorskim terenima, od najnižih do najviših položaja, naročito na stijenama i pokretnim kamenim površinama, do tih smjena nije tako lako dolazilo. Mlade biljke s više zahtjeva nisu tu mogle svagdje potisnuti starosjedioce. Starosjedioci pak, mogli su se tu, na nepovoljnijim terenima, vrlo često kao ostaci ili bjegunci, duže održati pa i do danas sačuvati na mjestima sa smanjenom konkurenjom. Naročito su stijene bile takva utočišta, prije svega već i zbog toga što su takova mjesta kao kakve oaze ostajala i izvan potpunog zaledenja. Zato se na stijenama kao na izoliranim mikroambijentima i moglo sačuvati društvo odabranih, rijetkih, redovito vrlo otpornih, a u svojim zahtjevima vrlo skromnih biljaka, na čije su formiranje baš te nepovoljne prilike terena imale i pozitivnih utjecaja. Najčešće medusobno odvojene i izolirane populacije zaostalih vrsta vremenom su se nesmetano razvijale i specijalizirale u novim svojstvima kojih ima tako mnogo baš na Velebitu. Odatle i na Velebitu, kao uosta

Sjeverni Velebit

Turistička staza u Rožanskim kukovima

lom i drugdje na Dinarskim planinama, i toliko endema reliktog ili progresivnog karaktera. Tu je vrlo mnogo i tercijarnih biljaka, više ili manje preobraženih mediteranaca suptropskog ili tropskog podrijetla, najvećim dijelom pripadnika ilirskog flornog elementa, poznatog po vrlo ograničenoj rasprostranjenosti njegovih članova. Među njima ima vrlo mnogo i svojta koje su ograničene na Velebit ili, što više na pojedine predjele Velebita. Mnoge su od njih i naučno označene kao svojta »velebitica«. To napose vrijedi za floru primorskih i južnije smještenih predjela Velebita.

DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA FLORE I VEGETACIJE VELEBITA

Velebit se mora uvrstiti među one planine u Hrvatskoj koje su već rano privukle pažnju istaknutih botaničara Europe. Kao općenito kod nas, i Velebit su najprije istraživali skoro od reda stranci. Razmjerno dosta kasno srpstavaju se u red istraživača Velebita domaći botaničari.

Među prvima koji je objavio mnogo florističkih podataka o Velebitu bio je P. Kitaibel (»Descriptiones et icones plantarum rar. Hungariae«, Wien, 1802—1812).

Na svojim istraživanjima vodio je sa sobom i slikara koji je na licu mesta risao mnoge biljke. Te slike predstavljaju još i danas remekdjelo te vrste. Tokom 19. i početkom 20. stoljeća pohodili su Velebit i mnogi drugi botaničari, među kojima nalazimo i poznata imena, kao što su npr. R. Visiani, J. Pančić, J. Schlosser, Lj. Vukotinović, A. Neilreich, V. Borbas, D. Hirc, G. Beck, E. Janchen, B. Watzl, J. Kümmerle, J. Baumgartner, S. Gjurašin i dr.

Preko četiri decenija (od 1870—1914) istraživao je floru Velebita (napose njegovih primorskih obronaka sve do najviših vrhova) jedan od najznačajnijih hrvatskih botaničara Lj. Rossi. Zato je do objave Degenovog djela »Flora velebitica« (1936), »Pregled flore Hrvatskog Primorja« (1930) Ljudevit Rossi i predstavljao najbogatiji izvor florističkih podataka o ovoj planini. Rezultatima se je njegovih istraživanja uvelike koristio i mađarski botaničar A. Degen, koji je sa svojim intenzivnim istraživanjima biljnog svijeta Velebita započeo već god. 1894. Njegova su istraživanja trajala sve do god. 1916, kada je završeno najkompletnije djelo o flori naše planine, »Flora velebitica« u tri sveska. Uz neke općenite podatke u tome se djelu nalazi popis svih do tada poznatih velebitskih biljaka sa navodima brojnih nalazišta te sa biljnogeografskim i sistematskim primjedbama i objašnjenjima. U svome se prikazu Degen nije ograničio na Velebit, u njemu on zahvaća i visoka krška polja te zalazi u pozadinu sve do Gole Plješevice (uključivo). Za šire područje Velebita navodi blizu 2200 samoniklih vrsta viših biljaka u kulturi te bilježi veći broj alga, gljiva, lišaja i mahova. Degen je imao mnogo sreće i uspjeha u otkrivanju novih i do tada nepoznatih biljaka, kao što su npr. naši endemi Sibiraea croatica i Degenia velebitica, koje je prvi i opisao.

U vegetacijskom pogledu, Velebit je uvršten i u područje istraživanja G. Becka, koji o ovoj planini govori na više mesta u svom osnovnom djelu »Die Vegetationsverhältnisse der illyrischen Länder« (1901). U više je svojih vegetacijskih rada objavio I. Horvat mnogo podataka o bilnjom svijetu Velebita, kojeg je ispitivao najmodernijim fitocenološkim metodama. Napose su njegove dvije knjige »Vegetacijske studije o hrvatskim planinama« I. Zadruge na planinskim goletima (1930) i II. Zadruge na planinskim stijenama i točilima (1931) skoro isključivo posvećene Velebitu. U njima je Horvat prikazao biljne zajednice (najvećim dijelom endemične) najviših dijelova Velebita, napose one sa rijetkim i endemičnim vrstama. I velebitskim je šumama I. Horvat posvetio veliku pažnju. O njima govori u nekoliko svojih prikaza šumskih zajednica u Hrvatskoj. Nisu ni velebitske livade ni pašnjaci izmakli njegovoj pažnji. Kao oduševljeni i neumorni istraživač hrvatskih planina, I. Horvat je bio među našim botaničarima najbolji poznavalac Velebita. Horvat je svojim brojnim prikazima i popularnim člancima i najzaslužniji za populariziranje biljnih rijetkosti ove lijepo planine. Zato je i napisao u predratnom Poljakovom »Vodiču« prikaz velebitskog biljnog svijeta.

Istraživanja velebitskog biljnog svijeta nisu još ni danas završena. U povezanosti s istraživanjima velebitskih šuma vrše se u najnovije doba i intenzivna i kompletna tipološka istraživanja, u čemu su naročito angažirani šumarski stručnjaci. U tome radu pored šumara i botaničara sudjeluju još i geolozi, pedolozi, klimatologi itd. Rezultati će njihovih istraživanja biti završeni izradom kompletne vegetacijske karte Velebita.

BILJNOGEOGRAFSKI SMJEŠTAJ I RAŠČLANJENOST VELEBITA I NJEGOVE BLIŽE OKOLINE

Premda se Velebit spušta sve do morske obale, na njegovom podnožju nema ni sa primorske strane vazdzelene vegetacije, što je i shvatljivo, jer se čitav taj dio istočnojadranske obale nalazi u krajnjem sjevernom, hladnjem i vlažnjem dijelu Sredozemlja. Vazdzelena vegetacija se u toj širini Jadrana zadržala na susjednim toplijim otocima, na Pagu, Rabu, Lošinju i na jednom dijelu Cresa, kao i na južnije smještenom i dublje u more izvučenom dijelu kopna, od Privlake dalje prema jugu. Pa i najjužniji se i najtoplijи dio Velebita spušta još uvijek u područje sa termofilnom listopadnom vegetacijom.

Uz obalu se na podnožju Velebita susreću uglavnom samo manje osjetljive mediteranske biljke, kojih ima nešto više istom u njegovim južnijim predjelima. Tako se npr. česvina (*Quercus ilex*) javlja istom južnije od Sv. Jurja. Južno od

Karlobaga nalazimo više smilja (*Helichrysum italicum*). Istom prema Planinskom kanalu nalazimo kulture badema, kao i nasade bijelog bora (*Pinus halepensis*). Maslinici, vinogradi i druge osjetljive mediteranske poljoprivredne kulture uspinju se na potezu Obrovac — Sveti Rok najviše do 100 m nad morem.

Inače se uz obalu svagdje susreću, uz naselja, poljoprivredne kulture i prostrane kamenjare, ostaci bjelograbovih šumica i šikara, redovito s mnogo drače (*Paliurus aculeatus*) i šmrike (*Juniperus oxycedrus*). Degradiране se šikare sa bijelim i crnim grabom (*Carpinus orientalis* i *Ostrya carpinifolia*), sa rašeljkom (*Prunus mahaleb*) i sa crnim jasenom (*Fraxinus ornus*) spuštaju na jugu Velebita sve do obale Zrmanje. Dolinom Zrmanje zalazi termofilno listopadno drveće sa spomenutim grabovima duboko u pozadinu Velebita. Prostor njihove rasprostranjenosti seže od atle dosta daleko prema sjeveru u zalede Velebita, gdje se spaja sa prodorom termofilnih biljaka koje prelaze Velebit preko M. Alana.

Srednji Velebit

Pogled na Dobre s Bačić-kuka

Na podnožju se Velebit sa kopnene strane prostor sa termofilnim drvećem susreće kod Gospića i Perušića sa prostornom rasprostranjenosti vlažnijih kontinentalnih šuma nižih položaja, šuma hrasta kitnjaka (*Quercus petraea*) i običnog graba (*Carpinus betulus*). Zato i možemo reći da je Velebit sa primorske, a dobrim dijelom i sa kopnene strane uklopljen u područje sa hrastovim šumama i to najvećim dijelom u zonu hrasta međunca (*Quercus pubescens*), a manjim dijelom i to samo sa istočne i sjeveroistočne strane u zonu hrasta kitnjaka.

Podnožje su Velebita sa jugozapadne, s južne, a dobrim dijelom i sa jugoistočne i istočne strane u najnižim položajima (na primorskoj strani u prosjeku do visine od 400 m) zaposjelo šumice i šikare bijelog graba, kao degradacijski oblici nekadašnjih međunčevih šuma, koje su na primorskim obroncima, sve do visine od 900 m, a i više pokrivale sigurno velike površine.

Poviše pojasa sa bijelim grabom (koji se uspinje na jugu i do 850 m), a dijelom već i u njemu, nalazi se, sada već u predbrdskom i brdskom pojusu, područje sa šumicama i šikarama crnoga graba, koje u širokom pojusu obrubljavaju skoro čitav Velebit. Pojedinačno i u manjim skupinama uspinje se crni grab mjestimice i do visine od preko 1200 m. U pojusu su se termofilne listopadne vegetacije, redovito u nešto višim predjelima pa djelomično i u povezanosti sa bukovim šumama, zadržale i šume crnog bora (*Pinus nigra*), koje se na nekim mjestima,

kao npr. u Senjskoj Dragi, spuštaju i do 250 m (kod Sv. Križa i sa bukvom). Šume se crnog bora, međutim, na nekim mjestima Velebita uspinju sve do pojasa sa bukvom, gdje se onda miješaju biljke iz medunčevih šuma sa onima iz bukovih.

Sav preostali dio Velebita, njegovi najviši, unutrašnji i kopneni predjeli pripadaju zoni bukovih i crnogoričnih šuma pretežno srednjoevropskog sastava i izgleda. Pojas je tih šuma na kopnenoj strani mjestimice širok i preko 800 m.

U najvišim predjelima, na najvišim grebenima sačuvala se na Velebitu (kao jednom među našim primorskim planinama) na većim ili manjim površinama klekovina planinskog bora (*Pinus mughus*). Ne nalazimo je samo na vrhovima u sjevernom dijelu Velebita nego dapače i u njegovim najjužnijim i moru dosta blizu smještenim grebenima. U pojusu sa klekovinom planinskog bora, koja ni na Velebitu ne dosiže svoju gornju granicu (započinje u prosjeku kod 1400 m), na većim površinama razvijeni su i planinski travnjaci, planinske rudine ili goleti.

Pojavom preplaninskih i planinskih šuma u kojima dominiraju bukva (*Fagus silvatica*), jela (*Abies alba*), smrča (*Picea abies*) i planinski bor (*Pinus mughus*), Velebit je u svom glavnom dijelu povezan s Velikom Kapelom i sa Gorskim Kotarom. Odatle i sličnost te njegove šumske vegetacije sa vegetacijom sjeverne Hrvatske, za koju je poznato da se razvila u najtežnjoj vezi sa vegetacijom istočnih Alpa.

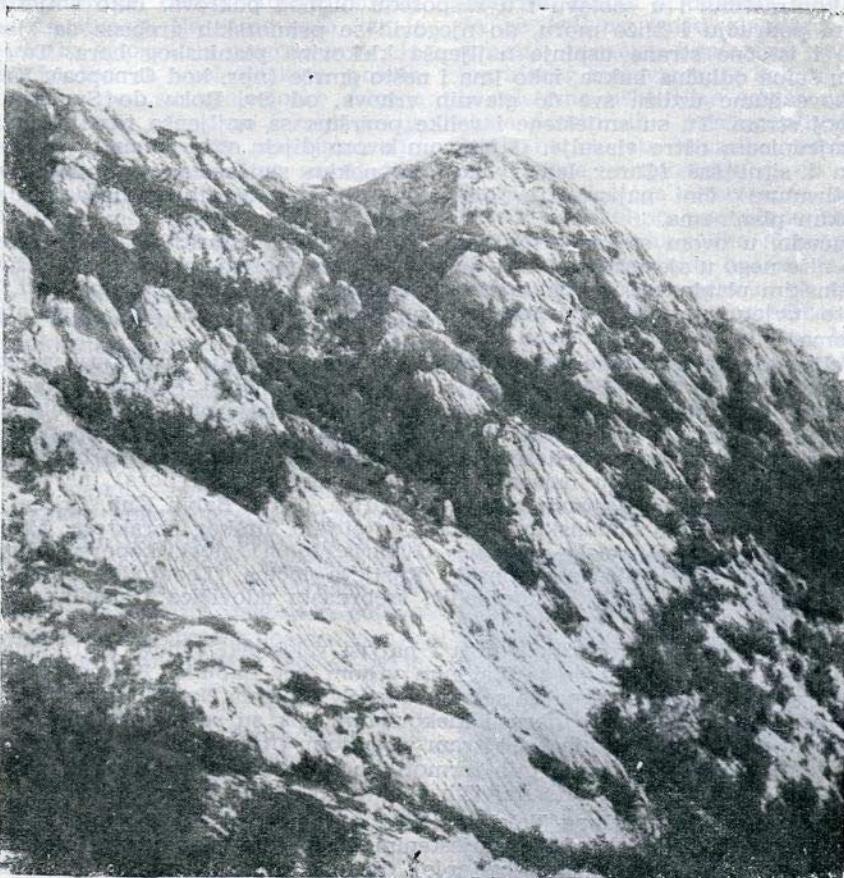
Sve nam to dozvoljava zaključak da je Velebit u biljnogeografskom pogledu zapravo veza između oblasti s izrazitom srednjoevropskom vegetacijom i oblasti u kojoj već prevladavaju utjecaji termofilne listopadne vegetacije submediteranskog karaktera. Ovaj se smještaj Velebita odražava i u samom rasporedu njegova biljnog svijeta, koji možemo i u vegetacijskom pogledu raščlaniti u dva dijela: u sjeverni i južni dio. U biljnom svijetu sjevernijeg, kontinentalnijeg i hladnijeg dijela Velebita više su izraženi pripadnici srednjoevropske (alpske) provincije eurosibirsko-sjeveroameričke regije. Tu je i najjači udio srednjoevropske planinske vegetacije. Prema jugu njihovo se učestvovanje smanjuje, tako da do jačeg izražaja dolaze mediteranske i ilirske biljke kojih doduše ima — ali u znatnoj manjoj mjeri — i u sjevernijim predjelima. Na jugu se srednjoevropski (alpsi) elementi prorijeđuju i povlače u znatno više položaje. Zbog toga je i teško, skoro nemoguće povući oštriju granicu između sjevernog i južnog dijela Velebita. Nema sumnje da se u biljnom svijetu na području čitavog Velebita zapažaju snažni utjecaji mediteranske regije i ilirske provincije, kojoj po svome geografskom smještaju skoro u cijelosti Velebit i pripada.

Do većih razlika i kakvog takvog razgraničenja između jedne i druge sfere utjecaja dolazi samo lokalno i na mjestima s izdvojenim orografskim i klimatskim prilikama. Takvi se onda izdvojeni predjeli i ističu nizom osobitosti u flornom ili vegetacijskom pogledu. Navest ćemo bar neke.

Iz unutrašnjosti Hrvatske, uglavnom sa sjeveroistoka, spuštaju se preko nižih predjela sve do Perušića, odnosno do Gospića (a i južnije) šume hrasta kitnjaka i običnog graba. Do tih predjela nekako dopiru i dolinske livade srednjoevropskog tipa. U toj se još geografskoj širini spušta bukva (pa i jela) čak i do 500 m. Južnije se većjavljaju livade sa biljkama koje su više vezane za kopneni dio submediteranskog pojasa sa crnim i bijelim grabom. Zato se i južnije od Gospića i zapaža prevlast termofilnih šuma hrasta međunca, koje su i tu uglavnom zamijenjene šumicama i šikarama crnog i bijelog graba.

U brdskim i preplaninskim predjelima sjevernijih i sjeveroistočnih predjela Velebita nalaze se i najljepše razvijene i sačuvane bukove šume, zatim šume bukve i jela te smrčeve šume i to najvećim dijelom u pojusu između 800 i 1300 m. Kao najkontinentalnije, smrčeve šume su uglavnom ograničene na sjeveroistočni dio Velebita, na područje koje se prostire od Plješivice poviše Krasna na sjeveru do Šatorine i odatle jugoistočno prema sjevernom obronku Alaginca na jugu. Najljepše sačuvane smrčeve šume, upravo prašume nalazimo u skupini Kukova (Smrčeve Doline, Cipala), kao i u predjelu Štirovače koja se nekako nalazi u središtu rasprostranjenosti smrčevih šuma. U području Štirovače ima mnogo i jela i bukava, tako da se može reći da je to jedan od najšumovitijih predjela Velebita. Tu se je poviše visokih šuma naselila i preplaninska bukva, a onda i planinski bor. Južnije više ne nalazimo smrču u kompaktnijim sastojinama.

Već je Horvat naglasio da se dio Velebita od Oltara do Kozjaka i Alana može i obzirom na razvitak pretplaninskih oblika vegetacije, napose obzirom na zanimljivu vegetaciju ogoljelih površina i stijena uzeti kao zasebnu cjelinu. To napose vrijedi za skup Zavižanskih vrhova koji su obrasli pretplaninskim šumama bukve i smrče. Tu je razvijena i klekovina planinskog bora koji je mjestimice ustupio velike površine metlici ili omelici (*Cytisanthus radiatus*), poznatoj biljci tzv. pretplaninskih vriština. U tome su skupu najljepše razvijene zajednice sa većim brojem alpskih biljaka, kao što su npr. runolist (*Leontopodium alpinum*,

Južni Velebit

Crljeni kuk

kojeg doduše ima još izolirano i na Crnopcu), zatim drijas (*Dryas octopetala*), alpski žednjak (*Sedum roseum*), rascjepkana slezenica (*Asplenium fissum*), crni šaš (*Carex atrata*) i dr. Naročito su bujno razvijene pretplaninske visoke zeleni sa ljepikom (*Adenostyles alliariae*). U vrtači sjeveroistočno od Rosijeve kolibe, pod Pasarićevim Kukom zadržao se reliktni endem prenjska kamenika (*Saxifraga prenja*), koja raste samo u posebnoj zadruzi snježanika i nema je nigdje drugdje na Velebitu nego istom na Troglavu i dalje na hercegovačkim planinama. Samo se u sjevernijem dijelu Velebita uslijed mjestimičnog jačeg ispiranja i zakiseljavanja travnjaka naseljuje tu i tamo trava tvrdača (*Nardus stricta*).

Za razliku od južnijih dijelova Velebita, u sjevernom se Velebitu sve do Šatorine ne nalaze veće površine s oštrom vlasuljom (*Festuca pungens*), koja na ostalim Dinarskim planinama izgrađuje vrlo rasprostranjene planinske livade.

Zasebnu cjelinu čini opet onaj dio Velebita koji započinje sa Budakovim brdom, a završava sa Šugarskim krajem (Šugarska duliba). To je ono područje kojim prolazi najkraći ali i najviši spoj između primorskog i kopnenog dijela Velebita (Karlobag — Brušane, s najvišim usponom Stara Vrata, 927 m) i gdje zbog toga vladaju izuzetne klimatske prilike. Napose je tu zanimljiva primorska strana na kojoj se redaju krševiti i strmi te kamenim stijenama i točilima rastrgani predjeli, gdje su se na povoljnijim terenima uspjele sačuvati dvije najzanimljivije biljke Velebita *Sibiraea croatica* i *Degenia velebitica*.

S tim područjem zapravo i počinje južni dio Velebita koji je neobično bogat kontrastima i u sastavu i u rasporedu biljnog pokrova. Iako smješten u topnjem području i bliže moru, do njegovih se primorskih grebena sa sjeveroistočne i istočne strane uspinje najljepša klekovina planinskog bora. Tu je u sastavu šuma odlučna bukva, iako ima i nešto smrče (npr. kod Crnopca). Krasne se bukove šume uzdižu sve do glavnih vrhova, od Sv. Roka do Sv. Brda na kopnenoj strani. Tu su smještene i velike površine sa najljepše razvijenom biljnom zajednicom oštrenog vlasulja. U čitavom ovom dijelu vrlo je čest i neobično aktivan i sitni šaš (*Carex laevis*) koji sa nekim sunčanicama (vrstama roda *Helianthemum*) čini najizrazitije biljne zajednice izloženih grebena na svim Dinarskim planinama.

Začudo, u ovom se inače topnjem dijelu Velebita spušta planinska klečica znatno niže nego u sjevernom. No to je pojava koju možemo pratiti i na južnijim, dalmatinskim planinama. Uzrok joj je vjerojatno u vrlo jakoj i čestoj buri, koja općenito uvjetuje znatnije spuštanje planinskih biljaka na svim primorskim planinama.

Velike se i nagle razlike u rasporedu i sastavu vegetacije zapažaju i u jednom od najzanimljivijih velebitskih predjela, u Velikoj i Maloj Paklenici, kao i na terenima kojih se strmo uzdižu sve do sedla Bulime, najzanimljivijeg botaničkog objekta u Južnom Velebitu. Dok je prodor Paklenice u svom izlazu na more izložen najjačem utjecaju Sredozemlja (uz prodor se visoko uzdiže bijeli i crni grab, u čijem se području nalaze i prostrane šume crnoga bora), najviši su i najimpozantniji grebeni s nizom vrhova Višerujna, Golić, Babin Kuk, Crljeni Kuk i dr. obrasli najrјedim planinskim biljkama pretežno ilirskog karaktera: Malijev devesilje (*Seseli malvi*), alpska zijevalica (*Linaria alpina*), alpski konorac (*Bunium alpinum*), snjeguljak (*Iberis carnosa*), Rosijeva ločina (*Leontodon rossianus*), Kitajbelov pakujac (*Aquilegia kitaibelii*), srebrnasta udovičica (*Scabiosa graminifolia*) i dr.

U unutrašnjosti se tog dijela nižu i najviši velebitski vrhovi koji započinju sa Badnjem, a nastavljaju se sa Babinim vrhom (sa Babinim Kukom ili Malovanom) i sa Vaganskim vrhom, da se završe sa Sv. Brdom. Najviši su među njima sve do nadogled mora gusto obrasli klekovinom, dok su se po ogoljelim obroncima razvili vrlo bujni travnjaci s oštrom vlasuljom. Utjecaj se već znatno topnje klime zapaža po nazočnosti brojnih termofilnih biljaka koje se uspinju po jugo-zapadnim obroncima često i do najviših vrhova (osobito na Sv. Brdu).

Napokon, u flori Južnog Velebita ističe se mnoštvo biljaka koje su inače svojstvene južnije i jugoistočnije smještenim Dinarskim planinama, kao što su npr. tamnogrzmizni ljiljan (*Lilium cattanieri*), dinarski rožac (*Cerastium dinaricum*), Malijeva pušinica (*Heliosperma malyi*), hrvatska tarčuka (*Aubrieta croatica*), Portenšlagova zvončika (*Campanula portenschlagiana*), biokovska runjika (*Hieracium biokovoense*), patuljasta trešnja (*Prunus prostrata*), dinarska ošrica (*Oxytropis dinarica*) itd. Većina ih nije doprla do sjevernijih dijelova ove planine. Prema tim se biljkama može Južni Velebit i uključiti u onu oblast Dinarskih planina koja se poklapa s arealima velikog broja ilirsko-apeninskih biljaka, napose s arealom rasprostranjenosti munike (*Pinus heldreichii*), makar ta vrsta ne raste na Velebitu. Flora te oblasti pripada i nekoliko vrlo značajnih endemičnih biljnih zajednica s ekstremno prilagođenim biljkama stijena i točila.

U slijedećem broju: II. Šumska vegetacija Velebita.

»Svjetla pod zemljom«

U povodu Prve samostalne izložbe speleoloških fotografija S. Božičevića

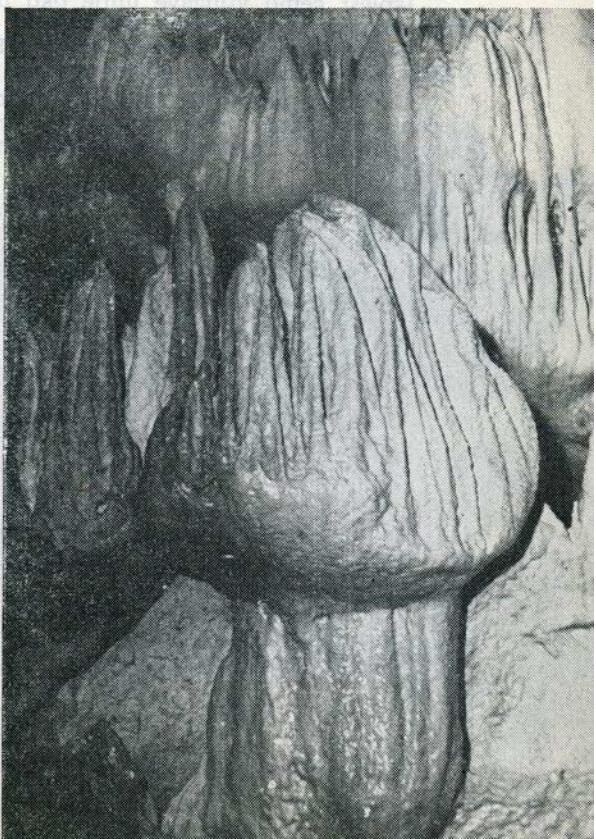
Ovoga proljeća priredio je u Zagrebu Srećko Božičević, naš istaknuti speleolog, samostalnu izložbu fotografija iz područja svoje desetogodišnje speleološke djelatnosti. Ne samo zato, jer je ova izložba fotografija njegova prva cijelovita izložba sa speleološkom problematikom i jer su speleološke izložbe dosta rijetke u nas, nego i zato, jer je speleologija, kao sasvim specijalna djelatnost unutar planinarstva zavrijedila, da joj na stranicama »Naših planina« poklanjam više pažnje nego do sada, osvrnut ću se na tu izložbu,

Speleološku planinarsku djelatnost može zavoljeti planinar ili, ako u okviru općih planinarskih težnja i preokupacija posjeduje u sebi ne malu, izrazito sportski nastrojenu težnju, jer je speleološko planinarstvo, jednako kao i vrhunska penjačka alpinistika (ako ne možda još i u većoj mjeri!) spojeno sa mnogo raznih faktora, kao što su neizvjesnost, nepoznatost, pa i nesigurnost, što svakako udara na speleologa naročiti i podosta izdvojeni pečat, ili se speleologijom može početi specijalno baviti planinar, koga njegova stručna specijalna sprema na tu djelatnost, gotovo bih mogao kazati »mokus volens« usmjeri. Božičević je planinar i geolog, pa je svoja speleološka istraživanja uspio usmjeriti u oba pravca, tj. i u čisto planinarsko-sportsko-istraživačkom i u naučnom, geološko-petrografovskom pravcu. U svom desetogodišnjem, obilnom, vrijednom i zanimljivom speleološkom istraživanju, koje je obuhvatilo šipanje i pećine gotovo čitavoga dinarskog sistema od Slovenije, preko Hrvatske do Bosne, Hercegovine i Dalmacije, prikazao je na izložbi seriju od četrdesetak mahom crno-bijelom tehnikom, a dijelom kolor-tehnikom izrađenih eksponata, te seriju od tridesetak kolor dijapoziativa. Sve slike, tehnički bez prigovora izradene, pokazuju bitnu i za speleološku fotodokumentaciju specifičnu karakteristiku, da je raspon speleološko-fotografskih izražajnih mogućnosti ne samo u crno bijeloj tehnici, nego i u kolor-tehnici ograničen i sužen na dosta uzan raspon, iz sasvim specifičnih uslo-

va, pod kojima speleolog može i mora snimati svoj podzemni svijet. I upravo zato svaka speleološka izložba najbolje ilustrira, koliko je pojedini autor uspio da se izdigne iznad standardnih, već dobrano poznatih i motiva i načina fotografskog rješavanja, te koliko je uspio iz relativno uske i ne odviše raznolike skale prostornih i konfigurativnih varijacija uvihek iste tematike, izdvojiti po neke rjeđe, originalnije i od drugih, ranijih speleologa nezapažene, odnosno barem nedovoljno podvučene elemente. Božičević je sa nekoliko slika pokazao da ima naročito oko baš za te, ranije nedovoljno uočene detalje, po neke bizarnosti, neobične petrografske detalje, pa i naročite ugodaje. Izložba je zavrijedila da je vidi što veći broj naših planinara, no čini mi se, da je toj izložbi, na žalost, dan premalen i pučicitet.

Prof. dr M. Pražić

Slika dolje: »Vječni plamen«

Goranova pjesma sa tihih putova

Jutro ponedjeljka. Papiri, rukopisi, knjige na stolu — upravo su doneseni neki formulari koje treba hitno popuniti. Dan je dakle radni. Kroz prozore naviru uporno šumovi grada: automobilski motori, pisaci strojevi, telefoni, odlomci razgovora.

Radim šuteći i sve se odvija kao obično. Pa ipak, osluškujem negdje u sebi neke druge šumove. Vjetar je prohujao kroz krošnje, krcnula je grančica, suho lišće šušti pod gumenim koracima.

Da, došao sam sinoć iz šuma i nosim još njihove slike i zvukove u sebi. I među njima: Mirna šumska cesta sa zelenom linijom trave u sredini. Tisuće krošnja uokolo, stijene urasle u mahovinu. Smireno se izvija zeleni hrpat ceste, srastao sa stijenama i travama, krošnjama i mahovinom uz njene rubove. Negdje je ipak cesta stisnuta u grču između kamenih kukova. Tamo škruguće šljunak pod zubima naših »vibrara«.

A dalje iza rubova ceste proplanci, zeleni i smedi i sivi. Trave, sagovi palih iglica, umrlo granje skršeno na tlu. Staza, meka od crnice, lišća i mladica. Ostavili smo za sobom tjesnac, jednom nazvan od mojih drugova — s mrvom crnog humora — »klanac kostura«, i važno raskršće naših šumskih skitanja kod tri-naestog kilometra. I još dalje strmine izlomljene ponikvama, kamenovi zaglavljeni kao grude u grlu staze. Nemirno preplitanje putanje i rubova vrtača.

Mrak se spustio ispod krošnja. Staza je nestala. Koračamo ipak mirno nevidljivom krivuljom između tamnih oblika. Mislim na zoru idućeg dana. Tamo gdje prestaju staze, strene k nebu litice Samarskih stijena. Kao rastvorene šake grubih dlanova i vitičkih prstiju pružene k nebu i oblacima, okrenute suncu, nadmaju stabla, s kojima zajedno izrastaju iz oblika tla. Sutra, kad ih sunce obasja, te bijele šake pružit će nam u svojim brazdama i borama nove, neobične staze.

Isplest ćemo vijugave linije oko bijelih vertikalna na usponu od sjenovitim šumskim stazama do sunčanih vrhova.

Razmišljam tako listajući knjigu. Pročitao sam odlomke koji su mi trebali i sada, reda radi, listam do kraja prije nego je odložim i vratim.

Tako sam našao na Goranove stihove o šumskom putu. Uz mirno prisustvo sjećanja na putove jučer i prekučer prohodane, čitam pjesnikov zapis o malom putu, skladniji i cjelovitiji izraz bliskih dogadaja:

MALI POT

Čez šumo vodi mali pot,
od lada plav, od sonca žot.
V njemu trag je zajcôv, srn
i zarez kola, glibok, črn:
To prošl drobn voz jedrv,
i tica još, i krt, i črv.
I dugo vre nikoga ní
a pot vâvêk beži, beži.
Zavija sim, zavija tam,

okolo šumské krôži jam,
dole skače, v nebo gre —
i nájempôt ní ga vre.
Čovek gléda: káde je to?
Goščava, mir krôg njega so,
ní vетra čut, popévké tic, —
presvétlo ní, ní preveć kmic:
pozabi čovjek toge sè, —
i sreča tu primiri se.*

Tako su se, ovog običnog jutra za radnim stolom, tragovi dvaju srodnih doživljaja isprepleli poljem planinskih uspomena.

* Vojislav Đurić: »Goranova poezija« (u knjizi »Idejni borci pali u revoluciji«, Beograd 1962, str. 175—176) i zbirka Ivana Gorana Kovačića »Ognji i rože« (Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1945, str. 46).

VLADO MAJNARIĆ, Varaždin

Grebén - grad

Vozeci se željeznicom kroz Hrvatsko zagonje na pruzi Zagreb—Varaždin stiže seiza 85. kilometra do željezničke stanice sela Mađarevo. Selo je smješteno podno brda Pušina (573 m), okruženo šumom i vinogradima. Iz Mađareva stiže se za nepuni sat hoda na Greben-grad i Veliki Lubenjak (591 m), istaknuti vis Hrvatskog zagonja. Iz Mađareva vodi dobro markirani put najprije oko 100 metara uz prugu do mosta (podvožnjaka), zatim u centar mjesta, gdje se markacija račva. Naš put ide uz potok do kamenoloma, zatim jarkom i brdom u šumu, odnosno blagim usponom do sedla i zaseoka Čamići. Od Čamića ima svega oko pet minuta na najviši vrh ovoga kraja, Veliki Lubenjak, s kojeg se pruža prostrani vidik na Zagonje, njegove planine, na Varaždin, Ptuj, Ormož, Čakovec, a za lijepa vremena dalekozorom se vidi i Mađarska.

Tko je željan blažeg uspona i ujedno kupanja, poći će iz centra Mađareva lijevo putem koji vodi k željezničkoj pruzi i uz nju do groblja. Ovdje treba opet preko pruge i kroz zaselak Ferencine markacijom sve do lovačkog doma. Put vodi obronkom Malih Pušina (455 m) ne ulazeći u šumu. Ispod lovačkog doma izvire termalna voda Topličica (23 stupnjeva Celzija) puneci bazen olimpijskih razmjera, ribnjake i manji bazen za djecu. Ovdje se putnik može osvježiti kupanjem, a u susjednoj gostionici okrijepiti. Iz lovačkog doma pričazi se markiranim putem kroz vinograde. Inače, do Topličice vodi i cesta iz Novog Marofa (4 km), koja se kod zgrade općinske skupštine odvaja od asfaltne ceste Zagreb—Varaždin. Od lovačkog doma ima oko 35 minuta do planinarskih objekata pod Greben-gradom (kroz šumu i jedan usjek na oranici i opet desno kroz šumu).

Na Greben-grad se može i iz Novog Marofa. Put vodi sa južne strane skretnice iza željezničke stanice na obližnje brdašce, s kojeg se vidi šumoviti greben Valovi (505 m) i u šumi upadljiva čistina zasijana djetelinom. Stigavši do djeteline napuštamo put i puteljkom ulazimo mimo vinograda u šumu. Za kišnih dana, kada su seoski putovi teško pro-

hodni, preporuča se varijanta preko sela Remetinec. Put je markiran, a i svaki mještjanin uvijek susretljivo daje obaveštenja prolaznicima.

Približivši se ruševinama Greben-grad-a stižemo do tri seoske kućice, takozvanog „planinarskog naselja“. Tu se može dobiti kod mještana hrana i noćenje po vrlo pristupačnim uvjetima (16 ležaja, kontrolna tačka ZZP-a, planinarski žigovi i značke). Greben-grad je bio najveći zamak u Zagorju: zapremao je površinu od oko 200 kvadratnih metara. Prvi put se u povijesti spominje 1209. u listini kralja Andrije II. Vlasnici su mu bili Gorduni, Hermanovići, zatim Vitovac Celjski, Bačani, Frankopani i konačno Erdödy. Nakon požara krovista 1710. Greben-grad postaje ruševina i Erdödy grade „novi marof“, današnju bolnicu u Novom Marofu. Ruševine Greben-grad-a, lijepo se vide iz vlaka, kad on izlazi iz stанице Budinčina u pravcu Varaždina, s lijeve strane.

Planinarsko naselje pod Greben-gradom može poslužiti kao baza za čitav niz izleta: Veliki Lubenjak (10 minuta), Čevo (1 sat), izvor Lojnice (10 minuta), Topličica (35 minuta), Ham (2 i po sata), Podrutski Gubec (sat i po) i Ivančica (6 sati hoda). Put na Ivančicu vodi trasom ZPP-a preko Podrutskog Gupeca (595 m, kamenolom, spilja), kraj Pokoja na Ham (678 m), preko potoka Željeznica na Malu Ivančicu i konačno do planinarskog doma na vrhu Ivančice.

Uspon na Greben-grad predstavlja laki jednodnevni izlet, koji se može kombinirati s posjetom termalnom bazenu Topličici i šetnjama kroz prekrasnu i pitomu prirodu Hrvatskog zagorja. Osobita prednost opisanog izleta je da se odmah kod željezničke stanice ulazi u područje zelenila i cvijeća i tako izbjegava hodanje prašnjavim cestama. Planinari koji su posjetili ovaj kraj vratili su se s nezaboravnim utiscima i oduševljeni krasnim vidicima.

NIKOLA MIHOKOVIĆ, Zagreb

Gorsko Zrcalo

U istočnom dijelu Medvednice, na nadmorskoj visini od oko 500 metara, dvadesetak minuta od sela Trnave nalazi se stijena poznata pod imenom Gorsko Zrcalo. Stijena je idealna za vježbanje tzv. visoke alpinističke tehnike (prelaženje iz klin u klin). O kvaliteti stijene govorи već i samo njezino ime: gotovo je glatka poput zrcala.*

Stijena je visoka 30, a široka 10—12 metara. Eksponiranost varira između 85 i 95 stupnjeva. U stijeni postoje dva »smjera«: lijevi, lakši i desni, teži. »Smjerovi« su povezani prečnicom (1 klin) koja se nalazi u donjoj polovini stijene.

Prilazi Gorskem Zrcalu vode iz Kaptolske i Rauhove lugarnice, Tisove peći, Komušara, Markuševca i Trnave.

Najkraći i najlakši pristup je iz sela Trnave. Traje 40 minuta laganog hoda.

Do Trnave vozi autobus iz Maksimira. Od autobusne stanice u Trnavi put vodi trnavačkom cestom uzvodno uz potok Trnavu. Nakon desetak minuta stiže do crkvice Sv. Vida. Na kamenom mostu desno od crkvice nalaze se ostaci starih markacija koje su nekad vodile na Kaptolsku lugarnicu. Naš put skreće lijevo uz potok Trnavu. Nakon 15 minuta prelazi preko mosta (na lijevo) držeći se stalno seoskog puta i potoka Trnavе. Nakon daljnjih 7 minuta ponovo treba preko mosta, ali sada na desno. Producimo li još stotinjak metara, dolazimo do mjesta gdje se manji Novi potok ulijeva u veći Stari potok čineći tako potok Trnavu. Stari potok dolazi sa zapada, a Novi potok sa sjevera. Mi preskačemo Novi potok (u slučaju da je nabujao poslužit će nam za nogostupe kamenje na obali) i dolazimo do malog hidrantu. To je priključak vodovoda, koji dolazi iz Tisove Peći.

Slabo uočljivom stazom treba poći 300 metara uzvodno uz Novi potok i tada će se pred nama iznenada pokazati u svoj svojoj ljepoti Gorsko Zrcalo, penjački biser Medvednice.

Uspjeli fotografiju Gorskog Zrcala (foto Jaka Vovko) objavili smo na naslovnoj stranici broja 3—4 ove godine.

Planinarske transverzale u Jugoslaviji

Transverzala je planinarski put markiran uobičajenom markacijom, pored koje se nalazi još neka oznaka, kako bi se taj put razlikovao od ostalih markiranih putova. U jednom geografskom području transverzala povezuje najinteresantnije planine, prirodne rijekosti, historijska mjesta, planinarske kuće i domove. Planinar treba da ih obide na način koji propisuje pravilnik svake pojedine transverzale. Naime, određeni planinski vrhovi i planinarske kuće predstavljaju kontrolne tačke, gdje se nalaze posebni pečati, koje svaki obilaznik treba da utisne u transverzalni dnevnik. Po završetku puta on dnevnik vraća društvu, a društvo mu izdaje značku te transverzale. Prva planinarska transverzala uspostavljena je prije 15 godina, kada je na prijedlog profesora Ivana Šumljaka počelo markiranje »Slovenske planinske transverzale«.

Svrha je bila ne samo da se pokaže put u planine, nego i stvaranje navike za višednevni boravak u prirodi, zatim povećanje broja posjetilaca planinarskim domovima, te upoznavanje prekrasnih predjela naše zemlje — jednom riječju propagiranje planinarstva uopće.

Ideja koju je predložio profesor Ivan Šumljak urodila je obilnim plodom, tako da danas postoji kod nas već oko 20 transverzala.

Osnivanje »Slovenske planinske transverzale« djelo je planinarskih društava širom Slovenije. Trebalo je markirati planinarski put dugačak oko 800 kilometara, od Maribora do Kopra. Evo, kako je tekao taj rad. Od 1950. do 1954. godine transverzala je poprimala svoju trasu. U ovome je učestvovala i planinarska javnost. Mnogi pojedinačni dopisi Planinarskom savezu Slovenije iznosili su primjedbe i savjete. Krajem 1950. godine cijelo Pohorje bilo je markirano (Maribor — Slovenj Gradec), a 1952. godine cijeli put Maribor—Robanov kot. Mnogo teže je išlo na Karavankama zbog blizine državne granice. 1953. godine markiranje je prešlo i na Julijске Alpe. Iste godine je predloženo da se transverzala produži do Postojne, što je i usvojeno. 1956. godine dolazi i prijedlog primorskih planinara da se transverzala produži do mora, naime do Kopra, te je tako put poprimalo svoju konačnu trasu. U aprilu 1958. godine izašao je iz štampe i poseban vodič po transverzali u 4.000 primjeraka »Po slovenskih gorah«, koji sadrži skice terena, kao i detaljni opis cijelog puta. U aprilu 1964. godine izašlo je drugo izdanje ovog vodiča, takođe u 4.000 primjeraka, u kojem su unesene neznatne izmjene u kontrolnim tačkama.

Po ugledu na »Slovensku planinsku transverzalu« uspostavljene su još neke transverzale u Sloveniji. »Zasavska planinska pot« ide od Kumrovca do Kuma. Krajem 1964. godine Planinarsko društvo »Kranj« pustilo je u obilazak transverzalu »Gorenjska partizanska pot«, dugu preko 500 kilometara. Puštena je u obilazak i »Ljubljanska mladinska krožna pot«. Realizator ove transverzale je Omladinski odsjek PD »Ljubljana-matica«, a namijenjena je pionirima i omladinici srednjih škola. U izgradnji je i »Dolenjska transverzala«.

U Hrvatskoj je do sada uspostavljeno 5 transverzala: »Kružni planinarski put kroz Samoborsko gorje«, »Karlovacka transverzala — Tragom 13. proleterske brigade«, »Zagorski planinarski put«, »Planinarski put Medvednicom« i »Slavonski planinarski put«.

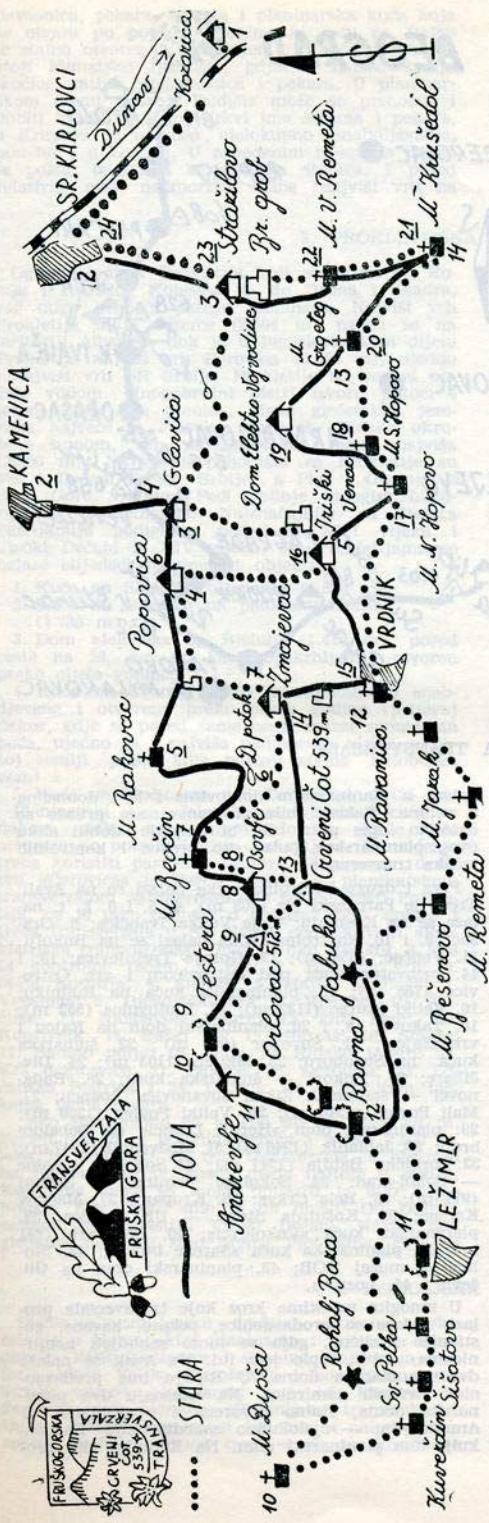
U Srbiji postoji takođe 5 transverzala. 1956. godine prvo je otvorena »Fruškogorska transverzala«, Zatim dolazi do osnivanja »Ustaničke«, »Proleterske« i »Homoljske transverzale«, dok je nedavno pušten u obilazak »Kružni planinarski put na Tari«.

U Bosni i Hercegovini prvo je uspostavljena »Bjelašnička transverzala« 1958. godine. Iste godine puštena je u obilazak i »Sarajevska transverzala«, dok je nedavno došlo do uspostavljanja i treće transverzale pod nazivom »Planinarski put Bitovnja — Pogorelica — Vranica«.

U Makedoniji i Crnoj Gori nema još za sada planinarskih transverzala. U pogledu dužine transverzala, postoje ogromne razlike. Dok se neke mogu obići za dva do tri dana (»Samoborska«, »Karlovacka«, »Planinarski put Medvednicom« i »Kružni put Tarom«), za obilazak »Slovenske transverzale« potrebno je oko mjesec dana. Neke transverzale se mogu obići za 6 — 7 dana (»Zagorska«, »Sarajevska« i »Bjelašnička«), dok je za obilazak »Ustaničke« i »Prokletijske« potrebno oko 15 dana pješačenja. Neke transverzale povezuju uglavnom planinarske kuće, npr. »Zasavska planinska pot« i »Planinarski put Medvednicom«. Pravila ovih transverzala ne propisuju tačno pridržavanje transverzalnog puta; važno je samo sakupiti pećate svih kontrolnih tačaka. Neke su opet markirane samo u jednom smjeru, npr. »Sarajevska« i »Bjelašnička«, pa ih je moguće obilaziti uglavnom samo u jednom pravcu. Cinjenica je da su se transverzale afirmirale kao vrlo pogodne za planinarenje, što najbolje pokazuje podatak da je do kraja 1965. godine izdato 15.000 dnevnika samo za »Slovensku transverzalu«, a da i ne spominjemo ostale transverzale. Zato čemo u našem časopisu donijeti kratki prikaz svih postojećih transverzala u Jugoslaviji s osnovnim podacima i geografskim skicama. Počinjemo s prikazom transverzala u Srbiji, a u slijedećim brojevima bit će redom obradene i ostale transverzale.

PLANINARSKE TRANSVERZALE U JUGOSLAVIJI (sa adresama njihovih uprava)

1. Slovenska planinska transverzala, Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, Dvoržakova 9;
 2. Zasavska planinska pot, Koordinacijski odbor zasavskih planinskih društava, Zagorje ob Savi;
 3. Gorenjska partizanska pot, PD Kranj, Kranj;
 4. Kružni put kroz Samoborsko gorje, PD Japetić, Samobor;
 5. Karlovacka transverzala, PD Dubovac, Karlovac;
 6. Zagorski planinarski put, Centrala ZPP-a, PD Ravna gora, Varaždin;
 7. Planinarski put Medvednicom, PD Sljeme, Zagreb, Jurišićeva 1;
 8. Slavonski planinarski put, PD Jankovac, Osijek, Cesarčeva 1;
 9. Fruškogorska transverzala (stara), PD Crveni Čot, Petrovaradin;
 10. Fruškogorska transverzala (nova), Planinarski savez Vojvodine, Novi Sad, Masarikova 25;
 11. Ustanička transverzala, Planinarski savez Srbije, Beograd, Dobrinjska 11;
 12. Prokletijska transverzala, PD Đerovica, Peć, Lole Ribara 2;
 13. Homoljska transverzala, PD Vukan, Požarevac;
 14. Planinski put na Tari, PD Slavija, Beograd, Zmaja od Noćaja 9;
 15. Sarajevska transverzala, Sreski planinarski savez, Sarajevo, Pionirska 11;
 16. Bjelašnička transverzala, PD Bjelašnica, Sarajevo, JNA 77;
 17. Planinarski put Bitovnja—Pogorelica—Vran, PD Bitovnja, Kreševo.
-

I. PLANINARSKE TRANSVERZALE U SR SRBIJI

1. FRUŠKOGORSKA TRANSVERZALA

Autonomna pokrajina Vojvodina gotovo je isključivo ravniciarski kraj. Ali, zahvaljujući Fruškoj gori planinarstvo je tu dobro razvijeno. U Vojvodini djeluju mnoga planinarska društva. Na Fruškoj gori je izgrađeno oko dvadesetak domova i kuća. Najveći vrh Fruške gore je Crveni Cot (539 m) po kome nosi naziv i planinarsko društvo u Petrovaradinu. To društvo je planinarskom transverzalom povezano najinteresantnije predjele Fruške gore, pa je tako puštena u obilazak 1956. godine prva transverzala u SR Srbiji pod nazivom »Fruškogorska transverzala«.

Može se prijeti za pet dana pješačenja. Evo dnevnih etapa: 1. Kozarica-Iriški Venac; 2. Iriški Venac-Testera; 3. Testera-Ležimir; 4. Ležimir-manaстir Ravanica i 5. manastir Ravanica-Brankov grob.

Kontrolne tačke su 1. Kozarica; 2. Sremski Karlovci-muzej; 3. Stražilovo; 4. Glavica; 5. Iriški Venac; 6. Popovica; 7. Žmajevac; 8. Osovљe; 9. Testera-djeće oporavilište; 10. Manastir Dipša; 11. Ležimir-šumska uprava; 12. Vrdnik; 13. Manastir Grgeteg i 14. Manastir Krusedol.

Od 1956. do 1964. za ovu transverzalu izdoto je 1700 dnevnika, dok je 816 planinara obišlo transverzalu u cijelosti. Planinarsko-smučarski savez Vojvodine preuzeo je 1964. godine dalju brigu oko održavanja transverzalnog puta, nešto izmjenio i skratio prvobitni trasu.

Međutim, dok je ranija transverzala imala 14, nova ima 24 kontrolne tačke. Dugačka je oko 110 km, a može se obići za 4 dnevne etape: 1. Petrovaradinska tvrđava-Osovљe; 2. Osovљe-Crveni Cot; 3. Crveni Cot-Iriški Venac; 4. Iriški Venac-Sremski Karlovci. Evo njenih kontrolnih tačaka: 1. Petrovaradinska tvrđava; 2. Sremska Kamenica; 3. Glavica; 4. Popovica; 5. Rakovac; 6. Dubovački potok; 7. Manastir Beočin; 8. Osovљe; 9. Orlovac; 10. Testera; 11. Andrevlje; 12. Ravnov; 13. Crveni Cot; 14. Žmajevac; 15. Manastir Ravanica; 16. Iriški Venac; 17. Novo Hopovo; 18. Staro Hopovo; 19. Dom Elektro Vojvodine; 20. Manastir Grgeteg; 21. Manastir Krusedol; 22. Manastir Velika Remeta; 23. Stražilovo i 24. Brankov muzej.

Transverzala je markirana u jednom smjeru (od 1-24, kontrolne tačke). Sto se tiče noćenja na transverzali, tu nema problema, jer su gotovo svi domovi na Fruškoj gori otvoreni i opskrbljeni. Tko dođe naveće u Novi Sad, može prenoći u Petrovaradinskoj tvrđavi. Nakon završetka prve etape, noćenje je u planinarskom domu na Osovљu. Nakon završetka druge etape, noćenje je opet u ovome domu. Nakon treće etape noćenje se predviđa u planinarskom domu na Iriškom vencu ili u domu »Elektro-Vojvodine«. Kod nove transverzale otpala je jedna dnevna etapa, i to upravo ona kao što se vidi iz same skice, gdje nema planinarskih domova, naime gdje su planinari nailazili na teškoće oko noćenja. Nakon preuzimanja transverzale, Planinarsko-smučarski savez Vojvodine izdao je 500 dnevnika, dok je 123 planinara obišlo transverzalu (do kraja 1965.). Također su izmjenjeni i dnevnik i značke, što se vidi iz priložene skice. Dnevnik za novu transverzalu može se naručiti kod Paninarsko-smučarskog saveza Vojvodine, Novi Sad, Masarikova ulica 21, uz cijenu od 3 n d.

Planinari koji žele imati i značku stare »Fruškogorske transverzale« mogu je obići jer njeni trasa i značka još postoji. Starom transverzalom rukovodi P. D. »Crveni Cot« — Petrovaradin. Kod nove transverzale pečat Dumbovačkog potoka dobije se u Rakovcu, od Orlovca na Osovљu, a od Starog Hopova u Novom Hopovu. Na ovim mjestima bile su predviđene kutije i ključevi, od čega se kasnije odustalo.

Poštuj takoder i karta Fruške gore, a može se naručiti kod PSD Željezničar, Novi Sad, Trg Proleterskih brigada broj 2, uz cijenu od 3 n d.

BEOGRAD

LOZNICA

ZVORKNIK

KRUPANJ

Sokolske pe.

971

M. drednik
1247
7ab
1274
Povlen
1346

Čanik
Bukulja
Bukovi

LAJKOVAC

VALJEVO

Mačkova
Suvobor
Rajac

Mačkova
Suvobor
Rajac

Mačkova
Suvobor
Rajac

ARANDELLOVAC

RIPANJ

408

PARCAKI

628

ij

LO

V. IVANČA

ORAŠAC

696

ulja

658

Venčac

ZAGRADE

RUDNIK

Rudnik

1103

868

Rajac

TAKOVO

G. MILANOVIĆ

2. USTANICKA TRANSVERZALA

»Ustanička transverzala prelazi preko šumadijskih, valjevskih i podrinskih planina. Polazi od Avale i ide preko Parcanskog visa, Kosmaj, Orašca, Bukulje, Ostrovice, Rudnika, Takova, Rajca, Suvobora, Maljena, Divčibara, Povlena, Jablanika, Medvednika, Torničke Babije, Sokolskih planina, Bele Crkve, Krupnja, Mačkog kamma, Jagodnje, Boranje, Stolica, Gučeva i završava u Loznici. Transverzala je duga 400 km, a za njeno obilazanje je potrebno 12–15 dana hoda. Nije vremenski ograničena, a može se obilaziti kako od Avale do Loznice, tako i u obrnutom smjeru.

Ako podemo od Avale, dnevne etape bile bi slijedeće:

1. Avala — Kosmaj;
2. Kosmaj — Bukulja;
3. Bukulja — Rudnik;
4. Rudnik — Takovo;
5. Takovo — Rajac;
6. Rajac — Divčibare;
7. Divčibare — Debelo brdo;
8. Debelo brdo — Gornja Orovica;
9. Gornja Orovica — Sokolske planine;
10. Sokolske planine — Krupanj;
11. Krupanje — Stolice;
12. Stolice — Loznica;

Ovo su dnevni prelasci za učesnike sa prosječnom kondicijom i za manje grupe, dok bi za veće grupe i za učesnike sa slabijom kondicijom dnevne etape bile manje. Noćenja se previdaju u planinarskim domovima tamo gdje postoje, zatim po selima kod čuvara pećata, pod šatorima itd. Za obilazak transverzale potrebne su specijalne karte sekcija Beograd, Arandelovac, Valjevo, Krupanj, Zvornik i Bijeljina.

Budući da je ovo najduža transverzala u Srbiji, nemoguće je u okviru ovog priloga opistati cijeli put. Transverzala ima 44 kontrolne tačke, koje se

nalaze u planinarskim domovima i kod domaćina u selima. Nakon obilaska transverzale prilaže se detaljan opis puta. Da bi donekle dobili sliku ovog planinarskog puta, evo pravca i kontrolnih tačaka transverzale.

Prva i druga kontrolna tačka nalazi se na Avali. Treća je Parcanski vis (408 m), 4. 5. i 6. k. t. na laze se na Kosmaju; 7. je Velika Ivančica; 8. Orašac; 9. i 10. kontrolna tačka nalazi se na Bukulji; 11. Venčac; (658 m); 12. Gornja Trešnjevica; 13. i 14. prihvatna kuća pod Ostrovicom i vrh Ostrovice (758 m); 15. planinarska kuća na Rudniku; 16. Veliki Štūrac (1132 m); 17. Ljutovnica (552 m); 18. Takovo; 19. i 20. planinarski dom na Rajcu i vrh Rajca; 21. Suvobor (862 m); 22. Šumarska kuća na Suvoboru; 23. Maljen (1103 m); 24. Divčibare; 25. Bukovi — šumarska kuća; 26. Radnovci — spomenik Žikici Jovanoviću Spancu; 27. Mali Povlen (1346 m); 28. Veliki Povlen (1269 m); 29. planinarski dom »Heroji Dudići« na Debelom brdu; 30. Jablanik (1246 m); 31. Medvednike (1247 m); 32. Tornička Babija (1247 m); 33. Sokolske planine — Sokol-grad; 34. Sokolske planine — Rožanj (971 m); 35. Bela Crkva; 36. Krupanj; 37. Mačkov Kamen; 38. Košutnja Stopa — UKT-stanica; 39. planinarska kuća »Vukolovci«; 40. Crni vrh (881 m); 41. planinarska kuća »Šarene bukvke«; 42. Stolice — muzej NOB; 43. planinarski dom na Gučevu i 44. Loznica.

U mnogim mjestima kroz koje transverzala prolazi, nalaze se prodavaonice, pekare, kavane, gostionice i slično, gdje se može snabdjeti namirnicama, dobiti toplo jelo itd. Na Avali se nalaze dva planinarska doma. U Ripnju ima prodavaonica živežnih namirnica. Na Kosmaju dva planinarska doma, stalno otvorena i opskrbljena. U Arandelovcu — cijeklopuno snabdjevanje. Na Bukulji ima planinarski dom. Na Rudniku više pro-

davaonica, pekara, kavana i planinarska kuća koja se otvara po potrebi. Planinarski dom na Rajcu je stalno otvoren i opskrbljen. U Divčibarama postoji klimatsko lječilište, gdje se nalaze kamp-kućice, zatim prodavanaonica i pekara. U planinarskom domu »Heroji Dudići» može se prenoći i dobiti hrana. U Beloj Crkvi ima kavana i pekara, u Krupnju te moguće cijelokupno snabdijevanje, također i u Loznicama. U navedenim mjestima nalazi se pošta, telefon i zdravstvena stanica. I pored relativno male nadmorske visine (najviši vrh na

transverzali je Mali Povlen, 1346 m), transverzala je veoma interesantna, jer, pored planinarskih domova i vrhova obilazi i mnoge historijske znamenosti. Tko nema sekciju navedenih u početku opisa, lako će se snaci i bez njih. Gostoprimaljnost mještana je toliko da se uvijek može saznati za pravac puta kod seljaka. Obilaskom ovog planinarskog puta steci će se dragocjeno iskustvo o životu i običajima jednog dijela naše zemlje.

Transverzala je pod upravom Planinarsko-smučarskog saveza Srbije — Beograd, Dobrinjska 11.

3. PROKLETIJSKA

Ogromni masiv Prokletija koji se pruža od Rožaja i Ibarskog Kolašina pa do Drima i Skadra, već dugo privlači pažnju planinara. Najviši vrh Prokletija Maja Jezerce (2.694 m) nalazi se na teritoriji Albanije, dok je u jugoslavenskom dijelu Prokletija najviši vrh Đerovica (2.656 m), ujedno i najviši vrh SR Srbije. Prokletje su veoma bogate vodom. Mnogobrojni bistrizi, izvori, potoci i jezera krase ove planine. Među glečerskim jezerima najveće je Plavsko, najljepše Ridsko okruženo šumom, dok su Đerovička jezera najviša (2.300 m). Najvažnija ishodista za Prokletje su Peć i Dečani iz SR Srbije, a Plav i Gusinje iz Crne Gore. Okolina Peći obiluje mnogim historijskim spomenicima. Najznačajnije su Pećka Patrijaršija podignuta početkom XIII vijeka, i Visoki Dečani iz XIV vijeka. Na Prokletijama se nalaze slijedeći planinarski objekti:

1. Kuća na Slanim Poljanama (1.520 m);
2. Kuća na Bogama na padinama Hajle (1.730 m);
3. Dom »Jelenak« na Bjeluhi (1.410 m), pored ceste na 28. km od Peći, opskrbljen i otvoren preko cijele godine;
4. Kuća na Čakoru (1.850 m) djelomično snabdjevana i otvorena preko cijele godine (prijevoj Čakor), gdje se pored same ceste nalazi spomenuta kuća, ujedno je i najviša nadmorska visina u našoj zemlji preko koje postoji stalna autobuska veza i;
5. Kuća na Pločićama pod Đerovicom (2.125 m).

Planinarski dom »Jelenak« na Bjeluhi i kuća na Čakoru stalno su otvoreni, dok se ostale kuće otvaraju po potrebi i nisu opskrbljene. Za noćenje treba koristiti pastirske stanove. Planinarsko društvo »Đerovica« iz Peći povezalo je planinarskom transverzalom najinteresantnije znamenitosti Prokletija, pa je tako puštena u obilazak 1958. godine i treća transverzala u SR Srbiji pod nazivom »Prokletijska transverzala«. Duga je oko 200 km, a ima 24 kontrolne tačke: 1. Peć; 2. Hasanov vrh; 3. Maja Rusolija; 4. Stedim; 5. Hajla; 6. Boge; 7. Vaganica; 8. Djivojački krš; 9. Bjeluha; 10. Kučište; 11. Ničinatska jezera; 12. Žuti kam; 13. Koprivnik; 14. Raski do; 15. Marjaš; 16. Starac; 17. Babino polje; 18. Plav; 19. Ridsko jezero; 20. Krš Bogicevice; 21. Pločice; 22. Đerovica; 23. Ločanska Bistrica i 24. Dečani. Na kontrolnim tačkama nema pećata.

Ako spomenemo da je Peć 505 m, Plav 901 m, Dečani 600 m, a pojedini vrhovi i preko 2.500 m, lako je zaključiti da ova transverzala, s obzirom na visinske razlike, spada među najteže u zemlji. Kontrolne tačke se mogu obilaziti iz bilo kojeg pravca. Evo, kako smo je mi obišli! Od Dečana cestom do manastira Visoki Dečani. Nakon razgledanja nastavili smo prema Pločićama, gdje se

TRANSVERZALA

nalazi planinarska kuća (6 sati hoda). Od kuće do vrha Đerovice i nazad do kuće potrebno je još oko 4 sata. Slijedeći dan pošli smo prema prevoju Caf Bagčez (2.103 m), a zatim na vrh Krš Bogicevice (2.358 m). Nakon odmora, sišli smo prema Ridskom jezeru, a zatim preko vrha Kopilače na Plavsko jezero, gdje smo prenoćili. Treći dan preko prevoja Dio do planinarskog doma »Jelenaka« na Bjeluhi. Dom je stalno otvoren i opskrbljen, te je pogodan za obilazjenje transverzala. Četvrtog dana ponovo smo se uputili na Dio, a zatim grebenom na Starac (2.426 m). Nakon odmora vratili smo se istim putem na prijevoj pa preko Djivojačkog krša sišli u planinarsku kuću na Čakoru. Taj isti dan uspeli smo se i na Vaganicu (2.110 m), te se vratili na noćenje u planinarski dom »Jelenak« na Bjeluhi. Petog dana pošli smo opet iz ovog doma uz potok Bjeluhi, te se uputili prema Marijašu (2.530 m). Pripust ovom vrhu moguće je samo preko Pasjeg vrha (2.408 m). Povratak je bio istim putem u planinarski dom na konacnje. Šestog dana uputili smo se ponovo uz potok Bjeluhi do prijevoja 2.070 m, a zatim na prijevoj 2.341 m, odakle na Žuti kamen (2.522 m). Povratak u planinarski dom »Jelenak« preko Ničinatskih jezera i Kučišta. Nakon odmora uputili smo se prema Kučištu, a odavde prema planinarskom domu na Bogama. Time je počelo obilazjenje sjevernog dijela Prokletija. Prateći markiraju uputili smo se prema Hajli (2.400 m) i prenoćili u maloj tvornici koja od klekovine proizvodi eterična ulja. Deveti dan uspon na Štedim (2.272 m), pa na vrh Maja Rusolija (2.387 m). Oko Rusolije ima mnogo runolista. Toga dana smo se preko Hasanovog vrha (1.871 m) spustili u Peć, gdje smo noćili. Deseti dan rano ujutro uputili smo se preko Gubave na Koprivnik i Krš Cvrlije, ova vrha preko 2.400 m, i stigli do planinarske kuće »Slane poljane«. Ujutro smo sišli s planine, razgledali Pećku patrijaršiju, a zatim ubrzo stigli u Peć. Tako smo zahvaljujući vremenu koje nas je izvanredno služilo, prešli transverzalu u vrlo kratkom roku, za 11 dana pješačenja. U Peći smo u PD »Đerovica« pred komisijom opisali naše dnevne ture, dobili pečate kontrolnih tačaka, koji se nalaze u društvu, i ovjerili transverzalne dnevnik.

Za ovu transvrezalu od njenog osnutka do kraja 1965. godine izdato je 178 dnevnika, dok je 45 planinara obišlo transverzalu u cijelosti. Transverzala značka još ne postoji. Informacije i dnevničke mogu se dobiti prilikom dolaska u Peć u Planinarsko-smučarskom društvu »Đerovica«, ul. Lole Ribara 2.

Kod istog naslova može se naručiti i nedavno izšla planinarska karta Prokletija štampana u 8 boja u razmjeru 1:75.000 uz cijenu od 5 ND.

4. HOMOLJSKA

Planinarsko-smučarsko društvo »Vukan« markiralo je u Homoljskim planinama i mjestima vezanim za NOB (putovima i stazama, kojima je prilazio odred Velika Dugoeševića i homoljski partizanski odred) planinarski put od Kučeva do Zagubice pod nazivom »Homoljska transverzala«. Dužina transverzale iznosi 120 km, a nalazi se na sekcijsi Petrovac. Trasa transverzale markirana je

TRANSVERZALA

uobičajenom markacijom pored koje se nalazi broj 1, po ugledu na »Slovenačku transverzalu«. Može se preći u 4 dnevne etape.

I. etapa: Kučeve — šumarska kuća na Trestu. Iz centra Kučeva (164 m) prema mostu na Peku.

Priješavši most automobilskim putem do sela Kučajna (3 km). Put dalje vodi preko Debelog Brda u selo Ceremošnja (2 sata hoda), gdje se u kući

bližu škole nalazi prvi transverzalni pečat pećine »Ceremošnja«, koja se nalazi nedaleko sela. Nakon razgledanja pećine nastavlja se dalje koljškim putem do grebena zvanog Štubelj, a zatim na najviši vrh homoljskih planina »Fik« (940 m — 2 sata hoda). Slijedeći vrh je Veliki Vranj (885 m), odakle ćemo poći prema šumarskoj kući

upom na 3 vrha — Sumurovac (911 m), Veliki Vukan (825 m) i Mali Vukan (751 m). Od kuće na Trestu uskom livadom, a zatim kroz šumu do šireg šumskog puta, pa zapadnom padinom Sumurovca do samog vrha. Markacija dalje vodi grebenom do »Kravarice«, a zatim na vrh Veliki Vukan. Put dalje vodi blagim padom do sedla »Četinarski rasadnik« pa na Mali Vukan. Sa vrha siparom i mladom šumom na loš seoski put, pa na automobilski put Požarevac — Krepoljin. Putem oko 2 km uz klisuru rijeke Mlave do manastira Gornjak, gdje se nalaze tri kontrolna pećata vrhova koje smo upravo obišli i pećat manastira. Manastir Gornjak nalazi se uz rijeku Mlavu, a osnovao ga je knez Lazar 1377. godine. Dolaskom Turaka u naše krajeve manastir je znatno oštećen, te je kasnije obnovljen. Jedan poseban dio nalazi se u stijeni, kamo vode kamene stepenice.

Pojedinci mogu prenoći u manastir, dok veća grupa mora proizvesti automobilskim putem 5,5 km do Krepoljina, gdje se može snabdjeti za naredne dvije etape i naći prenoćište.

III etapa: Krepoljin — planinski dom »Suvaja«. Iz Krepoljina nastavlja se opet putem (oko 8 km) dolinom Mlave i Krupajske rijeke. Nedaleko od Milanovca nalazi se izvor Krupajske rijeke, koji uveliko podsjeća na izvor Soče u Sloveniji. Od Milanovca bolja pješačka staza vodi uz padine Beljanice do »Vodnec« (2 sata hoda), a dalje pored vrtaca do livade Rečka gdje se nalaze ljetna staništa. Od Krepoljina do Rečke potrebno je oko 5—6 sati hoda. Markacija dalje vodi kroz bukovu šumu na vrh »Sokolica« (911 m — 1 sat hoda). Preostaje još 2 sata hoda do planinskog doma »Suvaja«. Dom je otvoren i opskrbljen i tu se nalazi pećat vrha »Sokolica« i doma.

IV etapa: Planinski dom »Suvaja« — Zagubica. Od planinskog doma »Suvaja« do vrha Beljanice, gdje se nalazi cementni stup sa naznakom visine (1.336 m — oko 5 sati hoda). Sa vrha prema planinskoj kući »Raškova livada« (1 sat hoda). Tu se nalaze slijedeći pećati: »Beljanica« (1.336 m), Kap-a (1.291 m) i pećat kuće. Preostaje još oko 5 sati pješačenja do Zagubice, a od toga pred Zagubicom oko 2 sata cestom. Na vrelu Mlave u Zagubici, gdje transverzala završava, nalazi se ugostiteljski objekt i kamp-kućice gdje se može prenoci.

Što se tiče snabdjevanja, najbolje je snabdjeti sa za dvije etape u Kućevu, a za naredne dvije etape u Krepoljin. Za ovu transverzalu izdata su do kraja 1965. godine 193 dnevnika i 93 transverzalne značke. Značka nosi natpis »Homoljska transverzala«, a njen izgled prikazan je na skici.

Transverzalom rukovodi Planinarsko-smučarsko društvo »Vukan« — Požarevac, gdje se može naručiti transverzalni dnevnik.

5. KRUŽNI PLANINSKI PUT NA TARI

Postoje dvije verzije o tome kako je ova planina dobila svoje ime. Prva kaže da se na Tari nalazio svetište keltskog boga Tara, a prema drugoj je na ovoj planini živjelo ilirsko pleme Autarijata.

S sjeverozapadne strane planina Tara graniči s kanjonom Drine, a sa jugoistočne dolinom kojom prolazi uzana željeznička pruga Višegrad — Titovo Užice. Tako je Tara ostala izolirana, a to je utjecalo na razvoj biljnog i životinjskog svijeta. Od posebnog je značaja Pančićeva omorika, koju je 1875. godine zapazio nač čuveni botaničar Josip Pančić, te je po njemu dobila ime. Na Tari žive: medvjed, vuk, divlja svinja, lisica, srna, orao i veliki broj druge šumske divljaci. U svako godišnje doba Tara je interesantna i privlačna. U proljeće, kad se čitava priroda budi u divnom zelenilu, ljeti i u jesen, kad šume pružaju duboku hladovinu, a i zimi, kada snežni pokrivač Tare pruža mogućnosti za skijanje i zimske sportove.

Na Tari je izgrađena i planinska kuća na nadmorskoj visini od 1055 m. Kuća se može koristiti

preko cijele godine, a kada je zatvorena, ključ se može dobiti kod domara, koji stoji nedaleko od kuće. Uobičajeni prilaz kući je od željezničke stanice Kremna, udaljene od Višegrada 46 km, a od Titovog Užica 30 km. Od Kremne do doma ima 10 km cestom (oko 2 sata hoda). Planinska kuća predstavlja centralnu tačku planinarenja na Tari. Od kuće se mogu napraviti vrlo lijepi izleti na Golubac, Vidikovac, do hotela »Tara«, u kanjon Rače itd. Osim planinarske kuće, na Tari se nalazi turistički dom na području Bare, dječje oporavilište na Mitrovcu, perucičko odmaralište na Drini i niz drugih ugostiteljskih i šumarskih objekata. Da bi se ljubiteljima prirode, a posebno planinarima, omogućilo da se što bolje upoznaju s ovom zivopisnom planinom, Planinarsko-smučarsko društvo »Slavija« iz Beograda uspostavilo je »Kružni planinski put na Tari«, koji se može obići za oko 18 sati pješačenja. Da bi se ovaj put razlikoval od ostalih markiranih puteva, uz markaciju je stavljeno slovo »T«.

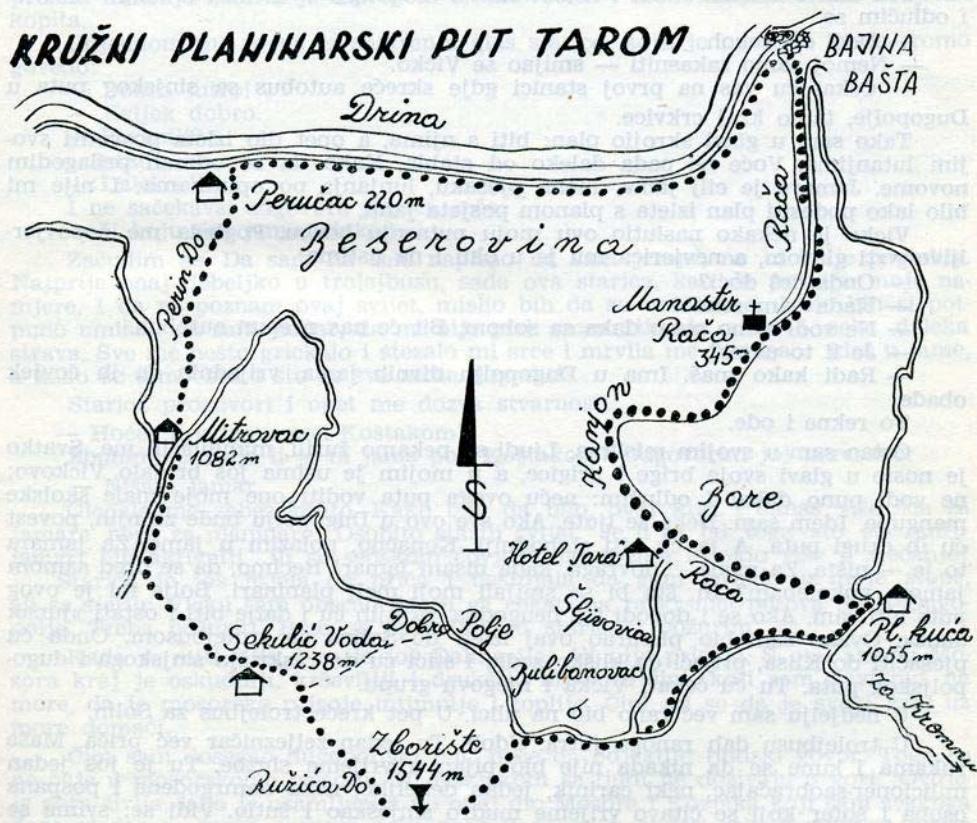
»Kružni planinski put« počinje od planinske kuće na Kaluderskim Barama, zatim desetak minuta vodi cestom prema Kremni, te nastavlja cestom koja vodi prema Mitrovcu. Nešto dalje od izvora Bulibanovač odvaja se markirana staza na najviši vrh Tare — Zborište (1544 m). Od planinske kuće do vrha potrebno je oko 4 sata hoda. Sa Zborišta treba se vratiti nazad do prevoja, oda-kle put nastavlja u Ružića do, a zatim u malo naselje Sekulić Vodu, gdje je i kontrolna tačka. Odavde put dalje vodi prema Mitrovcu, gdje se nalazi dječje oporavilište i šumarska kuća. Tu se može prenoći i dobiti hrane (kontrolna tačka). Od Zborišta do Mitrovcu ima oko 4 sata pješačenja.

Od Mitrovcu planinski put dalje vodi kroz Perin dō do oporavilišta Peručac na Drini, gdje se može prenoći. Ovaj dio puta može se preći za sat i po. Kružni put dalje vodi cestom pored Drine do Bajine Bašte (2 sata hoda). U Bajinoj Bašti se također može prenoći. Dalje put vodi prema manastiru Rača (1 h 30), gdje se nalazi i kontrolna tačka. Pojedinci ovdje mogu i prenoći.

Iz manastira Rača je svakako najinteresantniji dio puta, kroz živopisni kraj Rača. Da bi se olakšao prolaz kroz kanjon na nekoliko mjesta su postavljeni željezni klinovi. Od manastira Rača kroz kanjon do hotela »Tara«, gdje je slijedeća kontrolna tačka, potrebno je oko 5 sati pješačenja. Od hotela »Tara« može se za nešto više od 1 sat stići do planinske kuće na Kaluderskim Barama, gdje se čitav kružni put završava. Planinari će lako sačiniti plan za obilazak ove zaista lijepo transverzale, prema svojim mogućnostima, i u dvije ili tri dnevne etape.

Planinskim putem rukovodi Planinarsko-smučarsko društvo »Slavija« — Beograd, Zmaja od Noćača 9/IV. Kontrolni karton (dnevnik) i »Vodič po planini Tara« od cira Kuna Vidrića, u kome je detaljno opisan cijeli put i mnoge zanimljivosti o Tari, može se naručiti kod istog društva po cijeni od 2,5 nd (karta i vodič prodaju se zajedno). Do kraja 1965. izdat je 821 karton i 26 značaka. Od transverzala u Srbiji jedino »Kružni planinski put na Tarici« ima vodič, dok se za ostale transverzale dobije dnevnik i uputstva za obilazak.

KRUŽNI PLANINARSKI PUT TAROM

Jamarska pustolovina

— Želiš li vidjeti šta još nisi vidiо?

— ??

— Onda dodi s nama u nedjelju. Budi u devet sati pred autobusom koji ide u Dugopolje.

Bio sam u dvoumici. A Vicko je po svoju dignuo glavu i čekao odgovor.

— Sto će tamo vidjeti? — pitao sam.

— Jame! Jametine, brate!

— Ali ja nisam jamar.

— Pa, ne smeta to. Vidjet ćeš: bit ćeš oduševljen. Ima fantastičnih jama oko Dugopolja.

— Gdje će sad pod stare dane u jametine?

— Ako dođeš, bit će nam drago.

Još sam dvoumio. Nešto me zatraška oko srca, pročeprka oko mojih odluka i odlučim se:

— Doći će, rekoh.

— Nemoj samo zakasniti — smijao se Vicko.

— Čekat ću vas na prvoj stanicu gdje skreće autobus sa sinjskog puta u Dugopolje, tamo kraj crkvice.

Tako sam u glavi skrojio plan: biti s njima, a opet dio izleta posvetiti svojim lutanjima. Voće ne pada daleko od stabla. Kako da se odmah prilagodim novome. Jamaru je cilj jama, meni, pješaku, lunjanja po oputinama. I nije mi bilo lako podesiti plan izleta s planom posjeta jami.

Vicko je nekako naslutio ovu moju nutarnju borbu. Pogleda me nepovjерljivo, vrvi glavom, a nevjerica mu je u oku i na ustima:

— Onda ćeš doći?

— Kada sam rekao!

— Ne vodi samo puno daka sa sobom. Bit će nas prepun autobus.

— Je li to uvjet?

— Radi kako znaš. Ima u Dugopolju divnih jama, vrijednih da ih čovjek obade.

To rekne i ode.

Ostao sam u svojim mislima. Ljudi su nekamo žurili, mimoilazili me. Svatko je nosio u glavi svoje brige i brigice, a u mojim je ušima još bruhalo Vickovo: ne vodi puno daka! I odlučim: neću ovoga puta voditi one moje male školske mangupe. Idem sam. Neka se ljute. Ako sve ovo u Dugopolju bude za njih, povest ću ih drugi puta. A ja ću biti slobodniji. Konačno, polazim u jame. Za jamara to je — ništa. Za mene... dovraga, kada nisam jamar! Recimo, da se pred samom jamom pokolebam? Ih, šta bi se smijali moji mali planinari. Bolje mi je ovog puta biti sam. Ako se i dogodi šta neugodna, za njih ću i dalje biti i ostati »junak dana«. Ovako sam bio planirao ovaj izlet: do Solina ću trolejbusem. Onda ću pješačiti do Klisa, prijeći ću kliško sedlo i stići ću do raskrižja sinjskoga i dugopoljskog puta. Tu ću čekati Vicka i njegovu grupu.

U nedjelju sam već rano bio na ulici. U pet kreće trolebus za Solin.

U trolejbusu dah ranoga jutra. Udoх. Tu jedan željezničar već priča. Maše rukama i kune se da nikada nije bio pijan u vrijeme službe. Tu je još jedan milicioner-saobraćajac, neki carinik, jedan debeljko, neka namrgodenja i pospana osoba i šofer koji se čitavo vrijeme mudro smješkao i šutio. Vidi se: svima se u licu zrcali služba i u riječima im je svakodnevni posao. Kada sam odložio naprtnjaču, obrati mi se onaj debeljko:

— Vi ste jamar?

Žacnulo me. Moram priznati: bilo mi je draže da me smatraju jamarom nego planinarom. Nasmijao sam se i nekako se bolje namjestio. Kako sam se brzo odrekao sebe. Ne zovem se ni za što Petar! Primjedba onoga debeljka svrati na mene opću pozornost. Željezničar prestane govoriti, mljacne ustima i

zavrti glavom. Vidim da je iskreno posumnjao u riječi svoga suputnika. Cariniku nisam bio ni malo interesantan, a milicioner me počeo mjeriti od glave do pete. I ne znam zašto se zagledao u moje gojzerice. Možda se čudio što ču u takovim cipelama silaziti u jame. Onaj me pospansko gledao tako prezivo da sam mu dobro procitao misao na licu: ova jamarska budala ustaje tako rano da se izloži opasnostima, a mogao je ostati u krevetu i naspavati se u ovaj nedjeljni dan. Jedini me šofer nije ni pogledao. On je slobodno sjeo uz komande vozila i — mi smo krenuli.

Čim sam koraknuo na solinsko tlo, odmah sam počeo gaziti prema Klisu. Uputim se starim, rimskim putem. Na istočnoj se strani ustobocio Mosor, a Kozjak se razvalio kao umorni starac, da Rupotinama, kao već mnogo stoljeća, krade u zimskim danima sunce sa zapada. Preda mnom na Markezinoj gredi viri Dizdareva kula, znak turškoga vremena, a pod njom, duboko dolje, vijuga moderna asfaltirana cesta i proteže se magličasti pramen prašine i benzinskih para. Staro se rimsко i uskočko i turško ovdje slomilo davno, a novo nastavlja Hrvat, moderniziran do besvjesti. Nad golemom kliškom stijenom strše stari miri i tvrde, a pod liticom usječen je put i kroz kamenu utrobu danas jure kamioni i udobne limuzine. Čitav kraj odjekuje poezijom našega vremena, a sitna glazba prošlih milenija zamrla je zapregom sitnih vočića i monotonijom ritma konjskih kopita.

Odjednom me prene iz snatrenja glas starice, koja je na uzici vukla tromo govedo:

— Dobro jutro!

— Uvijek dobro.

— Poranili?

— Jesam.

— Daleko li?

I ne sačekavši odgovora starica reče:

— U koju ćeš jamu, sinko?

Začudim se. Da sam na čelo napisao da sam jamar, ne bi bolje pogodila. Najprije onaj debeljko u trolejbusu, sada ova starica, kao da proniču moje namjere. I da ne poznam ovaj svijet, mislio bih da su vražbinari. I bio bih si potpuno umislio da sam jamar, da mi nije pod srcem tinjala sitna i neka daleka strava. Sve me nešto grickalo i stezalo mi srce i mrvila me pomisao: ideš u jame, a kako će tamo biti i što se sve može dogoditi?

Starica progovori i opet me dozva stvarnosti:

— Hoćeš li u jamu pod Koštakom?

Zbunim se. Gdje li je ta jama pod Koštakom? Odgovorim joj nervozno:

— Nisam jamar.

Gledala me zabezeknuto. Kako bilo da bilo, ovaj kraj i danas više zna za jamare nego za planinare. Osobito stariji svijet. Je li to od toga što su raniji jamari bili aktivniji ili se seoskom čovjeku jamarenje usjeklo više u sjećanje?

Starica je još htjela da priča i nastojala da goni govedo uz moje stope, ali se sjetih: Vicku sam obećao da ču ga čekati na raskrsnici putova Sinj—Dugopolje. Treba požuriti. Brzo se oprostim od starice i požurim.

Kada se miti Klis, i to je još Dalmacija. Ali nije prisoje. S onu stranu Mosora kraj je oskudniji, krševitiji i drukčiji. Meni se čini, koji sam naviknut na more, da je mosorsko prisoje intimnije i toplije. Čini mi se da je svaki kraj uz more domaći.

Čim sam dosegao dugopoljski put, poče da odjekuje ljudski govor. Toga se ne čuje u mosorskome prisoju. Ni Kozjakom se ljudi ne dozivaju u gori. Ovdje je gora življia, iako je usamljenija no onaj dio Mosora i Kozjaka koji sam svakoga dana gledao sa svoga prozora prije nego li su mi neboderi zakrili vidik. A ovdje je sve od zemlje crvenice, i nema asfalta, nema gradske buke, niti maglice od otrovnih otpadaka dima. I stotinu je drugih stvari što čini ovaj kraj drukčijim i što me ovdje čini strancem.

— Kamo si krenuo?

Glas opor i resak. Prenem se. Tu, preda mnom, stoji čovjek, čupav, i zatvoren u sebe.

— Ideš li u Kraljevu pećinu?

Promislim: i ovome su čobaninu poznatiji jamari od planinara. Pogledam ga. U oku mu sivost. Pogled lukav.

— Gdje ti je društvo? — nastavljao je da me pita.

— Čekat će autobus.

— Sad će ti banuti.

Ubrzo se oglasila tutnjava autobusa. Ušao sam i zauzeo mjesto. Odmah sam opazio da svi putnici poznaju Vicka. Nije me ni primijetio kada sam ušao. Bio je u riječi. Govorio je o ovome kraju. Tumačio je svaki detalj. Riječi su mu tekle kao obilan vrutak. I dok se njegov govor mijesao s bukom kanta za mljeko, u autobus je odnekuda nahrupio silan val prašine. Brzo sam shvatio: samo su gradskе ulice asfaltirane, selo još presijecaju prašnjavi puti. Put kroz Dugopolje je strašan, neravan, prašan i dug. Pokajao sam se što sam taj dio puta odlučio prijeći autobusom. Svu svježinu toga jutra izbrisala mučna vožnja prašnim dugo-poljskim putom.

Kada je ona mučna trešnja završila, oko Vicka nagruvala se grupica dugo-poljskih mladića kojima je nekoč bio nastavnik. Ovi momci, puni žara i puna srca, bili su svima nama na raspolaganju. U toj uslužnosti osjećao se planinarski i jamarski odgoj. Ovo njihovo oduševljenje mogao sam protumačiti samo dugo-godišnjim drugarstvom u penjanju i spuštanju u stravične jame. (Vicko je kao nastavnik u Dugopolju vodio planinarsku i speleološku sekciju!).

Prtljag smo smjestili kod seljaka i uz nešto speleološke opreme brzo se uputili uz brijeđ.

Vicko je gazio kamenjar prvi. Put nije trebalo tražiti. Nisu bile potrebne markacije. Gazili smo dobro i jasno utrtu oputinu, označenu zemljom crvenicom utkanom u siv kamen.

— Pa ovo smo pod vrhom Ljubljanom?

— Eno, eno i Vickov stup!

— Kako posve drukčije izgledaju vrhovi Mosora s ove strane!

— Je li još daleko?

— Hoće li nam trebati karbituše?

— Imamo malo konopa!

Što smo se više uspinjali, manje smo govorili, više smo se znojili i bili smo zadihaniji.

I tako smo se, poslije nekog vremena, našli na jednoj maloj livadici nedaleko kuća komšiluka Krizana. Vicko je, kao da traži mravinjak, gledao u tratinu i odjednom rekao:

— Ovdje je.

Bila je to jama Duderina. Izgledala je kao bunar. Vicko je ušao prvi. Kad sam se nagnuo da povirim unutra, on me savjetovao:

— Petre, Duderina nije za tebe. Ostani gore i počekaj nas. S nama ćeš u drugu jamu, Maklutaču.

I nisam ulazio u Duderinu. U nju su se uvukli Vicko, Joško, Ivica i još nekoji iz Dugopolja. Bili su dugo u jami. Ja sam držao telefonsku slušalicu i pratio sam njihov ulazak. Po glasovima koji su dopirali do mojih ušiju razabirao sam da su čitavo vrijeme plazili, da su se izmjenjivali u vodstvu, da je u zadnji dio jame prvi silazio Joško, da su naišli na vodu i pokušali izmjeriti dubinu vode, da se preko te vode nije moglo jer je hodnik tu svršavao. U jamu sam već spustio preko trideset metara kabla. Postao sam nestripljiv: kada će se ovo silaženje svršiti? Dok su oni bili u jami, ručao sam, slušao sam na tranzistoru vijesti iz Splita i Zagreba. Počela me satirati sumnja: ako se kojem šta dogodi? Šta bih uradio? Moram li uzbuniti selo? Moram li sici sam u jamu? Šta bih mogao u jami sa svojih stotin kilograma i ovako krupan? Nenavikao sam na jame. Sve sam ih češće pitao kada će završiti pohod. Onda sam promislio: zašto svoju nervozu prenositi na njih? Neka rade polako, staloženo, mirno. Grešim kada nešto forsim. Baš, to bi moglo biti kobno.

Kada su počeli izlaziti, bio sam sretan. I nemalo sam se iznenadio. Kakvi su bili! Prvi je izašao Ivica. Bože! U Dugopolju je došao u svijetlim hlačama i bijeloj košulji, bijeljoj od galebova perja. Sada je izgledao gori od dimnjačara. Sav je u blatu. Odijelo. Lice. Gleda se. Govori važno:

— Voda je dolje.

- Voda? Je li duboka?
- Ih! Joško je spustio svu sajlu.
- I nije osjetio dna?
- Kaže da nije.

Počeli smo prebirati ljestvice, sukati sajle, kupiti kabel. Uto se pojavi iz jame Vicko, raskopčanih grudi, na njima od blata »inje«. Rekne:

— Dobro je, Petre, da nisi silazio. Za ovu si jametinu malo pretežak. A bio bi se i uprljao. Dolje je blatnjavo.

- Ima li tko malo vode? — zapita zatim.
- Pa što se dolje nisi oprao, bilo ti je vode u izobilju!
- Nisam je htio mutiti radi tebe ukoliko siđeš u Đuderinu.

* * *

Ulez u Maklutaču je impresivan. Ogroman otvor u kojem caruje tmasta crnina. Pred samom jamom narastao je gustiš. Pogled u jamu je stravičan.

Koje li razlike između Maklutače i Đuderine! Ovoj je ulaz impozantan, u Đuderinu treba uvlačiti se kao u mišju rupu. Maklutača je na prvi pogled stravična, Đuderina izgleda kao plitak bunar s malenim otvorenjem.

Vicko je kao stari jamar naredio odmor:

— Vrući smo. Treba da se ovdje odmorimo i pripremimo za silazak.

Joško je počeo s pripremama. No i nije bilo potrebno naročito pripremati se, jer se u jamu moglo bez ikakova osiguranja. Dok su jamari na glave navlačili kacige, i pripremali karbituše, meni se stezalo srce.

Za vrijeme odmora i priprema šutio sam. Kolebao sam se i premišljao, kako bi bilo da odustanem od silaska u jamu. Ali Vicko kao da je proniknuo moju bojanju:

— Petre, ovo je i za najmanje dijete. Da je opasno i tako stravično kako izgleda, ne bih ti savjetovao. Kad ti kažem...

— Ma tko ti kaže da sam se... — lažem. Ne vjeruje mi Vicko:

— Na, gucni malo! — i ponudi mi kapljicu dobrog crnoga vina, a zatim se uputi prema ulazu u jamu. Onda se obrati svima:

— Ja ču prvi. Pazite dobro. Ovdje je odmah na ulazu malo gadno. Poslije je lakše. Pazite da se ne okliznete!

— Pa ovdje je kao u grobu — primijeti netko.

— Počekajte malo da vam se oko privikne.

Vicko je stajao na samom ulazu u jamu. Stajao je na opasnijem mjestu. Iza njega kulisa mraka, a pod njim, udesno, strmina. Do njega je bio dosta oštar nagib. Teškoću pri silaženju pravila je vlažna trava i mahovina i trulo lišće. Bilo je sklisko. Koracao sam pažljivo, korak po korak. Mislio sam: da mi je bar znati, što me čeka kada dođem do Vicka? Kako je teško silaziti u nepoznato!

Vicko mi napokon primi ruku. Rekne:

— Ti samo idi za mnom.

Uzeo je karbitušu, krenuo.

Bio sam nad jamom. Kada sam se prilagodio mraku, ostao sam zapanjen. Kolika je bila dubina jame? Ogromno kamenje protezalo se u survinu. Veličanstvena dvorana. U dnu sitni posjetiocci. Karbituše migolje nesigurno amo-tamo. I svjetla. Njihova svjetlost je sitna. Izgledaju... ali čime da ih usporedim? Učine mi se kao svjećarice na tmastoj i crnoj podlozi mora u noći. Prizor koliko stravičan, toliko i veličanstven. Nisam učinio ni deset koračaja, a već su mi gojerice pune blata. Klizavo je. Bojim se da ne posrnom. Provlacićem se kroz gromade kamenja. Tama je. Ogledavam se da o nešto ne lupnem glavom. Onima je lako, imaju kacige. Ako posrnom, ako slomim nogu u ovoj mrklini i na ovim kosinama, bit će gadno sa mnom. Ako, ako... stotine »ako«. A srce lupa kao ludo. I struji strava žilama. Pokatkada popostanem. Uhvatim čvrsto tlo u silasku i gledam uokolo. Ogromna galerija, bar koliko razabirem u onoj tmici. Onda pogledam otkuda sam došao. Bože, protrnem, pa nije moguće da sam već toliko zašao u jamu. Gore visoko svijetli se ulaz. Vide se zelene grane gustiša nad jamom. I iz toga otvora dopire svjetlost dana. Ona daje čudesnu pepeljastu boju ovoj mističnoj tamničkoj tami. Osjetim: kako je u jami jako tiho; kako je ljudski govor izražajniji; kako su konture stvari čudne; kako se čovjek osjeća usamljeniji...

U grudima me nešto steže. Guši u grlu. Oko mene ljepljiva vлага. A srsni mi struje tijelom. Eno, tu su i ostali. Vicko nešto mjeri. Ivica drži karbituš. Joško crta ponutricu jame. Neki viču da su otkrili još jednu galeriju. Jedan drži u rukama neke kosti. A glasovi odjekuju. Vicko nas uvjerava da bi ovo bila fantastična dvorana za koncerte, a meni postaje hladno. Bio sam sav u znoju. Kao da sam pokisao. Odlučim da se brzo izvučem iz jame, da se popnem gore. Ali kada sam pogledao ulaz u jamu, učinilo mi se da je nemoguće više doći do njega. Stegne mi se oko srca. Uprem sve snage i koraknem užbrdo. Išao sam polagano. Gazio sam promišljeno i pažljivo. Nije više bilo Vicka da mi posvijetli. U koraku sam osjećao samo sebe i svoje srce koje je mahnilatalo. Žile mi nabrekle. Nisam ni gledao gdje su drugi. Vodila me samo jedna misao: izaći!

Kada sam se našao izvan jame, bilo mi je kao da sam svalio sa grudiju stoljetnu muku. Duboko udahjem svježinu sunčanoga dana i naslonim se na obližnju stijenu.

— Kako je bilo? — upita me jedan dugopoljski dječak.

— Zašto je baš ono najstravičnije uvijek i najljepše? — rekoh to kao za sebe

Dječak me gledao. Je li razumio trenutak mojih uzbudjenja? Bio sam još pijan od jame Maklutače. U nogama sam osjećao umor. Prožimala me neka pritajena iscrpljenost. Pokušao sam se zavaliti na onom komadičku zemlje pod stijenom. Koliko sam se tu odmarao? U jedan čas prenem se.

Vicko je tamno na jednom zidiću, maše rukama, pokazuje strane svijeta i daljine dugopoljskoga kraja. Govori. Priča. Uvjerava. Izvlači iz dubina prošlosti datume, događaje, niže pred našim očima vremena Rimljana koji su i u ovome kraju mahali svojim vojničkim znakovima i uvjerači neposlušne Ilire u snagu i posvudašnjost Rimskoga carstva. Baš kao i u ono antikno vrijeme, Vicko je oko sebe okupio značiteljnike i kao pučki tribun razlagao svoje misli. Objašnjavao je ekonomiku, sastave tala, vrijednost terena i perspektivu mjesta, duh ljudi. Vicko je već suhih ustiju završavao svoju »lekciiju« o Dugopolju:

— A pećina je i jama u ovome kraju mnogo. Na Mosoru ih ima četrdesetak. Ako pitate seljake za jame i pećine, neće vas potanko o njima obavijestiti. Zato ih moramo sami otkriti i posjetiti. Seljak zna samo za onu jamu i pećinu koja je u njegovu komšiluku. Za ostalo ga nije briga. I da sve obidemo, trebalo bi ne jedan dan već mjesec dana. Eto vidite, tamo, sjevernije od ovoga mjesta nalazi se vrlo interesantna Vilinska pećina. Mi čemo sada...

Uto se iz obližnjeg gaja razli otegnuti glas:

— Eeeeeee, krtičari!

Pogledam. Na ivici šume stajao je Andrija, stari planinar.

— Petre, otkada si se ti odmetnuo među jamare i krstiš se speleologijom?

Spustio se Andrija s Mosora i sišao u Dugopolje. Uza nj neki sitan i zbijen dječačić. O kosti im se objesile naprtnjače. Čudne prisopodobe! Andrija kao živi vitez iz Manče, a onaj do njega — slika i prilična dobrog i neminovnoga Sanča Panse. Od srca se nasmijem.

— Čemu se smiješ?

— Ništa, ništa — prešućujem — nego kada si već tu, moje je jamarenje za danas završeno. Preuzmi moje mjesto u ovom jamarskom društvu i nastoj da ga cjelovitog i dobro opranog dopremiš u Split — i pokažem na Vicka, Joška, i Ivicu.

A oni su se marljivo prali i redili, ukoliko je to uopće bilo moguće.

Oprostim se s njima i uputim prema Klisu, a oni su se kao stari zanesenjaci uputili trećoj jami.

Idućih dana imao sam u Splitu priliku da se opet nadem u njihovom društvu. Razgovarali su o dojmovima iz Vilinske pećine...

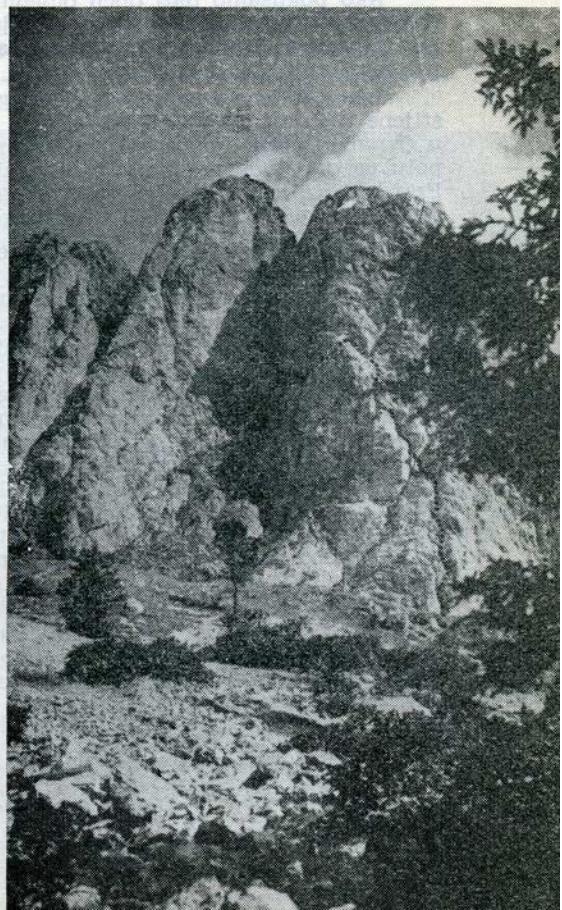
— Što je u tome dobrog i dobroga vještina? — spominjam se, nešto učesno. — Što je u tome dobrog i dobroga vještina? — spominjam se, nešto učesno. — Što je u tome dobrog i dobroga vještina? — spominjam se, nešto učesno. — Što je u tome dobrog i dobroga vještina? — spominjam se, nešto učesno. — Što je u tome dobrog i dobroga vještina? — spominjam se, nešto učesno.

DRAGO ENTRAUT, Sarajevo

Počeci alpinizma u Bosni i Hercegovini

Mlada poslijeratna generacija alpinista u Bosni i Hercegovini veoma slabo je upoznata s predratnim alpinističkim nastojanjima. Istina, danas je teško saznati tko se u tom razdoblju bavio alpinizmom i što je penjao, međutim, kad smo 1949. pokrenuli alpinističku aktivnost u Bosni i Hercegovini, stalno smo nailazili na dokaze predratnog alpinističkog rada. U stijenama Romanije, na dva nepristupačna zuba Djeve, naišli smo na kamene kupe; u Velikim stijenama našli smo podatak o izvršenom usponu; klinovi u Sačmalju, desno od Skoka u Prenju, također datiraju iz predratnog perioda. Drago Šefer dao nam je isječke iz tadašnjeg časopisa »Snaga« o njegovom usponu na Lupoglavlju u Prenju i o upotrebi klinova, u »Hrvatskom planinaru« je nadjen opis trećeg pokušaja direktnog prolaza sjeverne stijene Klapavice u Čvrsnici. I napokon, dokaze o starim alpinističkim tradicijama pružili su nam i osobno nekadašnji aktivni sudionici: jedan nam je pomogao darujući nam klinove i karabinere, drugi dereze, treći penjačko uže, knjigu »Naš alpinizam« itd.

Tkogod pokuša analizirati predratni alpinizam u Bosni i Hercegovini, ubrzo nailazi na dokaze da je u tom razdoblju postignut visoki stupanj razvoja, i na momente koji ponekad upravo zadihljuju svojim penjačkim dometom. Za taj period vezana su imena poznatih planinara penjača, kao što su npr. Josip Sigmund, Pero Šain, Drago Šefer, Nikola Sedlar itd. Planinarstvo Sarajeva onoga doba predvode istaknuti pojedinci i grupe; djelovanje se odvijalo u osam planinarskih društava i brojnim podružnicama i sekcijama, pa se ta rascjepkanost nažalost odrazila i na kvalitetu planinarsko-alpinističkog rada. Težilo se osobnoj afirmaciji i nije bilo zajedničkog istupanja i djelovanja. Međutim, ako rezultate ocjenjujemo i po pojedinačnim uspjesima moramo priznati visoku penjačku kvalitetu pojedinih penjača (npr. Sigmund, Šefer), koji nisu prezali od samostalnih uspona ni u vrlo teškim i nepristupačnim područjima naših planina.

Djevine stijene (Foto D. Šefer)

Nažalost, od svih tih podviga i pokušaja vrlo je malo registrirano i zapamćeno i mnogo toga ostao će nam zauvijek nepoznato. Tim korisnije bit će da spasimo od zaborava makar one fragmente koji su nam sačuvani do danas, a za koje imamo pouzdane dokaze ili svjedoke. Evo, kratke kronologije penjačkih pot hvata u međuratnom razdoblju!

1929. i 1930. Pero Šain sa grupom planinara iz »Kosmosa« u više navrata prolazi Sačmalj i utvrđuje ga klinovima;
1934. Sigmund, Sedlar i Gaon treniraju u Djevi na Romaniji; iz tog vremena po tječu i kamene kupe na dva njena vrha;
1936. Drago Šefer penje Lupoglav u Prenju u sjevero-istočnoj stijeni; Sigmund penje sjevernu stijenu Klapavice u Čvrsnici; navez Šefer-Šaraba penje lijevi brijed sjeverne stijene Otiša u Prenju;
Dic Lujo sa skupinom planinara iz »Prijatelja prirode« prelazi greben Vjetrenih brda na Prenju od Zelene glave do Lupoglava u ljetnim uslovima za 5 sati;
1937. navez Šefer-Gaon pokušava u nekoliko navrata penjati Lupoglav zimi; Sigmund penje svoj kamin u Čabenskim stijenama na Treskavici;
Sigmund pokušava po treći put uspon direktnim smjerom u sjevernoj stijeni Klapavice na Čvrsnici, a prema njegovom opisu prije toga je prepenjao jedan duži smjer u stijenama Plase;
1938. Gaon penje zaledene strmine V. Osobca u Prenju i izlazi na oba vrha;
Šefer i Šaraba penju u centralnom smjeru Djeve na Romaniji;
Čaušević-Krkbešević penju svoj prvi uspon u V. stijenama u Romaniji pored Novakove pećine i
Šefer-Šaraba penju smjer u zapadnoj stijeni Osobca.

Prema izjavama Čauševića i Šefera, do 1939. je Sigmund prepenjao dva smjera u M. Čvrsnici (jedan u Pešti-brdu, a drugi u području V. Kuka), te planirao jedan uspon u stijenama Čabulje.

Ako pokušamo dati opću ocjenu opisanog alpinističkog djelovanja, zaključit ćemo, među ostalim, da je orientacija međuratnog alpinizma na Prenj i Čvrsnicu bila ispravna. Tome treba dodati, da je i Treskavica u ono vrijeme bila teško pristupačna i udaljena planina.

Izbor stijena i smjerova: Lupoglav, Osobac, Otiš u Prenju, Djeva i Velike stijene u Romaniji, Čabenske stijene na Treskavici, te Klapavica i druge stijene u Čvrsnici, pokazuje da su penjači imali puno smisla za izbor smjerova i za ljetput u usponu, a istovremeno ispoljavali težnju i želju da penju ozbiljne smjerove. Prava je šteta, da je taj period našeg alpinizma protekao neorganizirano, u solo akcijama i pokušajima koji nisu mogli dati većih rezultata.

Još nekoliko riječi o samim smjerovima. Sigmundov kamin u Čabenskim stijenama i njegov uspon u Klapavici su dokaz njegovog temeljitog rada na području alpinizma. Kamin teče po samo jednoj pukotini u ogromnoj ploči, sa jednim prevjesnim mjestom što govori o izrazito ekstremnoj orientaciji njegovog realizatora. Pogotovo to potvrđuje smjer u Klapavici, koji još nije ponovljen, iako je bilo zanimanja za ovaj uspon. Vrlo je strm, ispostavljen i gotovo je nezamislivo, kako ju je mogao prepenjati u solo usponu. Jozo Klepica iz Doljana tvrdi, da mu je pokojni Sigmund izjavio, da je pod velikim prevjesom u stijeni upisao svoje ime. Za Lupoglav nije potreban komentar, jer i sama udaljenost od prometnih veza dokazuje svu težinu samostalnog pothvata. Veliki Osobac je također prepenjao jedan penjač sam, i to pod zimskim uslovima. Za smjer u Djevi priložena je fotografija Drage Šefera. Smjer u Velikim stijenama na Romaniji je u stvari gorњi dio sadašnjeg »Centralnog brida«, tj. od puta za Novakovu pećinu. Prema tome je Muhamed Buturović samo realizirao ideju predratnih penjača i smjeru dao konačnu alpinističku formu spojivši u cjelinu najljepše detalje i prepenjavši cijelu dužinu stijene.

Iz uvodnog dijela ovog članka vidljivo je da nije izostala ni literarna obrada uspona i stijena, premda je bila vrlo oskudna. Međutim, brojna Šainova platna i akvareli po prvi puta predstavljaju javnosti prenjske i romanjske stijene u umjetničkoj ljepoti, onako kako ih je doživljavao pokojni Šain.

BRANKO KOTLAJIĆ, Beograd

Planine oko Grbaje u Prokletijama

(Svršetak)

PRVENSTVENI ZIMSKI USPON NA VRHOVE KARANFILA BEREŠ DOLJ (SEVERNI VRH) I MAJA BALS (VELIKI VRH)

Iz Grbaje do u Krošnju na glečersku prečagu između Jugoistočne stene Bereš Dolja i ustalasane površine prema Obloj Glavi. Na prečagi pod Pećurkom I bivak (logor).

Uspon kroz Krošnju preko strehe nad Krošnjinim vratima i samim grebenom na strani Jagnjila (iznad uobičajenog letnjeg planinarskog pristupa) do na vrh Bereš Dolja. Ovdje II bivak, u »Vučjoj jami«.

Sa Bereš Dolja natrag grebenom na Krošnjina vrata i preko Krošnje u Grbaju.

Zbog izrazito lošeg vremenskog obrta i lošeg snega tokom uspona, navez Stojan Dimitrijević—Zvone Blažina iz PD »Radnički«, Beograd, bio je prinuđen na 3 bivaka.

Uspon izveden 29., 30. i 31. XII 1959. godine.

GREBEN JUŽNI VRH — ROPOJANSKA VRATA I ZAPADNA STENA JUŽNOG VRHA

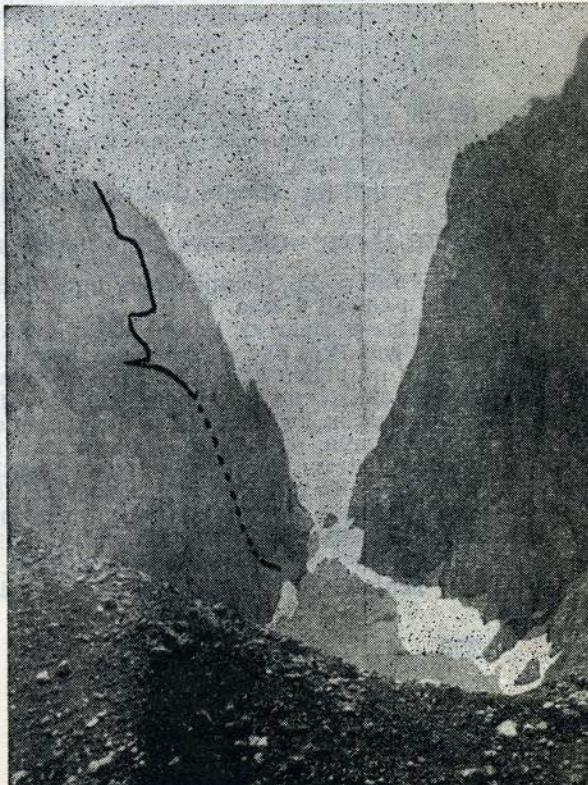
Pristup: Od kuće u Grbaji na Grbajski Zastan i odatle prema Ropojanskim vratima, 2 časa.

Ulaz za dužinu užeta ispod Ropojanskih vrata. Smer teče po strmom žlijebu do široke travnate police u sredini Zapadne stene. Posle prvog težeg skoka (IV+) u desni strmiji uporedni kaminski žlijeb (V—) do male pećine (osiguravalište).

S desne strane preko kratkog previsa i plitkog žlijeba na pomenutu travnatu policu sa velikom pećinom (mogućnost bivaka). S desne strane pećine po žlijebu za dobru dužinu užeta i prečenje na neizrazit raz koji vodi na greben. Po razu oko tri dužine užeta sve dok raz ne postane strmiji. Kod žmule desno nekoliko metara i naviše (kršljivo), ispod velike ljske oko raza (V—) do plitkog žlijeba, koji posle nekoliko dužina užeta dovede na greben. Držeći se grebena preko nekoliko lokalnih vrhova na glavni greben Južni vrh — Srednji (Veliki) vrh.

Ocena: Mestimično V—.

Penjali 5. i 6. VII 1964. sa bivakom ing. Živojin Gradišar, Dušan Močilnik, Velibor Stanišić i Aleksandar Rogulić.

DIREKTNI SMER IZ KOTLA NA JUŽNI VRH

Prilaz u kotao isti kao za Smer po Kotlovima.

Ulaz u smer sa karakterističnih stena na desnoj strani snežišta između Koplja i Južnog vrha. Po uskoj polici u desno. Kad se polica prekine, preko skoka i po širokim travnatim policama udesno na travnatu padinu (gredina). Na njoj se obično nalazi snežište vidljivo iz doline. Sa travnate padine (gredine) po blagom terenu na vrh široke glave koja nadvišava gornji deo snežišta u Kotlu. Sa glave udesno preko kratkog kamina na glavnu padinu. Prvo preko širokog žlijeba (k) pa onda sistemom strmih travnatih polica do široke trouglaste travnate police u sredini stene. Sa njenog levog kraja preko kratkog skoka (k) prečenje iznad Kotla oko ruba sa tornjičima nekoliko rastezaja do grape, koja pada sa tipične oble škrbine u sredini grebena Južni vrh — Presto. Po grapi do pomenute škrbine i po grebenu na Južni vrh.

Ocena: Teško (III). Posebnu teškoću predstavljaju strmi travnati prelazi. Visina stene oko 700 m. Vreme prvih penjača 9 časova.

Penjali 1. VIII 1965. Ing. Živojin Gradišar i Branko Kotlajić.

SMER PREKO PRESTOLA (SEVERNI RAZ JUŽNOG VRHA)

Ulaz iz donjeg kotla. Sa snežišta ispod Koplja udesno preko travom obraslog grebena na mali sipar na severnoj strani raza. Odavde u pravcu borovog drveća na sam grebenski raz.

Po travnatom i razuđenom grebenu do prve škrbine. Sa sedla nekoliko metara naviše do stajališta. Odavde prečka na levo (3—4 m) preko kršljivih i eksponiranih ploča (klin), pa onda pravo nagore do ruba (izvanredno teško 5+). Kratka prečica uлево na lakši teren. Po grebenu dalje i preko kratkog stenovitog skoka (obići ga sa desne strane) do sledeće škrbine. Po njoj natrag uleva, oko ruba i po razuđenom terenu na široku travnatu policu. Sa sredine police nekoliko metara naviše i po slabo izraženoj polici nadesno do ruba. Po rubu (izvanredno teško i eksponirano) do male trouglaste police. Odande po srazmerno lakšem terenu i držeći se uglavnom levog ruba raza do prvog tornja. Dužinu užeta ispod najviše tačke, zaobići toranj sa leve strane i po polici u škrbinu iza tornja. Sledеće zube treba zaobilaziti s leve ili s desne strane. Sam vrh Prestola zaobići sa leve strane i doći u škrbinu iza njega. Od Prestola do Južnog vrha pruža se u blagom nagibu razuđen greben. Po grebenu dalje držeći se u prvo vreme desne strane, dok nas (u daljem delu položen) žlijeb ne dovede na sam greben. Po grebenu do poslednje škrbine. Sa škrbine nekoliko metara niže, i po levom boku grebena na sam Južni vrh.

Tura je naporna, a u donjem delu, tj. ispod Prestola, eksponirana. Ocena težine: vrlo teško (4), mestimično izvanredno teško (5+). Vreme penjanja 14 časova (čisto vreme penjanja). Bivak je teško izbeći, pošto je silazak sa Južnog vrha dugotrajan.

Penjali ing. Živojin Gradišar i Branko Kotlajić 8. i 9. jula 1957. godine.

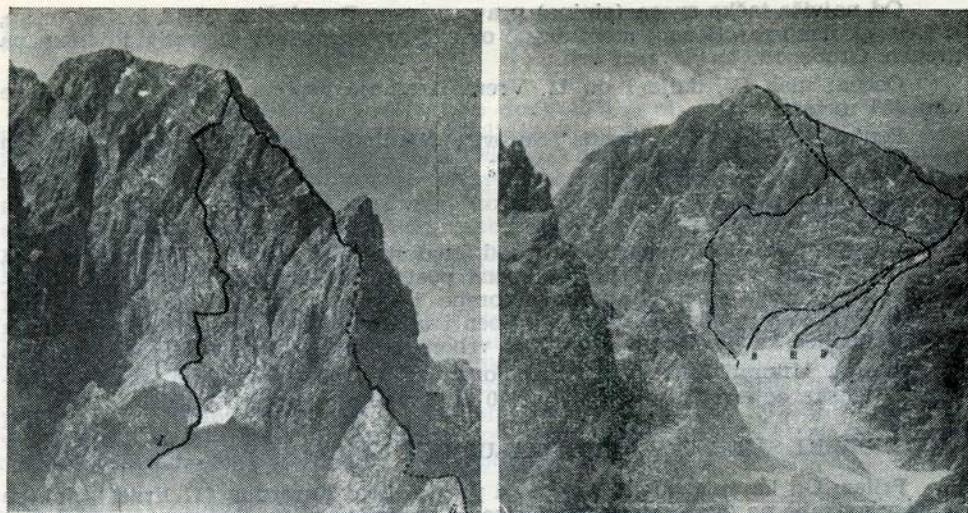
SMER MATIĆ—GRADIŠAR U SI STENI SEVERNOG VRHA

Pristup: Po planinarskom putu pod sedlo Krošnju, do velikog snežišta, od kuće u Grbaji 2 časa.

Ulaz u smer za dužinu užeta desno od karakterističnih kamina u donjem delu stene. Prve dve dužine užeta penje se lagano u levo do nagnute police u ugлу. Izlazak na policu IV+ (k). Sa police naviše do previsa. Tu prečenje 3—4 metra u levo (kk) i preko previsa u žleb (VI-) koji dovede na udobnu policu. Sa police desnim kaminom (2 k) za dužinu užeta (IV+) do osiguravališta. Oko ruba u levo kamin, po njemu i izlazak levo na rub glavnog rebara. Po lakom terenu do desne strane donjih markančnih glatkih ploča, koje se dobro vide iz doline. Odavde naviše prema gornjim pločama do travnatog grebena, silazak za 10 metara i oko 3 dužine užeta prečenje u desno po uskoj travnatoj polici. Tu naviše i smer se spoji sa Beogradskim smerom.

Ocena 4+ sa jednim mestom VI-. Visina stene oko 250 m.

Penjali 4. VII 1965. Milan Matić i ing. Živojin Gradišar.

Južni vrh i Presto (snimljeno teleobjektivom od planinarske kuće):
 I. direktni smer iz Kotla
 II. smer preko prestola

Severni vrh:
 I. smer Matić-Gradišar
 II. smer meštana
 III. Medumurski smer
 IV. Beogradski smer

SMER MEŠTANA U JI STENI BEREŠ DOLJA (SEVERNOG VRHA KARANFILA)

Smer je izведен u silasku. Sa vrha lako niz razvedeno kršljivo pobočje i povremena snežišta nad Gornjim Kotlom, koji zatvara potkovica Maja Keče (Južni vrh), Maja Bals (Veliki vrh) i Bereš Dolj (Severni vrh), u pravcu severa i preko strmih travom obraslih kaskada nad gornjim kotlom do na greben severoistočne stene. Dalje, niz dugi izrazito rastresiti greben u blagom silasku ka severu, obilazeći markantne zupce i tornjeve prirodnim prolazima, uglavnom stranom iznad Kotlova. Negde oko sredine dužine grebena, od mesta označenog kamenim čovuljkom, silaz niz strmi kaminast žlijeb kojih desetak metara na strmo, razvedeno, drobinom zasuto jugoistočno pobočje nad Krošnjom. Niz terasasti teren u ključevima u pravcu severa ka najstrmijem delu ove stene. Sa najniže terase, koja nestaje u visekoj kamenoj zasutoj polici, prelaz u okomit kaminast žlijeb. Niz ovaj srednje težak žlijeb kojih 30 metara, pa preko nekoliko odvaljenih ljudskih ulevo na gлатку policu podno njega. Sa ove police unekoliko ulevo i opet nadole niz strmi prag. Sa donje police pod pragom sada udesno do mesta gde se ova gubi. (U ovoj visini obično je rubna pukotina stalnog snežišta). Sa kraja police oko 3 m niz tešku okomitu i kompaktnu snegom najedenu stenu na osulinu između stene i snega, ili na strehu snežišta, oko 40 m udesno pod ogromnim belim odlomom u jugoistočnoj steni, dobro vidnim kako iz cirkla Krošnje tako i iz stene. Povratak: uobičajenim putem 1,50 časova u Grbaju.

Relativna visina smera 350 m. Vreme penjanja u silasku 2—3 sata.

Težina smera I—II, u detaljima III. Orientaciono zahtevno.

Silaz izveli Maraš Leš, Šaljanin Djeljoš, meštani iz sela Dolje pod Grbajom, Milutin Rodić i Zvone Blažina, članovi AO Beograda, 6. jula 1958. godine.

SEVEROISTOČNA STENA SEVERNOG VRHA

Pristup: Između stena nalazi se veliki cirk Krošnja, kojim vodi planinarski pristup na Karanfil. Ulaz u smer se nalazi na najvišoj tački prekrivene sipine, desno od stebra koji se spušta od vrha. Od karaule u Grbaji do ulaza u smer 2,30 časa.

Od najviše tačke snega (sipine) pravo nagore. Dve dužine užeta je vrlo teško, a dalje po lako rasčišćenoj steni desno oko 20 m, zatim levo nagore i žlijebom na greben. Grebenom na Severni vrh.

Ocena: ulaz IV, dalje I do II. Vreme trajanja uspona 2 časa. Visina stene oko 450 metara.

Penjali 6. jula 1957. Đurđa Sučević, Vladimir Sučević, Jelka Ledić, Ivo Durbešić i Stevo Vrtarić.

BEOGRADSKI SMER

Ulaz je oko 100 metara ulevo od Medumurskog smera. Sa snežnika na uočljivu travnu gredinu, koja postepeno postaje sve strmija, tako da posle četiri rastezaja užeta smer ide preko otvorene i strme stene, ali veoma razuđene. Naviše do lakšeg terena. Ići do pod greben i uporedo sa njim po čitavom sistemu odličnih polica ka Severnom vrhu. Pod vrhom po lakom terenu direktno na vrh.

Penjali Milorad Mileusnić, Petar Jovanović i Branko Kotlajić jula 1962. godine. Težinska ocjena II, visina stene 400 m. Trajanje uspona 3 časa.

CRNOGORSKI SMER U JI STENI VALUŠNICE

Prilaz: Od karaule putem koji vodi prema steni Karanfila (II livadi), dok se sa desne strane ne ukaže stena Valušnice sa prvim izrazitim kaminom, vidnim iz doline. Desno gore, kroz šumu i obrasalom terenu, prema pomenutom kaminu.

Opis: Po grapi, a zatim po kaminu lako do prvog skoka koji se prelazi sa leve strane (IV—). Dalje po grapi do drugog skoka, preko njega po levoj strani i opet po grapi do posljednjeg skoka koji se također prelazi s leva udesno (IV+, kršljivo, trava). Zatim po grapi do sedla.

Ocena: II — IV, visina stene oko 250 m.

Silaz: Od sedla 10 minuta do puta koji vodi sa Valušnice za karaulu.

Napomena: Smer prvi put prepenjan 21. jula 1961. godine.

Penjali: Miloš Bojanović, Boro Poček (PD »Javorak«—Nikšić) i Mišo Lazović (PD »Đerovica«—Peć). I. ponavljanje 22. VII 1961. godine (Saša Rogulić i M. Matić).

SMER JEZERA U JUŽNOJ STENI MAJA KEĆE (JUŽNOG VRHA KARANFILA)

Prilaz: Od planinarskog doma PD »Radnički« iz Grbaje preko I, II i III livade do šume kršljavog bukvika. Odavde neuočljivom stazom strmo kroz šumu pod padinama Prestola (odnosno pod severozapadnom stenom Južnog vrha) do osulina i snežišta pod stenom. Odavde preko ispaša. Zatim uz stene Karanfila, pa preko snežišta do njegovog vrha u sedlu-useku »Ropojanska vrata«, koje karakteriše markantan kameni zvonik. Dovde cca 4 sata.

Smer odavde vodi oko 50 m niz strmi kaljavi žlijeb levo od zvonika. Dalje kojih 300 m niz okomite razvedene kamine, naizmenice preko obe strane žlijeba prema još s vrha vidnom jezeru Ličeni Gštars i vrhu doline Ropojani. Što niže niz žlijeb, to je leva, Južna stena Karanfila, kompaktnija i nepristupačnija, tako da nameće silazak desnom stranom žlijeba (gledajući u Ropojanu); preko kaskadnih belih ploča Južne stene Koprištit. Na oko 50 m nad početkom okomitog glatko ispranog glavnog skoka grape, preko razvedenijeg terena još u desno, nadole, ka grupi retkih borova koji dovode dosežu u glatku stenu i pružaju jedina pouzdana osiguravalašta. U ključevima, od bora do bora nadole po glatkim pločama, pri dnu opet ulevo ka žlijebu, odnosno vrhu sipine podno njega. Iz stene na sipar, pa njime kroz redak bukvik i šiprag do obale jezera u dolini Ropojane. Odavde povratak obalom jezera i šumskim putem cca 1,5 časa do karaule u Vusanju, za 2,5 časa putem u Gusinje.

Relativna visina 700 m. Vreme penjanja u prvom silazu sa sedla do jezera 6 sati. Težina smera I—III. Orientaciono zahtevno.

Silaz izveli Mileva Rogulić i Zvone Blažina, PD »Radnički« Beograd, jula 1959. godine.

PSH do danas priznao 82 naslova »alpinista«

Komisija za alpinizam PS Hrvatske dodijelila je do danas naslov alpiniste ukupno osamdesetdvjoci planinara. Posljednja imenovanja izvršena su na Plenumu alpinista Hrvatske 16. februara 1964. godine dodjeljivanjem znaka »Alpinista PSH«. Na osnovu pravilnika je izvjestan broj naslova dodijeljen posthumno, a neki naslovi dodijeljeni su i osobama koje se nisu aktivno bavile penjanjem, ali su svojim društvenim radom stekle osobite zasluge za razvitak hrvatskog alpinizma. Na popisu se nalaze i imena penjača koji su poginuli u stijenama (Babić-Dalski, Lukšić, Pašer, Plotnikov), a također i alpinista koji su se prestali aktivno baviti penjanjem.

Popis daje samo djelomično sliku stanja našeg alpinizma, jer su kod dodjeljivanja naslova ponekad utjecali i subjektivni faktori. Posljedica takvih okolnosti je činjenica da se na popisu nalazi nekoliko imena koja nisu alpinistički dovoljno afirmirana, dok, naprotiv, nedostaju neke osobe, koje su svojim radom stekle pravo na to. Prema tome, popis treba smatrati nedovršenim i njegovo usavršavanje trebao bi biti jedan od zadatka Komisije za alpinizam PS Hrvatske. Komisija će svaku sugestiju i prijedlog u tom pogledu primiti sa zahvalnošću.

1. Badovinac ing. Zvonko	»Zagreb«	42. Paulić Dragutin	»Zagreb«
2. Ballon Rikard	»Risnjak«	43. Pirc Dragica	»Zagreb«
3. Baljić Ismet	»Velebit«	44. Plaček Josip	»Zagreb«
4. Belačić Dragutin	»Željezničar«	45. Plavec Mladen	»Željezničar«
5. Brezovečki Slavko	»Grafičar«	46. Polgar Ivan	»Željezničar«
6. Brlecić Stjepan	»Zagreb«	47. Rakoš Edvin	»Velebit«
7. Bubanjić Durdica	»Željezničar«	48. Ribarović Davor	»Velebit«
8. Bujan ing. Ivo	»Torpedo«	49. Rotovnik Adolf	»Velebit«
9. Bumbić Ivan	»Zagreb«	50. Rotschild Miroslav	»Runolista«
10. Ceraj Zdravko	»Zagreb«	51. Smerke Josip	»Zagreb«
11. Cibilić Stjepan	»Grafičar«	52. Smerke ing. Zlatko	»Zagreb«
12. Filipović Antun	»Velebit«	53. Sučević Vlado	»Željezničar«
13. Gilić Stanko	»Snežnik«	54. Safar Dragutin	»Željezničar«
14. Gropuzović ing. Ivo	»Platak«	55. Santeck ing. Vjekoslav	»Runolista«
15. Grubanović Josip	»Sljeme«	56. Simunović Nikola	»Velebit«
16. Gušić dr. Branimir	»Velebit«	57. Spehar Ana	»Željezničar«
17. Hanzer Ervin	»Velebit«	58. Sprem dr. Tugomil	»Željezničar«
18. Ivanović Boško	»Zagreb«	59. Tomčić Ernest	»Platak«
19. Jakić ing. Nedjeljko	»Velebit«	60. Verša Silvije	»Snežnik«
20. Jelaska Vlado	»Velebit«	61. Vovko Jaka	»Zeljezničar«
21. Jurčić ing. Pavao	»Velebit«	62. Zadravec Blaž	»Zeljezničar«
22. Juretić Zlatko	»Zagreb«	63. Zergollern Bruno	»Zagreb«
23. Kirigin Jerko	»Velebit«	64. Zgaga ing. Mirko	»Zagreb«
24. Kivač Drago	»Željezničar«	65. Zupanc Dražen	»Velebit«
25. Kraljević Hrvoje	»Velebit«	66. Zgombić ing. Ivica	»Velebit«
26. Kučan ing. Ninoslav	»Grafičar«	67. Židić Alfred	»Zagreb«
27. Kukec Leander	»Velebit«	68. Žulić Stjepan	»Grafičar«
28. Kulić Boris	»Mosora«	69. Babić Gjalski Ivo	»Zagreb«
29. Laszowski Emil	»Zagreb«	70. Blažuk ing. Aleksandar	»Zagreb«
30. Leskovšek Joža	»Željezničar«	71. Dilber ing. Božo	HPD
31. Lipovčak dr. Ivo	»Zagreb«	72. Dragman Marijan	HPD
32. Lozej Andelko	»Željezničar«	73. Glas Edo	»Zagreb«
33. Lučić-Roki Petar	»Zagreb«	74. Jecid ing. Stjepan	»Zagreb«
34. Lukatela Hrvoje	»Velebit«	75. Kadrnika ing. Krešo	»Zagreb«
35. Matz Miljenko	»Zagreb«	76. Kadić Miro	»Željezničar«
36. Matz Vladimir	»Zagreb«	77. Krasnay Vjekoslav	»Velebit«
37. Mesarić Josip	»Zagreb«	78. Lukšić ing. Branko	»Velebit«
38. Mihaljević Krešo	»Zagreb«	79. Pašer Zvonko	»Risnjak«
39. Mihejac Ivan	»Grafičar«	80. Plotnikov ing. Maks	»Zagreb«
40. Mlinac Matija	»Velebit«	81. Rojc Branko	»Zagreb«
41. Neferović Velimir	»Željezničar«	82. Slezic Ivo	»Željezničar«

U carstvu divokoza

Proljetna kiša napokon je prestala padati. Magle su vršljale samo dolje u kanjonu Dive Grabovice i Neretve. Visoki kameni masivi Prenja i Čvrsnice još uvijek su bili u oblacima. Ipak, bar donekle, povoljna je bila prilika da krenemo u visoke stijene, tamo gdje ljudska nogu nije nikada ili rijetko kada stala.

Stigli smo daleko u bespuće. Predvečerje je nastalo. Po obrisima Pešti-brda i Čabulje razasuti su purpurni zraci zalazećeg sunca. Iza toga, poput aveti, crno kamenje počelo je da pruža svoje hladne ruke prema nama. Kamene kule Ostrovače i Drinjače, visoke preko 2000 metara, gube se u oblacima, pa izgleda da im nema kraja — kao da se nigdje i ne završavaju te okomite stijene.

U trenucima kada je noć smjenjivala dan, mi smo ulazili u pukotine stijena. U sutor smo kao uljezi ili kradljivci, ušli u vječnu postojbinu orlova i divokoza. Život u tim kamenim pukotinama jedino je njima moguć. Po strmim liticama, kao njihovi prvi susjedi stoje osamljena stabla munika, borova i rijetko koje deblo ariša.

Ispod nas duboko dolje kao da jauču stabla. Zavijaju zajedno sa večernjim vjetrom, poput ranjenih zvijeri.

Sporo odmičemo kroz gluhi i nijemu noć. Mjesec je već prosuo svoju mlijecnu svjetlost, pa su stijene od nje postale sive, a sipari kao snježne pjege. Nestalo je mrkog mraka u tim visokim stijenama, pa se i mi lakše krećemo, bolje vidimo.

Iza trećeg točila naišli smo na prvo stado divokoza. Ispod visoke stijene na ovećoj polici poleglo je nekoliko divokoza sa svojim kozlićima. Gledali smo ih sa ushićenjem, bez šuma, bez riječi, bez daha, jer samo se tako mogu izbliza posmatrati te plašljive i oprezne životinje. Namjerno ih nismo htjeli omesti. Tiho i nečujno smo prošli iznad usnulog stada. Ostavili smo ih da uživaju zaslужeni mir.

Na slijedećem siparu imali smo ponovno sreću i naišli na divokoze. Gledali smo ih dugo, i ko zna koliko bi ostali nijemo ih posmatrajući, da nas nije snježna lavina iznenadila i omela. Iznenada se srušila sa stijene Ostrovače. Potekla je u trenutku bijela rijeka puna kamenja. Nastalo je opće haotično stanje. Ječala je planina. Tutnjala je lavina, valjajući kamenje i snijeg. Na momente je nastajala zاغlušna huka. Sve živo je bilo u strahu, kao u trenutcima zemljotresa. U vratolomnoj trci za sigurnim mjestom, pred nas su iskočile tri divokoze. Očito, obrostrano iznenadenje nikome nije donijelo radost. Hitronoge životinje u tren oka su ponovo nestale. U tome općem i neočekivanom metežu uspjeli smo naći zaklon pod jednom stijenom, gdje smo se slučajno zatekli.

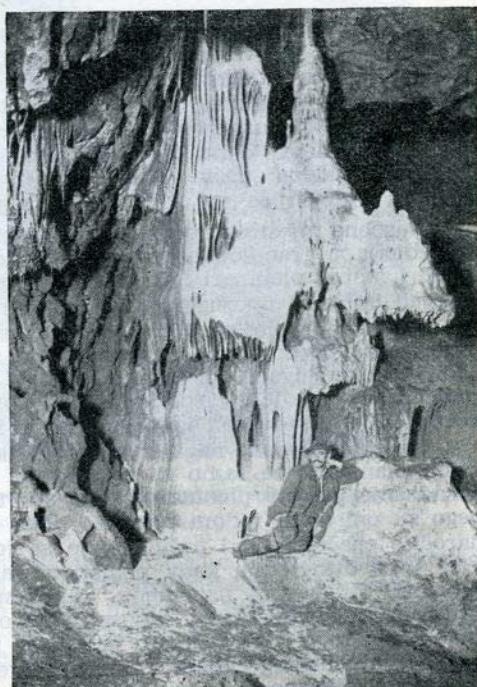
Na mjesto našeg konačišta vratili smo se istom kad su se lavine smirile i slile u zagrljavaju u dolini duboko pod nama.

Noć je već daleko poodmakla, a mi smo još uvijek razmišljali o divokozama. Iskusni lovci kažu, da one često stradavaju u snježnim lavinama. Da li su i naše današnje divokoze postradale ili su možda ipak uspjele naći zaklon pred bijesom okrutne prirode?

Ing. VIKTOR RŽEHAK, Sarajevo

Speleološki objekti u Bosni i Hercegovini

Prema približnoj procjeni računa se da u BiH ima cca 2000 pećina, ponora i drugih speleoloških objekata prirode. Razumljivo je da se zaštiti ovog podzemnog blaga poklanja najveća pažnja. Kako, međutim, veliki broj pećina predstavlja često i veoma značajne i atraktivne objekte za turizam, to se prišlo pored redovitog istraživanja pećina i radovima na njihovom uređenju u cilju njihovog prezentiranja turizmu. Tako je i najveća i najznačajnija pećina Vjetrenica, već elektrificirana u dužini od 600 m, te su izgrađeni i najnužniji turistički objekti. Pećina je u pretprošloj godini svečano otvorena za turizam i broj posjetilaca neprestano raste. Upravo se nastavljaju radovi na osvetljenju da bi se došlo do Malog i Velikog jezera, čime će se privesti turizmu najljepši i najdragocjeniji objekti. Dovoljno je napomenuti da je Veliko jezero u Vjetrenici dugo 250 m i da ga okružuju najimpresivniji ukrasi kao što je velika stalagmitska kupa, strane i stropovi ukrašeni najrazličitijim ukrasima, posebni svodovi i prolazi kao i niz drugih uresa. Zatim Malo jezero sa svojim bijelim salivima koji su uvijek u svako doba kvašeni vodom te pružaju nezaboravne slike odsjaja i ljepote.

Banja-stijena
(Donja velika pećina)

Po svom značenju ništa ne zaostaje ni Biambarska pećina (Krivojevićke pećine) kod Srednjeg, te će se radovima na uređenju prići u 1966. godini. Među četiri atraktivne dvorane posebno mjesto zauzima Muzička dvorana duga 96 m, koja će svojom vanrednom akustikom privući veliki broj posjetilaca. Muzičke priredbe u ovoj dvorani predstavljale bi nezaboravne događaje i rijetko estetsko uživanje. Čitava okolina pećine obrasla je prekrasnom četinarskom šumom, sa jezerom pred pećinom, nizom izvora, planinskih livada i drugih prirodnih atraktivnosti, te će se ovdje stvoriti pravi turistički rekreacioni centar. Glavna asfaltarna cesta Sarajevo—Srednje—Olovko—Kladanj—Tuzla—Beograd, prolazi dva km od pećine, te se šumskom cestom može doći u neposrednu blizinu pećini. Pećina Hrustovača kod Sanskog mosta odavno je poznata pojedinim naučnicima, te su u njoj pronađeni veoma značajni objekti iz ranijih perioda. Kako ova pećina predstavlja po svojim ukrasima nešto potpuno osebujno i specifično, to se razmatraju mogućnosti da bi se i ova pećina uredila za turizam.

Troglocaris hercegovinensis iz pećine Vjetrenice

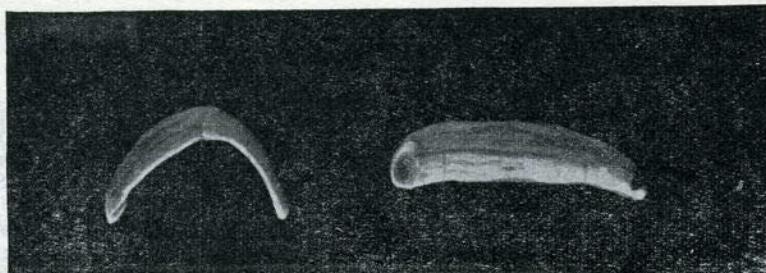
Sličan je slučaj i sa pećinom Banja Stijena u kanjonu Prače, gdje su u posljednje vrijeme vršena razna istraživanja. Pored interesa za nauku, ova pećina svojim lijepim ukrasima predstavlja i podzemnu ljepotu, pa će se u najskorije vrijeme razmatrati mogućnosti njenog turističkog uređenja. Veliki broj pećina ima izuzetnu važnost za nauku, pa su bile predmetom istraživanja i naših i inostranih naučnika. Važni nalazi su izvršeni u Vjetrenici, Hrustovači, Kuviji na Hranisavi, Zelenoj pećini u Blagaju, u pećinama Dabrvaskog i Fatničkog polja, u dolini Trebišnjice, na obodu Nevesinjskog polja i drugdje.

Posebno mjesto u istraživanju speleoloških objekata u krasu predstavlja velika ekspedicija u grandiozni kanjon Rakitnice ispod planine Visočice, gdje su sudjelovali i mnogi planinari i ljubitelji prirode, čime su znatno pridonijeli da se ovi predjeli istraže i upozna javnost sa tamošnjim ljepotama prirode.

Pored Speleološkog društva i njegovih organa, u posljednje vrijeme i mnoga planinarska društva su osnovala svoje speleološke sekcije, čime su se stvorili uslovi za istraživanje podzemlja mnogo većem broju speleologa i prijatelja prirode. Tako postoji speleološke sekcije pri društвima »Željezničar«, »Ozren«, »Bukovik«, »Bjelašnica«, »Maglić«, »Visoko« i »Energoinvest«.

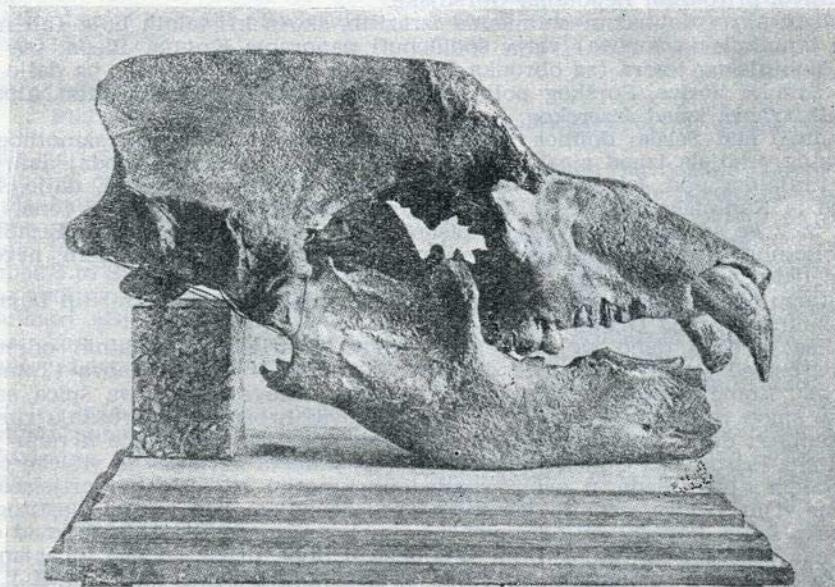
Nije ni potrebno naglašavati od kolikog je značenja ova speleološka aktivnost naših planinara ne samo za njih same, jer su novi sadržaji vanredno obogatili dosadašnje posjete planinama, kraškim terenima i ostalim prirodnim ljepotama, nego su oni ovim radom postali i pravi čuvari i zaštitnici ovih objekata. Ovo je naročito značajno kod pećina, gdje se još uvijek dešavaju velike štete, naročito kod novo otkrivenih, kada posjetioci razbijaju stalaktite i stalagmite i odnose pojedine dijelove za uspomenu. Danas su u svim republikama posebni organi u zajednici sa planinarama preuzeли dužnost da čuvaju pećine i druge ugrožene objekte prirode. Specijalno u Sloveniji »Gorska straža« poklanja veliku pažnju čuvanju planinskog cvijeća i rijetke flore što se je pokazalo do sada kao veoma korisno i efikasno.

Služba zaštite prirode prikupila je znatan materijal specijalno o speleološkim objektima, pojedine komune su dostavile također podatke o pojedinim pećinama, ponorima i sličnim objektima. Jasno je da će tek sistematska i iscrpna istraživanja pružiti pravu sliku o podzemlju BiH i otkriti nove pećine, do sada nepoznate ili možda samo evidentirane bez ikakvih podataka. Za ove prirodne interesantnosti zainteresirani su i učenjaci i prijatelji prirode. Kao što je i do sada bilo, i u budućim radovima saradivat će planinari. Oni će često kao pioniri biti prvi, koji će osvajati nepoznate pećine i slične objekte.

Dina Absoloni iz pećine Vjetrenice

znate ili možda samo evidentirane bez ikakvih podataka. Za ove prirodne interesantnosti zainteresirani su i učenjaci i prijatelji prirode. Kao što je i do sada bilo, i u budućim radovima saradivat će planinari. Oni će često kao pioniri biti prvi, koji će osvajati nepoznate pećine i slične objekte.

Lubanja spiljskog medvjeda iz Mijatove pećine na Preslici kod Ivan-planine

Specijalno je potrebno naglasiti da su planinari naročito pružili veliku pomoć u istraživanju ponora, u koje su bacani borci u toku prošloga rata. Već sada postoje veoma dobre veze između službe zaštite prirode i planinarskih organizacija; održavaju se zajednički sastanci sa predavanjima. Na taj način se sve veći broj naših građana, a naročito omladine upoznaje sa prirodnim blagom u podzemlju Bosne i Hercegovine.

Fotomonografija o Gorenjskoj

»Državna založba Slovenije« pokrenula je vrlo interesantan niz regionalnih fotomonografija Slovenije. Niz je komponiran prema historijsko-regionalnoj podjeli i obuhvatiće u sedam knjiga Ljubljani, Gorenjsku, Notranjsku i Slovensko primorje, Dolenjsku sa Belom krajinom, Štajersku, Korušku i Prekomurje, Sloveniju u cijelini (prema prvih pet knjiga) i Slovence iza granica.

Dosada su izашle dvije knjige: Ljubljana i Gorenjska. Knjige su opremljene tako da idu u red naših najljepših izdanja te vrste (podsjecaju na tematski časopis »Jugoslavija«, posebno — s obzirom na srodnost sadržaja — na svesku »Putovanje«).

Omot knjige o Gorenjskoj privlači pažnju ljetnom snimkom Triglava sa Velog polja. Unutarnja strana omota donosi preglednu kartu Gorenjske (V. Bohinec i P. Planina, 1:400.000). Karta je za svoje krupno mjerilo jasno i iscrpljeno izvedena.

Tekstovni dio knjiga sadrži uvodni članak o Gorenjskoj i komentare uz slike. Ponegdje su dani samo natpisi ili kraći citati iz literature. Glavnu riječ imaju dakle same slike, a one kazuju, brojem, izborom i kvalitetom, mnogo. Prikazane su povjesne, kulturne i turističke zanimljivosti, a glavna je pažnja posvećena, razumljivo, prirodnim ljepotama Gorenjske.

Među širim dolinskim snimkama izrazitih, skoro kristalnih boja (ali možda suviše tamnoplavih tonova) valja spomenuti panorame Kranja, Bleda, (sa Osojnicice), Bohinjskog jezera (sa obronka Velike peči iznad Sv. Janeza), pa dalje crnobijele snimke Sorice, Sorškog polja, mjesta Mekinja (sa Kamniškim Alpama), snježnih vrhova iznad Jezerskog.

»Jutro nad Selško dolino« pruža međutim fini lirske ugođaj samotnog brežuljkastog predjela iznad alpske doline (crno-bijelo). Sličan je ugodaj dan u bojam krajolika pod Jelovicom (seoce Jamnik). U ovoj su grupi, dalje, ljetne snimke iz Kamniške Bistrice i Jezerskog, prozračnog, svjetlozelenog tona, jedan motiv iz Vrbe sa toplim ugodajem kasnog ljeta, stari grad Kamen u Begunjama sa proljetnom bjelinom snijega i cvjetova, žitno polje pod Storžičem, negdje u zrelom ljetu, puno prigušene, ali jasne svjetlosti.

Lijepu grupu čine i motivi sa visinskih travnjaka, bistroh, izrazitih boja (Velika planina, planina Grintovica).

Više je slika dano sa još zelenih vrhova i prijelaza, prijatnih odmorišta s kojih pogled stremi dalje uvis do stijena, grebena i oštih vrhova (Tamar sa Jalovcem, Robičje, Špik i Škrlatica sa Slemenom, Jalovec i Kukova špica sa Slemenske spice, Stenar iz Vrata — snažan stjenoviti hrbat iznad krošanja rumenih od jeseni, pa dalje Triglav sa Velog polja, okolina Erjavčeve koče u ranu jesen, natmurena Prisojniška Goličica i mirna, snažna silhueta Škrlatice sa vršičke ceste).

Nakon njih slijede, u ovom razgledanju, motivi sa visinskih prijelaza, već blizu najviših vrhova, osobito jasni, klasični, doživljeni kao pogled vlastitog oka (Kokrško sedlo, Pogačnikov dom sa Pihavcem i Šplevtom, Široka peč iznad dubokih sjena predjela Za Akom, Dom »Planika« u doba prvog snijega, obasjan sunčem, sa Bohinjem u pozadini, snimljen sa Malog Triglava). Valja istaći i crnobijelu snimku sjeverne stijene Triglava sa pravca Begunjskog vrha, zbog osobite plastične izrazitosti.

Razgledajući tako ovu knjigu i silazeći u mislima iz visinskih prostora, kao da još jače doživljavamo motive manjih razmjera. Tako nam dolazi pred oči slikovita okolina kuće na Triglavskim jezerima sa složenim detaljima boja i oblika vode, raslinja i brda, tih tamni ugodaj Crnog jezera, saginjemo se nad cvijećem visina, promičemo pored bijelih siga zimskog Peričnika, da konačno smirimo pogled na obali plavog, snenog jezera, u tišini jesenskih boja (»Arboretum Volčji potok pri Kamniku«). Knjiga dakle pruža prijatan doživljaj gorenjskih krajolika.

Vlado Oštric

POSJETA BJELAŠNIČKE TRANSVERZALE

I pored promjenljivog vremena interesovanje planinara je ove godine poraslo za Bjelašničku transverzalu.

Izložba šema i fotografija svih transverzala Jugoslavije, koju je početkom ove godine priredio Mehmed Šehić, član PD »Bjelašnica« pridonijela je mnogo za propagiranje ovog vida planinarstva.

Ove godine pored planinara iz Bosne i Hercegovine tražili su dnevnike planinari iz Zagreba, Karlovca, Požarevca, Beograda i drugih gradova širom Jugoslavije.

Većina je već i obišla transverzalu i dobila značku ove prilično teške transverzale.

Sve informacije daje PD »Bjelašnica«, Sarajevo, JNA ul. 77.

NOVI MARKIRANI PLANINARSKI PUTEVI I STAZE

Bjelašnica i Igman spadaju u red najbolje obradenih planina. Pored deset planinarskih kuća i domova, cesta i dobro markiranih planinarskih staza, vode još dvije transverzale preko Bjelašnice, i to Sarajevska i Bjelašnička.

Da se upotpuni mreža markiranih staza, planinari »Bjelašnica« markirali su novi put, koji povezuje Bjelašnicu preko planine Lovnica sa Baraćkim jezerom.

Time je sada Bjelašnica povezana markiranim putevima sa Prenjom i preko Prenja sa drugim hercegovačkim planinama.

IGMANSKI MARŠ

Sreski planinarski savez iz Sarajeva uspostavio je novu transverzalu, i to tragom proleterskih brigada od Visojevice i Grabljivih Njiva, preko Velikog Polja i Trnova do Foče. Ova transverzala se može preći za 5 dana umjerenog hoda.

PLANINARSKI DOMOVI NA BJELAŠNICI

Najposjećeniji domovi na Bjelašnici su Šavnici i Stanari.

Oba ova objekta služe planinarima za veće i manje planinarske pohode, kao ljetovalište i zimovalište za omladinu i druge ljubitelje prirode. Oba ova doma su premaleni, da prime sve one, koji žele da provedu svoje slobodno vrijeme na planini.

Uz velike napore planinarsko društvo »Bjelašnica« nadograduje i proširuje ova objekta, da bi mogli da zadovolje potrebu naših planinara.

LOGOROVANJE PLANINARA NA ZELENGORI I DURMITORU

Akademsko planinarsko društvo »Bukovik« iz Sarajeva, organiziralo je za svoje članove i članove drugih planinarskih društava logorovanje na Zelengori i Durmitoru, i to uz vrlo povoljne uslove. Nažalost, radi promjenljivog vremena posjeta nije bila velika.

Adalbert Kačinski

PLANINARSTVO U SLAVONIJI

Formiranjem Slavonskog planinarskog odbora stvorena je široka osnova za jačanje planinarskog pokreta na području Slavonije i njenih planina. U odbor ušla su sva područna planinarska društva, koja žele zajedničkim akcijama oživiti rad planinarske organizacije.

Jedan od primarnih zadataka koje je preuzeo odbor sastoji se u konačnoj razradi Slavonskog planinarskog puta (transverzale). Ovaj put povezivat će sva najinteresantnija planinska područja u Slavoniji. U radu oko postavljanja planinarskih oznaka, putokaza i uređenja puteva angažirana su sva planinarska društva, koja će uredjivati pojedine dionice otvarajući time planinarama i izletnicima najljepše predjele slavonskih planinskih krajeva.

Međutim, slavonski planinari ne zaboravljaju ni na stručni rad u organizaciji. Unutar planinarskih društava radit će planinarske škole za koje postoji velik interes među omladincima. Putem predavanja polaznici škola upoznat će se s osnovama planinarskog djelovanja. Kako je najtraženiji kadar u planinarskoj organizaciji vodički, to će se održati i tečaj za planinske vodiče. Tečaj

će biti organiziran samo za članove planinarskih organizacija s područja slavonske regije. U programu tečaja nalazit će se teme iz prve pomoći, orientacije, meteorologije, osnova alpinistike, speleologije i povijesti planinarstva, a terenska nastava održat će se na Papuku.

U okviru proslave 25-godišnjice ustanaka naroda Hrvatske održat će se u organizaciji planinarskog društva Orahovica IV slet planinara Slavonije. Slet će biti 4. rujna u Orahovici. Sletovi planinara Slavonije najmasovnije su akcije u organizaciji planinara, pa je tako prošle godine na sletu sudjelovalo oko 1.000 planinara. Ove je godine njegova organizacija povjerena Orahovčanima, čije je društvo najmlađe u Slavoniji, ali sigurno i najaktivnije. O tome svjedoči i nedavno priznanje Izvršnog odbora Planinarskog saveza Hrvatske, koji je ovom mlađom društvu dodijelio za izvanredna zalaganja na polju planinarstva zlatno odlikovanje.

Još jedna značajna akcija održat će se ove godine na području slavonskih planina. U organizaciji planinarskog društva »Sokolovac« iz Slavonske Požege održat će se sredinom rujna V. republičko prvenstvo iz orientacije. Trasu takmičenja postavit će traseri Planinarskog saveza Hrvatske, dok će kompletну organizaciju imati društvo iz Požege. Ovo takmičenje okuplja svake godine najbolje orientaciste iz republike jer pravo natjecanja imaju one ekipе koje su se plasirale na prva mjesta na regionalnim natjecanjima. Sigurno da će i ove godine odmjeriti snage opet poznati orientacionisti iz planinarskih društava Zagreb, Velebit, Sljeme i Prijatelj prirode iz Zagreba, ali jednakim su favoriti i članovi Orahovice i Sokolovca, posebno zbog toga što se natjecanje održava na njihovom terenu.

B. Špoljarić

VIII MEMORIJAL »JANKO MIŠIĆ«

U nedjelju 29. svibnja održan je VIII

memorijal Janka Mišića u Samoborskom gorju, jedno od najkvalitetnijih orientacionih natjecanja na području Hrvatske.

Organizaciju ovogodišnjeg memorijala preuzeo je planinarsko društvo »Zagreb« pod pokroviteljstvom Planinarskog odbora grada Zagreba. Za start se prijavilo 58 ekipa, međutim startalo ih je 48, jer vremenske prilike za natje-

canje nisu bile idealne, pa su mnogi takmičari odustali od natjecanja. Takmičenju se najmasovnije odazvalo planinarsko društvo »Japetić« iz Samobora, te je u jakoj konkurenciji zauzelo najbolji plasman. U seniorskoj konkurenциji bilo je 24 ekipa od kojih je 20 prošlo kroz sve kontrolne tačke. U toj konkurenциji vodila se i najgoričenija borba za prvo mjesto. Iako je staza prolazila laganim terenom, odlučujuću ulogu igrala je dobra kondicija, jer su visinske razlike bile vrlo velike. Orientacijski staza nije postavljala velike probleme pred takmičare, no upravo česti silazi i usponi odlučivali su tko će se najbolje plasirati. U seniorskoj konkurenциji trebalо je proći kroz 4 kontrolne tačke. Omladinci su imali zadatak pronaći tri kontrolne tačke, dok je pionirska staza bila postavljena tako da se opisno trebalo kretati kroz 4 KT.

Ovogodišnji Memorijal J. Mišića i opet je pokazao da je to zaista vrlo kvalitetno natjecanje. O tome svjedoči i prisustvo ekipa iz ostalih planinarskih regija, pa je takmičenje i dalje zadržalo profil republičkog natjecanja.

Na ovogodišnjem takmičenju dominirali su članovi »Japetića«, a slijedili su Sljemenaši i Prijatelji prirode. Plasman je slijedeći:

SENIORI:

I mjesto »Japetić« (Željko Bišćan, Dražen Mahović, Ivo Novak)

II mjesto »Sljeme« (Skukan, Žunić, Puljko)

III mjesto »Japetić« (Strmoli, Švarić, Standarić) — slijede »Željezničar«, »Prijatelj prirode« itd.

OMLADINCI:

I mjesto »Krndija« (Rapajić, Špehar, Sabo)

II mjesto »Krndija« (Irha, Vladika, Grinfelger)

III mjesto »Krndija« (Vukadinović, Volezer, Radić)

PIONIRI:

I mjesto »Željezničar« (Filipin, Rajder, Dumić)

II mjesto »Japetić« (Novak, Kruhan, Dreser)

III mjesto »Japetić« (Strmoli, Bišćan, Ivanjšak)

Prelazni pokal za masovnost, koji svake godine dodjeljuje Planinarski odbor grada Zagreba, pripao je planinarskom društvu »Japetić« Samobor.

B. Špoljarić

III PRVENSTVO ZAGREBA U ORIENTACIJI

Na zapadnim obroncima Medvednice održano je 15. svibnja III otvoreno pojedinačno prvenstvo iz orientacije grada Zagreba. Pod pokroviteljstvom Planinarskog odbora grada Zagreba organizaciju takmičenja izvelo je Planinarsko društvo Sveučilišta »Velebit«.

Takmičenje je održano po vrlo lijepom i toplov vremenu na dvije trase koje su postavili Ismet Baljić i Nedeljko Jakić. Na takmičenje se prijavilo 65 natjecatelja, koji su se takmičili u dvije kategorije. U A kategoriji nastupili su takmičari s većim iskustvom, a trasa za ovu kategoriju bila je neobično teška, kako orientacijski tako i kondicijono. Međutim, ne može se tvrditi da kategorija B nije iziskivala od natjecatelja veliko znanje iz orientacije: trasa B kategorije također je bila vrlo teška i naporna.

Start je započeo u 8.00 sati u selu Mikulić kraj Zagreba, a već oko 11 sati prvi takmičari pristizali su na cilj kod planinarskog doma »Grafičar«. Takmičari iz A grupe bili su zadovoljni stazom, koja je prema njihovim izjavama iziskivala mnogo napora. Najteže je bilo pronaći kontrolnu tačku KT 3. Za pronađenje ove tačke izgubljeno je najviše vremena. Bilo je takmičara koji su kretali zajedno, vjerujući da će zajedničkim snagama lakše riješiti zadatak. To im se osvetilo. Naime, prema propozicijama »svako praćenje, odnosno zajedničko rješavanje zadataka poveća za sobom diskvalifikaciju«. Upravo prema tom članu propozicija takmičarska komisija bila je prisiljena diskvalificirati prvo plasirane takmičare, koji su prema analizi prolaznih vremena na kontrolnim tačkama stazu prolazili zajednički. Zbog ovog kršenja propozicija diskvalificirano je ukupno šest natjecatelja. U B kategoriji najviše problema bilo je kod pronađenja KT 2. Iako smještena na dosta izrazitom mjestu između Sv. Jakoba i Medvedgrada, mnoge je takmičare upravo to smelo pa su više napamet nego pomoću karte i kompasa krenuli u traženje. To je dovelo do toga da takmičari A trase, koja je bila dulja, imaju relativno bolja vremena, nego grupa B. U kategoriji A najbolje vrijeme iznosi 149 minuta.

Najveća borba vodila se između takmičara iz Sljemena, Zagreba, Velebita i Prijatelja prirode. Takmičarska komisija u sastavu Nedeljko Jakić, Ismet Baljić i Đorđe Sindelić proglašila je slijedeći poredak u A kategoriji:

1. Zlatko Smerke (Zagreb) 149 minuta, 2. Slobodan Kolbah (Zagreb) 202, 3. Božidar Linke (Velebit) 233, 4. Ante Polić (Velebit) 239, 5. Kurt Klasinc (Prijatelj prirode) 329, 6. Marijan Čepelak (Velebit) 335, 7. Drago Katović (Velebit) 344, zatim slijede Z. Glavanić, D. Servatzy, M. Kadić itd. Ekipno I mjesto pripalo je PDS »Velebit«.

U B kategoriji plasman je bio slijedeći: 1. Slavko Norman 180 minuta (Zagreb), 2. Zoran Todorović 221, 3. Vlado Hrenek 280 (Prijatelj prirode). Kod žena najbolja je bila članica Prijatelja prirode Ana Marić, koja se takmičila u B kategoriji i prošla stazu za 320 minuta.

Organizacija takmičenja bila je bezprekorna, zahvaljujući pozrtvovnosti članova »Velebita«, i natjecatelji su bili zadovoljni.

B. Špoljarić

RAD PLANINARA U DARUVARU

U prisustvu oko stotine članova, te predstavnika planinarskih društava iz Ejelovara, Pakrac i Slavonske Požege u planinarskom domu na Petrovom vrhu održana je 15. svibnja godišnja skupština daruvarskog Planinarskog društva »Petrov vrh«.

Iz izvještaja, kojeg je skupštini podnio predsjednik društva Adam Sotonica, vidljivo je da i proteklu godinu karakterizira izvjestan napredak u aktivnosti društva. U prvom redu porastao je broj članova — od 260 lanjskih na 342 u ovoj godini. Međutim, među pionirima, nažalost nema ni jednog člana. Stoga je u programu rada za ovu godinu istaknuta potreba angažiranja u okupljanju mlađih članova, a osobito pionira.

Rad sekcija nije bio ujednačen. Ipak, od značajnijih akcija i dobro izvršenih zadataka treba spomenuti organizaciju izleta u Veliku na Slet planinara Slavonije, orientaciono takmičenje pionira, postavljanje saobraćajnih znakova na cesti od Daruvara do planinarskog doma, istraživanje špilje kod Grižine i organiziranje nekoliko izleta s manjim brojem članova.

Svakako, najvažnija akcija u kojoj se angažirao upravni odbor je uvođenje bežične telefonske linije od Daruvara do planinarskog doma, što je stajalo

dva i pol miljuna starih dinara. Tako je planinarski dom na Petrovom vrhu postao dobro opremljeni objekt (sa električnim osvjetljenjem, vodovodom i ugostiteljskom radnjom). Jedino još nedostaje opravak ceste, kako bi taj objekt sa kapacitetom od 33 ležaja postao pristupačniji i bolje iskorišten za rekreaciju i odmor radnih ljudi. Šumarija Daruvar počela je s opravcima, ali i prestala. U buduće trebala bi i Općina zajedno sa stanovnicima Daruvarskih Vinograda uznaštojati da se popravi dio ceste kroz vinograde. U tom poslu neće izostati niti učešće članova PD »Petrov vrh«, kako stoji u zaključcima njihove godišnje skupštine.

Među zaključcima ima nekoliko koje treba posebno istaći: organiziranje skijaških tečajeva u planinarskom domu i razvijanje zimskih sportova, prijedlog Turističkom i Ribolovnom društvu da se ispituju mogućnosti za stvaranje umjetnog jezera u blizini doma i izgradnja nekoliko manjih objekata radi kompletiranja doma.

Za predsjednika ponovo je izabran drug Adam Sotonica, a članovi upravnog odbora su Vaso Vukasović (tajnik), Duka Markuš (ekonom), Julius Car (blagajnik), Mirko Vitasek, Miroslav Kuzle, Bojana Marković, Ivan Božičković, Ljerka Kopf, Jaroslav Čuhnil i Duka Stojčević (odbornici).

Luka Šteković

AUSTRIJA PREDNJAČI BROJEM PLANINARA

Austrijski planinarski savez brojem članstva spada među najjače planinarske organizacije u svijetu. Broj organiziranih planinara tog saveza premašuje brojku od 300.000. Članovi ove organizacije uživaju popuste na željezniči, autobusima i žicarama.

I. L.

ALPINIZAM U JAPANU

Japanci nazivaju alpinistiku Gaku-Jin. Takvo ime nosi i glavna alpinistička revija Japana. Osim ove revije godišnje izlazi oko 500 raznih alpinističkih publikacija. Alpinizmu se posvećuje velika briga, a skijanje je postalo narodnim sportom. Alpinizam se procjenjuje po vrlo strogim kriterijima: po zimskim i ljetnim usponima i kombiniranim smjerovima.

RAD PD »STUBIČAN«

Zagrebački planinari najčešće posjećuju Medvednicu i smatraju je svojom planinom. Međutim, Medvednica je domena planinarskog djelovanja i za planinare Hrvatskog zagorja, posebno i za članove PD »Stubičan« iz Donje Stubice.

Na nedavno održanoj godišnjoj skupštini upravo je taj moment dominirao - Medvednica i njeno uređenje. PD »Stubičan« broji oko 109 članova od čega je 50% omladinaca i pionira. Aktivnih članova, koji prisustvjuju svim organiziranim akcijama, ima oko osamdeset. Većina akcija usmjerena je na posjet i uređenje Medvednice. Društvo se brine za sklonište Kulmericu, a u prošloj godini uređilo je Lojzekov izvor. Ukupan broj akcija je 25, što za tako malo društvo predstavlja velik projekat. Posebno treba istaći rad s najmlađima. Pioniri surađuju u školskom listu »Pčelica« i radio Zaboku, a sedmero pionira osvojilo je značku III stupnja Pionirske značke sposobnosti. Pionirsko-omladinska sekциja PD »Stubičan« mogla bi biti zbog svoje aktivnosti uzor drugim većim društvima, koja još nisu osnovala omladinsko-pionirske sekcije ili im one aktivno ne rade. Stubičanci su takoder dali mnogo dobrovoljnih radnih sati: Sklonište na Kulmerici, (koje mnogo posjećuju Zagrepčani), Lojzekov izvor, staze i putevi s one strane Medvednice, uređeni su njihovim marljivim rukama. Društvo usko surađuje sa SOFK Donja Stubica, koje im je dodijelilo i izvjesna sredstva za rad. Sredstva su utrošena za uređenje objekata i akcije društva.

Na skupštini je predložen plan za ovu godinu. Nastaviti s uređenjem staze i skloništa na Medvednici, propagandom privući veći broj izletnika i otvoriti im sjevernu Medvednicu - jedan je od zaključaka. Predviđena cesta preko Medvednice sigurno će zahtijevati u kasnijem periodu i veću angažiranost planinara iz Stubice. Mnogi su članovi društva istakli nedostatnu suradnju članova PD »Stubičan« i planinara iz Zagreba. Kao zaključak skupštine iznesena je potreba da se suradnja proširi i ojača putem zajedničkih akcija organizacijom raznih takmičenja i pohoda.

Branimir Špoljarić

Naši novi preplatnici

Schiavato Mario, Rijeka, Ivana Sušnja 4
Tomšić Ernest, Rijeka, S. Markovića 16
Privredna banka, Odbor za rekreaciju, Zagreb,
Račkoga 6
Krajčević Irina, Zagreb, Martićeva 47
Juričić Slavica, Zagreb, Voltino 5
Ribar Milan, Zagreb, Veslačka 12a
Planinarsko-smučarski savez, Opštinski odbor,
Subotica
Planinarsko društvo »Zmajevac«, Vrđnik
Mandić Mladen, Sisak, Rafinerija nafta
Badovinac ing. Zvonimir, Zagreb, Tuškanac 100
Bakran Hrisanta, Zagreb, Petrova 39a
Gnus Olga, Sl. Požega, Ljevaonica željeza i
strojeva
Kempf prof. Branimir, Sl. Požega, Gimnazija
Grujić dr Gojko, advokat, Sl. Požega, Bratstva
i Jedinstva
Res-Koritić Milica, Sl. Požega, Pod gradom I
Nedela Rudo, Velika, Planinarski dom »Lapjak«
Keča Josip, Sl. Požega, Nikole Demontje 19
Pavlović Mila, Sl. Požega, Trg M. Tita 14
Tauber Jaromir, Sl. Požega, Trg M. Tita 12
Miler Božidar Darko, Sl. Požega, Kempfova 30
Dokmanović Duro, Sl. Požega, »Elektrocentar«
Polgar Pero, Velika, Mjesni ured
Sesnić ing. Bartul, Sl. Požega, »Česma« KPD
Novosel Natko, Sl. Požega, Okružni sud
Gurdum Franjo, Sl. Požeda, »Sloga«
Hiršman Pero, Sl. Požega, Lermanova 19
Savadinović ing. Vlado, Sl. Požega, »Požežanka«
Vodinić Zvonko, Sl. Požega, Vučjak 46
Bačkić Žarko, Sl. Požega, Palii ţrtava 53
Simunović Vilko, Sl. Požega, Služba društvenog
knjigovodstva
Krakar Zdravko, Sl. Požega, Šumsko gospodarstvo
Kačinskić Adalbert, Sarajevo, Moše Pijade 2
Osmanagić Arif, (Radio Sarajevo), Sarajevo,
Daniela Ozme 7
Zekić Đorđe, Sarajevo, Hasana Kikića 10
Rašić Stevo, Sarajevo, Lenjinova 76
Radošević Radostlav, Sarajevo, JNA 17
Ljujić Branislav, Sarajevo, Rave Jankovića 28
Radielović Kruno, Sarajevo, Alipašin most,
Timočka 7
Drašković Leposava, Sarajevo, Skenderija 58
Užičanin Omer, Sarajevo, Požegina 13
Elazar Silvio, Sarajevo, Augusta Cesara 8
Ablaković Sulejman, Sarajevo, Porodice Fohrt 6
Cećo Alija, Sarajevo, Sandžacka 15
Silić Petar, Sarajevo, Jabućice Avde 42
Mehić Izet, Sarajevo, Mandrina 47
Poturović Alija, Sarajevo, Višnjik 39
Surbalo Salko, Sarajevo, Hriste Boteva 24
Fekmezović Halid, Sarajevo, Kundurdžiluk 27
Sehić Mehmed, Sarajevo, Radio Sarajevo, Daniela
Ozme 7
Magdaljenović ing. Antun, Zagreb, Hanamanova 13
Cinotti ing. Ante, Zagerb, Čakovečka 1
Sklipić Franjo, Varaždin, D. Demetra 11
Pačarić Stjepan, Zagreb
Stroser Miro, Zagreb
Brundić Drago, Zagreb
Mance Ivka, Zagreb
Buljan Nada, Zagreb, Kozarska poljana 5
Kraljević Mirko, Sl. Požega, Lole Ribara 2
Ekart Katica, Sarajevo, Tešanska bb
Stanojević Leposava, Sarajevo, N. Tesle 3
Dobrijević Mirko, Sarajevo, Radolje Lakić 2
Dolan Asima, Sarajevo, Lajoša Košuta 17
Bičakčić Midhat, Sarajevo, Konstantina J. 27
Malenica Andelka, Sarajevo, Bledska bb
Galić Božica, Sarajevo, Imanovića 20
Mrehić Bahrudin, Sarajevo, S. Kadrušića 21
Ljutika Bahra, Sarajevo, Logavina 152
Ćedić Salko, Sarajevo, M. Golubića 17
Grbo Paša, Sarajevo, Mošćanica 6
Koneski Branko, Sarajevo, V. P. 6897 V. E. 4

Porča Šefik, Sarajevo, Porćina 21
Tukić Mustafa, Sarajevo, M. Dovadžije 32
Bajraktarević Mahmut, Sarajevo, Kozaračka 56
Nikolić Dragoslav, Sarajevo, V. P. 6897 V. E. 4
Stančić Soniboj, Sarajevo, Jabućica Avde 8
Sremzelj Josip, Sarajevo, Košuta Lajoša 20
Đukić Jovan, Sarajevo, Capaljeva 50
Marinković Zdenko, Sarajevo, Velika Kurjaka 4
Kalamujić Fuad, Sarajevo, Višnjik 50
Kadribasić Hasan, Sarajevo, Tepebašina 13
Stupar Radomir, Sarajevo, Moše Pijade 23
Brăcković Muhamed, Sarajevo, Duvanjska 2
Sajević Jozo, Sarajevo, Fadila Hajića Španca 28
Meandžija Branko, Sarajevo, Kovačeva
Popović Dragan, Sarajevo, Nemanjina 78
Momčilović Ladislav, Sarajevo, Nemanjina 74
Halčićin Petar, Sarajevo, Prvomajska 34 E/26
Hajro Fadil, Sarajevo, Nemanjina 57
Bećirović Nada, Sarajevo, Palmira Toljatija 5
Todorović Verica, Sarajevo, Stevana Mokranja 16
Bičakčić ing. Muhamed, Sarajevo, Halilbašica 20
Skoković Zvonimir, Sarajevo, Jovana Cvijića 6
Bošnjak Berislav, Sarajevo, Skenderija 46
Škipina Milena, Sarajevo, Prvomajska 34
Baturina Luka, Sarajevo, Skenderpašina 27
Benak Robert, Sarajevo, Jabućica Avde 31
Kulenović Niaz, Sarajevo, Rave Jankovića 31 E
Škundžić Danica, Sarajevo, M. P. Sokolovića 30,
osnovna škola »Vladimir Perić«
PD »Bjelašnica« za dom Savnici, Sarajevo, JNA 77
PD »Bjelašnica« za dom Stanari, Sarajevo, JNA 77
Hadimusic Mugdin, Sarajevo, Jelića 3
Spaho Kemaludin, Sarajevo, Mujkanovića 15
Sušnjić Julijana, Sarajevo, Lenjinova 123
Tufo Refik, Sarajevo, Breka 11
Cengić Mehmed, Sarajevo, Skenderija 66
Romano Moni, Sarajevo, Đure Salaja 25
Mehmedović Halid, Sarajevo, Hajduk Veljka 2
Levi ing. Hajim, Sarajevo, »Energoinvest«—IRCE
Tafro Hazim, Sarajevo, Lenjinova 9
Levi Leon, Sarajevo, Ašikovac 11
Caluš Demal, Sarajevo, Cengić vila II YU—A
Popović prof. Božidar, Niš, Tehnički fakultet
Šparica Marko, Sl. Naum, V. P. 7451-3
Pašić Esad, Sarajevo, Hriste Boteva 38
Pilav Mithat, Sarajevo, S. Milutinovića 2
Delalić Munira, Sarajevo, Jahorinska 13
Ćosić Izet, Sarajevo, Serina 7
Gašpar Leopold, Sarajevo, D. Tucovića 19
Hadžiarapović Šefik, Sarajevo, Rave Jankovića 1
Rusijan Lazar, Iliđa, Igmanška 18
Hadžiomerović Avdo, Sarajevo, Čalin potok 5
Cimermanović Josip, Sarajevo, Titova 43
Tadić Đorđe, Sarajevo, Radićevo 9
Ramić Alija, Travnik, Titova 155
Ascerić Safer, Sarajevo, Bjelave 45
Ćitaković Žekerija, Sarajevo, Samardžije 7
Knežević Mirko, Sarajevo, Nemanjina 84
Andelković Branko, Sarajevo, Lenjinova 35
Stanić Duško, Sarajevo, Jug Bogdana 2
Dabić Vesna, Sarajevo, Sutjeska 36
Sigl Josip, Sarajevo, Skenderija Ćikme 5
Žečević Adil, Sarajevo, Alije Alijagića 28
Sukurma Pavle, Sarajevo, Dobrovoljačka 41
Mazanek ing. Josip, Sarajevo, JNA 17
Gafic Muhamed, Sarajevo, Balibegovica 23
Albinović Sinaz, Iliđa, M. Uherke 9
Pehar Ana, Sarajevo, Titova 35
Nuhibegović Jesenka, Sarajevo, S. Vajner-Ciće 4
Jagetić Stanko, Sarajevo, Ključka 4
Marković Slavko, Sarajevo, Iliđanska 28
Šormaz Miodrag, Sarajevo, V. P. 6369
Babić Rajko, Sarajevo, Skerlića 13
Sikimić Gojko, Sarajevo, Umjetnička galerija,
JNA 38
Supanc Loti, Sarajevo, Kralja Tomislava 20
Sačer Sladana, Sarajevo, Gundulićeva 7a
Narodna biblioteka »Žika Popović«, Sabac

Ž. M. JEVREMOVIĆ OSNOVAO ZAKLADU ZA »NAŠE PLANINE«

Živorad M. Jevremović, popularni Čika Žika, prijatelj našeg časopisa i srpski planinarski senior, slavi ove godine 75-godišnjicu života (rođen je 7. decembra 1891. u Šapcu). Čika Žika je poznat i kao plodni planinarski pisac. Vlastitim sredstvima i snagama štampao je čitav niz planinarsko-turističkih djela. Premda lišen bilo kakve pomoći, moralne i materijalne, bez ičije podrške i razumijevanja, svojim skromnim penzionerskim sredstvima, objavio je prve planinarske vodiče u Srbiji. Evo najvažnijih Čika-Žikinih djela iz poslijeratnog razdoblja:

Planine zapadne Srbije, Beograd 1953.

Drinosavlje, turistička karta, Beograd 1954.

Planine okoline Beograda I i II, Beograd 1957 i 1961

Planine NR Srbije I i II, Beograd 1959.

Crna Gora — turistička zemlja, dva sveska, Beograd 1961 i 1963.

Tršić — Vukov zavičaj, I izdanje Beograd 1962, II izdanje 1964.

Jadar i Radevina, Beograd 1963.

Lečilište banja vrućica Teslić, Beograd 1964.

Šabac i okolina, Beograd 1964.

Koliko Čika-Žiki leži na srcu planinarska literatura i koliko je nesobična ta sklonost, neka ilustrira jedna od njegovih posljednjih akcija: ovih dana doznačio je našem časopisu iznos od 300.000 dinara u vidu zaklade. Kamati iz te zaklade prema želji davaoca treba da služe kao stalna pretplata za »Naše planine« desetorici adresanata, većinom društvenim organizacijama.

Iako u visokim godinama, Čika-Žika ne miruje. Fizičke snage ne dozvoljavaju mu duduše više poduzimanje napornih planinarskih izleta i njegova aktivnost se svela uglavnom na prenošenje stičenih iskustava i znanja na nova pokolenja.

Naša je želja da Čika Žika i nadalje postiže mnogo uspjeha u svom društveno korisnom radu i da ga zdravlje posluži još mnogo godina.

Uredništvo

ADALBERT KAČVINSKI SAKUPIO 100 NOVIH PRETPLATNIKA

Sredinom ove godine, u vrijeme kada su vršene pripreme da »Naše planine« postanu zajedničko glasilo Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine i Planinarskog saveza Hrvatske, poznati sarajevski planinarski radnik, član PD »Bjelašnica« Adalbert Kačvinski dao je tom pothvatu svoju punu podršku. Shvaćajući propagandnu vrijednost štampane riječi, založio se svim svojim snagama da se ostvari ideja o stvaranju stalnog planinarskog glasila za Bosnu i Hercegovinu. Evo što je taj vrijedni propagandista poduzeo u okviru svojih mogućnosti:

Prvo je upotrijebio sva raspoloživa sredstva da predobije javnost za planiranu akciju. Među ostalim, na sarajevskoj radio-stanici u okviru emisije »Za ljubitelje prirode i putovanja« održao je predavanje o potrebi planinarskog glasila u Bosni i Hercegovini i najavio mogućnost njegovog pojavljivanja. Zatim je u sarajevskom dnevniku »Večernje novine« (u broju 130. od 6. juna 1966) objavio članak pod naslovom »Uskoro zajednički planinarski časopis«, u kojem je iznio da je zamisao ostvarena i ukazao na važnost pružanja podrške »Našim planinama«.

Za razliku od mnogih planinarskih propagandista koji su jaki samo na riječima, drug Kačvinski se obavezao da će osobno sakupiti stotinu novih pretplatnika. Prema dosadašnjim iskustvima, njegova zamisao je izgledala neostvarivom. Evidencija naše administracije pokazuje, da nikome do sada nije uspjelo sabrati više od trideset novih pretplatnika. Međutim, Adalbert Kačvinski ostvario je dvostruki rekord: ne samo da je uspio sabrati obećanih stotinu pretplatnika, nego je taj pothvat izveo čak za nepunih dva mjeseca.

Postavljamo pitanje planinarskim aktivistima: Tko se osjeća doraslim, da premaši brojku sto?

Čestitamo drugu Kačvinskom na uspjehu i srdačno mu se zahvaljujemo u ime naših organizacija.

Uredništvo